

BARN PÅ FAMILIEKONTOR...?

Om familierapeuters håndtering av barneperspektivet når foreldre ber om hjelp etter samlivsbrudd.

Ella Kopperud

Mastergradsoppgave i familierapi og systemisk praksis.

Diakonhjemmet høgskole 2007.

FORORD.

Denne masteroppgaven er skrevet på grunnlag av intervjuer med 9 familieterapeuter ansatt på familiekontor, om deres erfaringer med meklinger og familieterapi relatert til samlivsbrudd og familieomforming. Takk til dere alle, for at dere så velvillig delte deres erfaringer, synspunkter og refleksjoner med meg !

Tre veiledere har hjulpet meg i gang og i havn med oppgaven. Solveig Sagatun, ansatt på Høgskolen i Agder, bidro med støtte, litteraturtips og utfordrende spørsmål om hva jeg ville med undersøkelsen i en startfase. Min hovedveileder på Diakonhjemmet høgskole, Roar Flatebø, førte meg kyndig inn i diskursanalysens utallige irrganger og spennende muligheter. Hans interesse for og engasjement i mine anliggender har hatt stor betydning for utforming av oppgavens temaer og problemstillinger. Da han brått og uventet døde i mai 2006, ble en viktig inspirator og støttespiller borte. Heidi Eng, ansatt ved Senter for kjønnsforskning ved Universitetet i Oslo, senere også ved Diakonhjemmet høgskole, tok over stafettspinnen etter Roar Flatebø. Hun har lest og kommentert tekstutkastene mine, og med sin entusiasme og oppmuntring bidratt til at jeg kom i havn, - til slutt. Stor takk til dere!

Denne oppgaven kunne ikke vært skrevet uten velvillighet fra arbeidsgiver og kolleger. De har deltatt i diskusjoner om mine temaer i tide og utide, og måttet tåle økt arbeidspress i perioder hvor jeg har vært mer eller mindre borte for å arbeide med denne oppgaven. Takk også til dere!

Til slutt vil jeg takke for støtte og oppmuntring fra mine medstudenter, og ikke minst min familie, som har utvist forståelse og tålmodighet med alle mine prosesser. Min datter på 16 år har bidratt med innspill og refleksjoner i forhold til oppgavens temaer, og min mann har bidratt med lesing og kommentarer til oppgaveteksten. Takk for hjelpen!

Hisøy 1. mai 2007

Ella Kopperud

SAMMENDRAG.

Denne oppgaven omhandler hvordan barneperspektivet håndteres av terapeuter på familiekontor når foreldre ber om hjelp etter samlivsbrudd og skilsmisse. Ca. 20.000 barn opplever hvert år at foreldrene deres flytter fra hverandre. Familievernet erfarer et økende antall henvendelser om problemer i foreldresamarbeidet med ekspartner. Det har i de siste årene vært stor oppmerksomhet omkring ”barns stemmer”, blant annet i forbindelse med at aldersgrensen for barns rett til å uttale seg om ”personlige tilhøve”, for eksempel om bosted og samvær ved separasjon og skilsmisse, senket fra 12 til 7 år i Barneloven fra 2004.

Følgende problemstilling blir belyst i oppgaven:

1. Hvilke diskurser om barn, samlivsbrudd og familieterapi, tar familieterapeuter i bruk, når de arbeider med delte familier?
2. Hvilken betydning har måten familieterapeutene bruker diskursene på, for hvordan samtaler med delte familier gjennomføres og for hvilke temaer som berøres i samtalen?

Oppgaven bygger på intervjuer med 9 familieterapeuter på 3 forskjellige familiekontor. Diskursanalyse er brukt som teoretisk forankring for undersøkelsen, og som analysemetode. Funnene i undersøkelsen blir diskutert i forhold til empiri fra barns erfaringer med samlivsbrudd og deltakelse i familieterapi, samt teoretiske perspektiver på selvutvikling og identitet.

To tilsynelatende konkurrerende diskurser gjør seg gjeldende i datamaterialet. Den ene diskursen konstruerer barn som sårbare mottakere av voksnes handlinger, og innebærer at barn ikke blir invitert til samtaler om samlivsbrudd og familieomforming. Den andre diskursen konstruerer barn som kompetente og legitime deltakere i slike samtaler

En mulig alternativ forståelsesform, dersom det er ønskelig at familieterapeuter og meklere lytter mer direkte til barns stemmer, kan være å betrakte barn som avhengige deltakere, med rett til beskyttelse, omsorg og deltakelse samtidig. Dette vil etter min mening stille familievernnet overfor utfordringer med hensyn til kompetanseutvikling, ressurstilgang, prioritering innenfor familievernets oppgaver og utvikling av gode samarbeidsrelasjoner med andre instanser som har ansvar for barn.

INNHold.

1. INNLEDNING.	s. 7
Bakgrunn for valg av tema.	s. 8
Diskurser om barn, samlivsbrudd og familierapi.	s. 9
Undersøkelsens problemstilling.	s. 12
Annen forskning og mitt mål med undersøkelsen.	s. 13
Oppbygning av oppgaven.	s. 14
2. METODE.	s. 15
Vitenskapsteoretiske refleksjoner.	s. 15
Diskursanalysens filosofiske premisser.	s. 17
Diskursanalyse som teori.	s. 17
Diskursanalyse som metode – om intervjuer, utvalg og analyse.	s. 19
Intervjuene – som form og relasjonell prosess.	s. 20
Utvalg.	s. 23
Analysen – om lytting, lesing, tolkning, skriving – og lesing...	s. 24
Forskningsetiske refleksjoner.	s. 27
3. TEORI OG EMPIRI.	s. 29
Barn og samlivsbrudd.	s. 29
Barn og familierapi.	s. 32
Barn og foreldre – om selvutvikling, relasjoner og narrativer.	s. 34
Terapeutiske samtaler med barn ved samlivsbrudd?	s. 37
Barns rett til beskyttelse, omsorg og deltakelse.	s. 39
4. BARN SOM MOTTAKERE OG/ELLER DELTAKERE.	s. 40
En familierapeuts konstruksjoner og posisjoner – i møte med fortolkningsprosesser.	s. 47
5. Å ARBEIDE FOR BARNES BESTE GJENNOM FORELDRENE	S. 54
Å anvende barnespesifikk kunnskap i arbeid med foreldre.	s. 56
Det er foreldrene som har ansvaret.	s. 58
Barn liker ikke å snakke om det vanskelige..?	s. 60
Terapeuter liker ikke å snakke med barn om det vanskelige..?	s. 62

6. Å ARBEIDE MED HELE FAMILIEN.	S. 66
Samtykke og bestilling.	s. 60
Å snakke med familien samlet og/eller barn og foreldre hver for seg.	s. 71
Barn må gis mulighet til å fortelle sine historier.	s. 74
Barns alder og modning – eller terapeuters kompetanse...?	s. 76
7. AVSLUTNING.	s. 78
Hvilke betydninger kan undersøkelsen ha for framtidig praksiser?	s. 81

Appendix: Informasjonsskriv
                  Intervjuguide
                  Samtykke-eklæring

1. INNLEDNING

Liten?

Jeg?

Langt ifra.

Jeg er akkurat stor nok.

Fyller meg selv helt

på langs og på tvers

fra øverst til nederst.

Er *du* større enn deg selv

kanskje?

Mauren, Inger Hagerup 1971.

Tema i denne oppgaven er hvordan terapeuter på familiekontor¹ møter og samarbeider med familier som har opplevd samlivsbrudd²; - med særlig blick på hvordan barneperspektivet ivaretas. Med *barneperspektivet* mener jeg barnas³ egen erfarte virkelighet (Haugen 2001).

Som sosionom og familierapeut med lang erfaring fra arbeid med rusbelastede familier, har jeg ofte hørt fortellinger om barn som ikke har blitt sett og hørt tilstrekkelig av voksne. Da jeg begynte å arbeide på familiekontor for 5 år siden, trodde jeg at familievernnet var et sted hvor barn ble sett, hørt og invitert med som deltakere når familien opplevde vanskeligheter. Slik var, og er, det nødvendigvis ikke, og jeg spør meg stadig om *hvorfor* praksis er som den er; - og ikke minst om *hvordan* den er. Jeg tror ikke det fins entydige og enkle svar på disse spørsmålene. Her, som på så mange andre områder, støter vi på dilemmaer og kryssende hensyn. Og hvordan vi posisjonerer oss og håndterer våre dilemmaer har sammenheng med våre erfaringer og verdier; - og med kunnskap og kulturelle diskurser⁴ i våre omgivelser (Winslade 2003).

---

¹Begrepet *familiekontor* omfavner *familievernkontor* og *familierådgivningskontor*. Begrepet *familievernnet* bruker jeg som samlebetegnelse på tjenesten, jfr. Lov om familievern.

² Jeg bruker betegnelsen *samlivsbrudd* uavhengig av om bruddet skyldes formelle separasjon, skilsmisse eller oppløst samboerforhold. Videre bruker jeg betegnelsene *skilt* og *delt familie* om hverandre i oppgaven.

³ Når jeg omtaler *barn* i denne oppgaven, mener jeg barn og unge opp til 18 år; - dvs. myndighetsalder.

⁴ Diskursbegrepet er hentet fra Michel Foucault. Han refererte til begrepet som "the general domain of all statements, sometimes as an individualizable group of statements, and sometimes as an regulated practice that

Jeg har et postmodernistisk og sosialkonstruksjonistisk perspektiv på kunnskap og viten. Det innebærer at jeg er kritisk til objektiv kunnskap, og at jeg tenker at kunnskap er konstruert i relasjon og kontekst (Burr 1995). Det igjen betyr at det alltid fins flere sannheter og flere måter å forholde seg til menneskelige utfordringer og dilemmaer på. Det sosialkonstruksjonistiske perspektivet går igjen i hele oppgaven; - med hensyn til hvordan jeg forstår og anvender teori fra forskning og annen erfaringskunnskap, hvordan jeg går fram ved innsamling og tolkning av data i min egen studie, og hvordan denne oppgaven kan (bør) leses.

Bakgrunn for valg av tema.

De siste 30 årene har antall barn under 18 år som opplever skilsmisse økt fra ca. 5000 til ca. 11 000 hvert år (Statistisk sentralbyrå). I tillegg kommer barn av samboere, som det er vanskeligere å føre løpende statistikk over. Til sammen kan vi regne med at ca. 21 000 barn årlig opplever foreldres samlivsbrudd (Byberg, Foss & Noack 2001, Noack 2002). Etter samlivsbruddet erfarer 60 % av parene at forholdet til ekspartner blir svært konfliktfylt en periode, og 20-30 % av de skilte familiene lever med konflikter i mange år etterpå (Thuen 2001, Thuen 2002).

Familievernet er i stor grad i direkte kontakt med separerende familier. 28 % av henvendelsene til familievernet i 2005, handlet om vansker i foreldresamarbeidet mellom partnere, eks-partnere og vansker knyttet til stefamilier. 49 % av henvendelsene handlet om parforholdet, som blant annet innbefatter vurdering av samlivsbrudd. Øvrige henvendelser handlet om vanskeligheter i relasjonen(e) mellom foreldre og barn (9 %), individuelle problemer (9 %) og relasjoner til øvrige familie (3 %) I tillegg må foreldre med barn under 16 år mekle før de kan få innvilget separasjon, og før de kan bringe sak om foreldreansvar, fast bosted og samvær inn for retten⁵. Familievernet utførte ca. 60 % av i alt 13 500 meklinger i 2005 (Statistisk sentralbyrå 2006). Med bakgrunn i at familiekontorene mente å se en økning i antall henvendelser fra skilte foreldre som hadde et problematisk foreldresamarbeid med ekspartner, ble kategorien ”samarbeid om barn” skilt ut fra kategorien ”foreldre-barn-relasjon” fra 2004. Mitt inntrykk, som ansatt i familievernet, er at det er en generell

---

accounts for all statements” (Foucault 1972: 80). En måte å forstå dette på er at diskurs er en form for regulert praksis, som bygger på uskrevne regler og strukturer og som produserer spesifikke ytringer og utsagn (Mills 2003).

⁵ Jfr. Lov om ekteskap § 26 og Lov om barn og foreldre, § 51. Meklingen har som mål å bistå foreldre med å lage gode ordninger for barn som ikke bor sammen med begge sine foreldre.

oppfatning at disse sakene representerer belastninger for barn og foreldre; - og faglige utfordringer for familievernnet.

Diskurser om barn, samlivsbrudd og familierterapi.

De første familievernkontorene i Norge ble startet på 1950-tallet (Hårtveit og Jensen, 2003). Det ble hovedsakelig arbeidet med par med samlivsproblemer. En av intensjonene var å forebygge skilsmisser, og slik verne om ekteskapet og kjernefamilien som den beste ramme rundt barns oppvekst. Man kan kanskje si at den rådende diskursen var at man jobbet for barna via foreldrene.

Familievernnet har blitt kritisert og tatt selvkritikk for å ha lite direkte kontakt med barn (Engstrøm 2000, Midtstigen & Vik 2007). Sandvold og Vike (2001) reflekterer over mulige grunner til kritikken, og stiller bl.a. spørsmål ved systemteoriens dominans over familierterapifeltet. I systemteorien fokuseres det på system, relasjoner og kommunikasjon, snarere enn på individet, eller, i denne sammenheng, barnet. Det har i de senere år vært økende interesse for gjensidig betydning og sammenhenger mellom utviklingspsykologi, individuell psykoterapi og familierterapi (Øvreeide 2000, Johnsen m.fl. 2000, Hjort 2003, Mæhle 2004). Videre har det i takt med den økte interessen for språk, narrativer⁶ og kulturelt og sosialt konstruerte virkeligheter, blitt lagt vekt på at alle stemmer skal høres, også barnets (Førland 1993, Wilson 1998, Lobatto 2002, Jones 2003, Seltzer et. al 2006). Stadig flere terapeuter, også på familiekontor, skriver om hvordan barn og barns perspektiv, ved samlivsbrudd og andre familievanskeligheter, skal kunne ivaretas bedre i terapeutiske sammenhenger (Wulff 1996, Barnes & Dowling 1997, Hafstad & Øvreeide 1998, Øvreeide 2001, Engstrøm 2000, Nilsson/Trana 2000, Haaland 2002, Midtstigen & Vik 2007). Betyr denne økende interessen for individer, og barn som selvstendige individer i en familie, at den tidlige diskursen om hvordan barneperspektivet ivaretas innen familievernnet er under press? Det er kanskje ikke en rådende diskurs her, men flere konkurrerende diskurser? Og hvordan er praksis? Er den i tråd med tidligere og/eller senere diskurser?

Psykolog og familierapeut Kirsti R. Haaland har vært spesielt opptatt av barn og skilsmisse. I sin siste bok om temaet: "Barneperspektiv på familieomforming"(2002) skriver hun at voksnes lydhørhet for barn ofte blir redusert ved skilsmisse, og at det da er fare for at barnets

---

⁶ Narrativer, gjerne oversatt som fortellinger eller beretninger, er et begrep som har fått stor oppmerksomhet innenfor flere fagtradisjoner, ikke minst i familierterapien. I følge bl.a. Jerome Bruner organiserer vi våre erfaringer i en narrativ form. "Narrativer imiterer livet, livet imiterer narrativer" (Bruner 1987, s. 13).

opplevelser avvises som ugyldige. Når barns stemmer og synspunkter ikke blir hørt, kan de få for dårlig informasjon til å skape sin egen historie. Hun argumenterer for at familierapeuter bør snakke med disse barna, og advarer mot å overlate dette til foreldrene selv om "(...) det kan kjennes tryggest" (ibid. s. 56).

Hvordan barn skal høres, og hvem som skal høre dem, foreldre, meklere, evt. sakkyndige og/eller dommere i forbindelse med rettsbehandling, er spørsmål som diskuteres innenfor flere fagfelt. FN's barnekonvensjon⁷, ble inkorporert i norsk lovverk i 2003, og førte til en endring i Barneloven⁸, ved at barns rett til å uttale seg ble senket fra 12 til 7 år, fra 1.4.04⁹:

”§ 31. Rett for barn til å vere med på avgjerd.

Etter kvart som barnet blir i stand til å danne seg egne synspunkt på det saka dreiar seg om, skal foreldre høyre kva barnet har å seie før det blir teke avgjerd om personlege tilhøve for barnet. Det skal leggjast vekt på det barnet meiner alt etter kor gammalt og modent barnet er. Det same gjeld for andre som barnet bur hos eller som har med barnet å gjere.

Når barnet er fylt 7 år, skal det få seie si meining før det vert teke avgjerd om personlege tilhøve for barnet, mellom anna i sak om kven av foreldra det skal bu hos. Når barnet er fylt 12 år skal det leggjast stor vekt på kva barnet meiner.”

I forskrifter til loven heter det at ”mekler skal gjøre foreldrene oppmerksomme på barnets rett til å bli hørt”.¹⁰

Hemilsenteret ved Universitetet i Bergen, har foretatt en survey-undersøkelse av meklers erfaringer med konfliktfylte meklinger etter ekteskapsloven og barneloven ved en rekke familiekontor. Over 80 % av meklerne oppga at de sjelden eller aldri har barn med i meklingsstimene. Et flertall sa imidlertid at de kan tenke seg å ha dem med, dersom de hadde mer kompetanse i å ivareta barn i en slik situasjon. De som hadde erfaring med å ha barn med i meklingsene, hadde overveiende gode erfaringer, ved at foreldre lytter og tar hensyn til barns uttalelser og ved at barn som regel virker fornøyd med å ha vært med. Familievernkontoret i

---

⁷The International Law on Rights of the Child, av 20. november 1989.

⁸ Lov om barn og foreldre av 8. april 1981, nr. 7.

⁹ Lov om endringer i barneloven m.v. av 20. juni 2003.

¹⁰ Q-02/2007. Forskrift om meklings etter ekteskapsloven og barneloven, § 2.

Asker og Bærum har utviklet en modell for å ha barn med i mekling¹¹. (Smørdal & Thuen, 2004).

På Landskonferansen for familievernnet i 2006¹² refererte professor Odd Arne Tjersland til en del innvendinger mot endringene i barneloven: En innvendig er at barns rett til å bli hørt kan fortolkes til at barn har plikt til å mene noe om noe de helst ikke vil mene noe om. En annen innvending er at barn ikke overskuer konsekvensene av sine uttalelser, en tredje at en av foreldrene legger press på barnet til å fremme sin sak, en fjerde at barnet straffes for sine uttalelser. En siste innvendig eller bekymring, er at vektleggingen av barns synspunkter i takt med alder og modenhet, blir tolket som at det er barnet som har ansvaret for de beslutninger som fattes. Tjersland konkluderte med at meklere kun unntaksvis bør involvere barn direkte i meklingsprosessen¹³. Linda J. K. Svidal holdt foredrag på den samme konferansen under tittelen ”Møter med barn og unge i mekling: Kvifor og korleis?”, og konkluderte motsatt. Hun tok i sitt foredrag utgangspunkt i en undersøkelse om mekling hun hadde gjort på et familiekontor, og oppfordret meklerne på konferansen til å involvere barn og unge i mekling i langt større grad enn det som gjøres i dag (Svidal 2006). Disse to foredragsholderne kan sies å representere holdninger og synspunkter i hver sin ende av en skala over dagens konkurrerende diskurser om temaet barn i mekling i Norge i dag.

Den belgiske psykologen og familieterapeuten Peter Rober (1998) hevder at det ikke er samsvar mellom de mange publikasjoners understreking av viktigheten av barns deltagelse i familieterapi, og familieterapeuters praksis. Han viser til en undersøkelse utført av forskerne Korner & Brown (1990), som fant at 40 % av familieterapeutene i USA aldri har barn med i terapeutiske samtaler, og at 31 % av de terapeutene som har barn til stede ikke inkluderer de i samtale. Jeg forstår det slik at Rober mener for få barn både er til stede, og virkelig deltar, i familieterapeutiske samtaler. Andre vil kanskje mene at tallene i undersøkelsen Rober refererer, viser at mange (nok) barn deltar i familieterapi.

---

¹¹ Modellen går ut på at barna får snakke med en mekler eller terapeut alene uten at foreldrene er til stede. Barns rett til å si sin mening, og til å la være å si noe, blir understreket. Mekler blir enig med barna hva mekler skal referere tilbake til foreldrene og deres mekler. Under refereringen sitter barna bak et enveis-speil og lytter, og kan si fra hvis det blir referert feil i forhold til det de ønsker skal formidles. Drøfting av barnas utsagn, og beslutninger om bosted og samvær tas i neste meklingstime med kun foreldre og deres mekler til stede. (Redegjørelse på kurs for meklere på Agder juni 2005). Familiekontoret i Asker og Bærum har i disse dager sendt ut spørreskjema til familiekontorene, som ledd i evaluering og videreutvikling av modellen.

¹² Årlig konferanse arrangert av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.

¹³ Dette er gjengitt fra Tjerslands foredragsmanuskript, etter tillatelse.

Forskerne Anne B. Smith, Nicola J. Taylor og Pauline Tapp (2003) hevder at barn i stor grad ønsker å delta i samtaler om hvordan familielivet bør organiseres etter foreldres samlivsbrudd. De mener det i stor grad er hvordan ”barn” konstrueres, om barn vurderes som agenter i eget liv, eller om de kun tilpasser seg voksnes handlinger, som avgjør hvordan profesjonelle i rettssystem og hjelpeapparat forholder seg til barn etter skilsmisse¹⁴.

Den norske skilsmissecforskeren Kari Moxnes hevder at det er vanlig å betrakte barn som hjelpeløse ofre for foreldres skilsmisser. Barna ikke kan forhindre skilsmissen, og må venne seg til at foreldrene bor i to hjem. Samtidig viser undersøkelser av barns egne fortellinger om skilsmissen at de ser på seg selv som aktører som er med og former forholdet til foreldre og eget familieliv (Moxnes, m.fl.2001). Den norske barneforskeren Anne Trine Kjørholt, som har tatt doktorgrad på barns deltagelse i samfunnet skriver:

”Children’s social participation in society is thereby closely intertwined with social constructions of childhood” (Kjørholt 2004:4).

Undersøkelsens problemstilling.

At flere barn i dag enn for 30 år siden opplever foreldres samlivsbrudd er i seg selv ikke tema i denne oppgaven. Det er for så vidt heller ikke barns opplevelser av og erfaringer med samlivsbrudd. Men dette er beskrivelser av virkeligheter som bidrar til å konstruere offentlighetens diskurser om barn og samlivsbrudd. Diskursene om barn og samlivsbrudd er igjen konstituerende for hvilke praksiser ulike instanser i samfunnet utøver overfor familier og barn som berøres av samlivsbrudd. Disse praksisene er igjen både konstituert av og konstituerende for hvilke diskurser for eksempel familieterapeuter forholder seg til i sine møter med skilte eller ”delte” familier. I litteratur presentert over, mener jeg å finne to konkurrerende diskursive praksiser: den ene sier at barn ikke bør involveres i familieterapi og meklinger ved og etter samlivsbrudd, den andre at barn bør bli involvert i slike prosesser. Hvilke diskurser og praksiser om barn, samlivsbrudd og familieterapi som kommer til uttrykk i intervjuer med terapeuter i familievernnet, er hovedtema i oppgaven.

Problemstillingen som undersøkes er formulert slik:

---

¹⁴Forskerne har intervjuet 107 barn i alderen 7,4 til 18,7 år på New Zealand om deres erfaringer med foreldres samlivsbrudd, og om deres perspektiver på å bli involvert i bo- og samværsordninger etter bruddet.

3. *Hvilke diskurser om barn, samlivsbrudd og familierapi, tar familierapeuter i bruk, når de arbeider med delte familier?*
4. *Hvilken betydning har måten familierapeutene bruker diskursene på, for hvordan samtaler med delte familier gjennomføres og for hvilke temaer som berøres i samtalene?*

Annen forskning og mitt mål med undersøkelsen.

Temaet i min undersøkelse spenner over et stort forskningsfelt når jeg spør etter diskurser om barn i relasjon til skilsmisse, og barn i relasjon til familierapi. Jeg har ikke satt meg som mål å ha fullstendig oversikt over hele dette feltet, men velger å støtte meg til andre forskeres litteraturstudier av skilsmissecforskning. Når det gjelder barn og familierapi generelt, og i relasjon til samlivsbrudd spesielt, har jeg hovedsakelig forholdt meg til norske og internasjonale tidsskrifter, samt en norsk doktorgradsavhandling om barn og familierapi.

Forskerne Heidi Jensberg og Christian Eriksen (2005), som har foretatt en litteraturstudie av forskning om barn og unges levekår i Norge de siste ti år på vegne av Norges Forskningsråd, hevder at barns opplevelser og erfaringer med foreldres samlivsbrudd er et forskningsfelt som ekspanderer. De trekker fram forskningsprosjektet *Familier og samlivsbrudd*¹⁵, ledet av professor Kari Moxnes, som sentralt (Moxnes m.fl. 2001). Studier herfra som viser at det er forskjell på barn og voksnes erfaringer med skilsmissten (Haugen 2001), og at barn tar mer ansvar for sine foreldres enn egne behov etter samlivsbruddet (Flem 2001), vurderer jeg som svært relevante i forhold til barneperspektivet i min undersøkelse. Den norske psykologen og forskeren Frode Thuen (2001) har gjennomgått nordiske og amerikanske studier om hvilke konsekvenser skilsmisse har for barn. Den amerikanske forskeren Joan B. Kellys (2000) har gjennomført en litteraturstudie av amerikansk skilsmissecforskning på 1990-tallet og sett spesielt på virkninger av foreldrekonflikter og familievold for barns tilpasning. Relevante funn fra disse oversiktsartiklene vil bli presentert i kapittel 3.

Som nevnt (s.3), fins det en rekke publikasjoner om barn og familierapi, og om barn, samlivsbrudd og familierapi. Av forskningslitteratur vil jeg trekke fram Magne Mæhles (2005) doktorgradsavhandling om "re-innsetting" av barnet i familierapi, publikasjoner om

---

¹⁵ Prosjektet er en del av paraplyprosjektet "Familieforandringer og konsekvenser for barn og unges oppvekstvilkår", gjennomført i regi av Allforsk ved NTNU. Resultatene fra prosjektet formidles i antologien *Skilsmissec mange ansikter*. Forskerne har sin bakgrunn fra fag som sosiologi, psykologi, sosialt arbeid, barnevern og familierapi; - det vil si utsiktspunkt som jeg finner interessante i forhold til temaene i min undersøkelse.

meklingsarbeid (Tjersland 1992, Ekeland & Myklebust 1997, Smørdahl & Thuen 2004, Svidal 2006), og studier av barns erfaringer fra deltagelse i familieterapi og beslutningsprosesser knyttet til familieomforming (Korner & Brown 1990, Lobatto 2002, Jones 2003, Smith et. al. 2003), og familieterapeutisk praksis med skilte familier og familier preget av konflikt (Barnes & Dowling 1997, Seltzer et. al. 2000). Familievernkontoret i Asker og Bærum har nå startet evaluering av sin modell for høring av barn i mekling¹⁶. Bortsett fra studien av meklers praksis hvor spørsmål om barn er med var en av flere spørsmål (se s. 4) og en undersøkelse av familieterapeuten Egil Rolland som gjennom intervjuer med familieterapeuter ved fem familievernkontor fant at barn i liten grad var til stede i samtale der (Engstrøm 2000), kjenner jeg ikke til undersøkelser av hvordan terapeuter i familievernnet i Norge ”hører barnas stemmer”, når de arbeider med skilte familier.

Mitt mål med undersøkelsen er å synliggjøre hvilke diskurser som danner kontekst for familieterapeuters ytringer og praksiser i møte med ”delte familier”. Jeg håper en slik synliggjøring vil bidra til refleksjon over og diskusjon av nåværende og framtidig praksiser med hensyn til barneperspektivet i familievernets arbeid med samlivsbrudd; - refleksjoner og diskusjoner som forhåpentlig vil komme separerende og skilte familier til gode.

Oppbygning av oppgaven.

I kapittel 1 presenteres tema og problemstilling i undersøkelsen, samt bakgrunnen for at jeg velger akkurat dette temaet. Jeg har valgt å gi et lite innblikk i faglige diskusjoner om håndtering av barneperspektivet ved samlivsbrudd, for å introdusere aspekter ved undersøkelsens temaer videre gjennom oppgaven. I kapittel 2 redegjør jeg for sosialkonstruksjonistiske og poststrukturalistiske perspektiver, samt diskursanalyse som forankring av undersøkelsens metodiske utforming, og gjennomføring av selve undersøkelsen. Siden sosialkonstruksjonismen også influerer mitt syn på kunnskap og viten generelt, og slik også har betydning for hvilke teoretiske perspektiver jeg videre tar i bruk for å belyse undersøkelsens temaer, har jeg valgt å plassere metodekapitlet foran teorikapitlet. Dette kapitlet er derfor også noe lenger enn det neste. I kapittel 3 presenterer jeg teoretiske perspektiver på selvutvikling, identitet og narrativer, som jeg vurderer som relevante i forståelsen av de utfordringer foreldre og barn står overfor ved samlivsbrudd. Empiri fra skilsmiseforskning og familieterapi blir også presentert her. Kapittel 4, 5 og 6 omhandler

---

¹⁶ Modellen er omtalt foran. Undersøkelsen er omtalt på nettsidene til Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.

undersøkelsens ”resultater”. I kapittel 4 presenterer og diskuterer jeg de to hoveddiskursene jeg fant i intervjutranskripsjonene. I kapittel 5 og 6, presenterer og diskuterer jeg ulike praksiser med henholdsvis bare foreldre og hele familien involvert. Kapittel 7 er oppgavens avslutningskapittel, hvor jeg oppsummerer funnene og reflekterer over undersøkelsens betydning for praksisfeltet.

2. METODE.

Vitenskapsteoretiske refleksjoner.

Denne oppgaven bygger på en kvalitativ intervjuundersøkelse med et postmodernistisk og sosialkonstruksjonistisk utgangspunkt. Egon Guba og Yvonna Lincoln (1998) skriver om konkurrerende paradigmer innenfor kvalitativ forskning:

”Questions of methods are secondary to questions of paradigm, which we define as the basic belief system or worldview that guides the investigator, not only in choices of method but in ontologically and epistemologically fundamental ways.” (ibid, 195).

Disse forskerne foretrekker konstruktivismen¹⁷, som de hevder peker ut et alternativt paradigme ved å bevege seg fra ontologisk realisme til ontologisk relativisme (ibid, 203). Tove Thagård (2003), professor i sosiologi og samfunnsgeografi, peker også på bruddet det konstruktivistiske perspektivet representerer i forhold til den tradisjonelle positivistisk orienterte forskningen. Positivismen, også kalt modernismen, betrakter vitenskapelige fakta som ”objektive”, generelle og allmenngyldige. Det vil si at virkeligheten kan oppdages eller avdekkes, beskrives og tas i bruk av ulike mennesker på nøyaktige og repeterbare måter. Denne kunnskapen kalles for kumulativ kunnskap og overføres fra kontekst til kontekst, til forskjell fra postmodernismens kontekstbundne kunnskap som ikke uten videre kan overføres til andre kontekster enn hvor denne kunnskapen er konstruert.

Når jeg intervjuer familieterapeuter om hvordan de forholder seg til ”barnas stemmer” i møte med skilte familier, konstrueres det i intervjusituasjonen kontekstbundet kunnskap.

---

¹⁷ Begrepene konstruktivisme og sosialkonstruksjonisme har mange likhetstrekk, og brukes av og til om hverandre. Begge perspektivene påpeker at vi ikke har mulighet til å erkjenne virkeligheten på en objektiv sann måte, virkeligheten blir konstruert. Innenfor det konstruktivistiske perspektivet vektlegges det individuelle og subjektive ved konstruksjonene, mens man innenfor det sosialkonstruksjonistiske perspektivet understreker at det er gjennom sosial samhandling, språket og kulturen vi forstår virkeligheten og tillegger den mening. (Lundby 1998).

”Funnene”¹⁸ er skapt i interaksjonen mellom undersøkelsens deltakere og meg som forsker, og i interaksjon mellom våre forforståelser¹⁹ og de forståelsesmåter som skapes der og da. Vi har konstruert kunnskapen i fellesskap, i en kontekst hvor begge parter har hatt innflytelse på konstruksjonsprosessen.²⁰ Denne kunnskapen er ikke allmenngyldig og representativ, på den måten at den sier hvordan familieterapeuter (som gruppe) som regel, håndterer barneperspektivet i delte familier. Jeg vurderer imidlertid deltakerne i undersøkelsen som *representanter* for familieterapeuter som arbeider med delte familier. Slik kan den kunnskapen som konstrueres i intervjuet ha *gyldighet* utover den konkrete situasjonen, ved å skape gjenkjennelse hos leseren og forhåpentligvis også kunne tilby flere, og utvidete forståelsesmåter for temaer knyttet til barn, samlivsbrudd og familieterapi.(Sagatun, 2005). Det har skjedd en kontinuerlig interaksjon mellom mine informanter, tilgjengelig litteratur, den transkriberte intervjueteksten, oppgaveteksten og meg. Jeg håper det vil skje en tilsvarende interaksjon mellom teksten i denne oppgaven og leseren.

I og med at jeg er opptatt av diskursive praksiser (s.6), framstår diskursanalyse som en egnet metode til å identifisere diskurser som gjør seg gjeldende på familievernkontor når familieterapeuter møter familier som står overfor nødvendige omstillinger etter samlivsbrudd. I likhet med Guba & Lincoln, hevder forskerne Marianne Winter Jørgensen og Louise Philips (1999) at spørsmål om forskningsmetode ikke kan løsrives fra mer overordnede teoretiske premisser. De beskriver diskursanalyse som en slags pakkeløsning:

”Pakken inneholder for det første filosofiske (ontologiske og epistemologiske) premisser angående sprogets rolle i den sociale konstruksjon af verden; for det andet teoretiske modeller; for det tredje metodologiske retningslinjer for, hvordan man griber et forskningsområde an; og for det fjerde spesifikke teknikker til sproganalyse.”

(Winther Jørgensen & Philips 1999, s. 12).

De sier videre at det finnes flere varianter av diskursanalyse, og beskriver selv tre av dem: diskursteori, kritisk diskursanalyse og diskurspsykologi. Man kan godt kombinere elementer fra forskjellige varianter; - og også dra inn elementer fra andre analysemetoder. Men man kan

---

¹⁸ ”Funnene” er satt i anførselstegn for å understreke kontekstbundetheten, til forskjell fra allmenngyldige funn.

¹⁹ Jeg bruker ordet forforståelse slik Tom Andersen (1996) bruker det; - det vil si den oppfatning, basert på tidligere kunnskap og erfaring, vi har av et fenomen før vi møter fenomenet igjen, det være seg i samtale eller ved lesing av tekster.

²⁰ Denne gjensidige innflytelsen på konstruksjonsprosessen gjelder i intervjusituasjonen. Senere når transkripsjonene skal fortolkes er det andre interaksjoner som er aktive. Mer om det senere i kapitlet.

ikke bruke diskursanalyse som en analysemetode løsrevet fra det teoretiske og metodologiske grunnlaget. Man må akseptere de grunnleggende filosofiske premissene (ibid.).

Diskursanalysens filosofiske premisser.

Vivien Burr skriver i sin bok "An introduction to Social Constructionism" (1995) at sosialkonstruksjonistiske tilnærminger er så mangfoldige og forskjellige, at det neppe lar seg gjøre å gi en beskrivelse som dekker alle. Diskursanalyse er en av disse tilnærmingene. Burr oppsummerer imidlertid fire filosofiske eller vitenskapsteoretiske premisser som felles kjennetegn på det sosialkonstruksjonistiske perspektivet: (ibid, 2ff.)

For det første forholder sosialkonstruksjonismen seg *kritisk til selvsagt kunnskap*; - det er ikke noe som tilsier at vår kunnskap om verden kan betraktes som objektiv sannhet. Virkeligheten er kun tilgjengelig for oss gjennom våre kategorier. Vår kunnskap og våre verdensbilder er ikke speilbilder av virkeligheten "der ute", men et produkt av våre måter å kategorisere, eller konstruere, verden på. For det andre betraktes *kunnskap som kulturelt og historisk betinget*. Det innebærer en holdning til samfunnsfenomener som fokuserer på at den sosiale verden er konstruert gjennom menneskers praksiser og derfor ikke er "gitt" på forhånd. Våre verdensbilder og våre identiteter forandrer seg avhengig av tid og sted. For det tredje er det *sammenheng mellom kunnskap og sosiale prosesser*. Det er gjennom sosiale prosesser vi konstruerer og opprettholder "sannheter"; - og også kjemper om hva som er "sant" og "ikke sant". For det fjerde pekes det på en *sammenheng mellom kunnskap og sosial handling*. Innenfor et bestemt verdensbilde blir noen handlinger naturlige, mens andre blir utenkelige. Ulike sosiale verdensbilder fører til ulike sosiale handlinger, og den sosiale konstruksjon av kunnskap og sannhet får dermed konkrete sosiale konsekvenser.

Diskursanalyse som teori.

I tillegg til de generelle sosialkonstruksjonistiske premissene, lener diskursanalysen seg også på strukturalismen og poststrukturalismen når det gjelder oppfatningen av språk og subjekt (Jørgensen & Philips 1999). Vår adgang til virkeligheten går alltid gjennom språket. Vi skaper representasjoner av virkeligheten ved hjelp av språket. Disse representasjonene er aldri bare avspeilinger av en allerede eksisterende virkelighet, - representasjonene er også med på å skape denne virkeligheten. Det betyr ikke at virkeligheten ikke finnes ("der ute"), betydninger og representasjoner er virkelige nok. Den fysiske og materielle verden finnes også, men den

får bare betydning gjennom språket.²¹ Språket er strukturert i mønstre eller diskurser. Det er alltid flere betydningssystemer, og betydningene skifter fra diskurs til diskurs. Disse diskursive mønstrene vedlikeholdes og forandres i diskursive praksiser. Undersøkelser av hvordan diskursene vedlikeholdes og forandres må foregå i de konkrete kontekster hvor språket ”settes i arbeid” (ibid.)

Filosofen Michel Foucault kan sies å være opphavsmannen til diskursanalysen, både ved å utvikle teori og begreper, og ved en rekke empiriske studier. Sara Mills sier i sin bok ”Michel Foucault” (2003) at *diskurs* er et av de mest brukte begrepene i Foucaults arbeider, og samtidig det mest motsetningsfulle. Som nevnt i innledningen (s.1), sier Foucault i *The Archeology of Knowledge* (1972) at han har brukt *diskurs* for å vise til ”the general domain of all statements, sometimes as an individualizable group of statements, and sometimes as an regulated practice that accounts for a number of statements” (ibid. s. 80). Slik jeg forstår dette omhandler begrepet både ytringer og praksiser. Carla Willig skriver: ”*Foucauldian Discourse Analysis* is concerned with language and its role in the constitution of social and psychological life” (Willig 2004:107). Diskurser setter rammer for hva som kan sies av hvem, når og hvor. Willig viser til Ian Parkers definisjon av begrepet diskurs: ”..sets of statements that construct objects and an array of subject positions” (Parker 1994, I Willig 2004 :107). Disse konstruksjonene gjør visse ”måter-å-se-verden” og visse ”måter-å-være-i-verden” tilgjengelige. Diskurser tilbyr *subjekt-posisjoner*, som har betydning for hvordan verden oppfattes og erfares. Dette innebærer også at diskurser har med maktforhold å gjøre. Foucault snakker om både negativ (begrensende) og positiv (produktiv)makt; - det vil si at makt og motmakt opptrer i relasjoner og kontekst. Dominerende diskurser foretrekker de versjonene av virkeligheten som legitimerer de eksisterende maktrelasjonene og sosiale strukturer. Noen diskurser er så godt befestet i kulturen at de blir tatt for gitt, de har blitt ”sunn fornuft”, og de er dermed vanskelige å utfordre. Diskurser uttrykkes både i tale og tekst, og de viser seg i institusjonalisert praksis (Willig 2004).

I denne oppgaven ser jeg på hvordan ulike diskurser om barn og samlivsbrudd, og barn og familierapi, tilbyr ulike terapeutposisjoner. Her er det både dominerende diskurser og *mot-diskurser*, innenfor familierapifeltet, sosiologien og jussen, - og blant ”folk flest”, offentlige

---

²¹ Som nevnt tidligere, (s. 9) er diskusjonen om ”virkeligheten”, sentral innenfor det post-modernistiske paradigmet.

eller kulturelle diskurser, noen ganger kalt ”sunn fornuft”.²² De forskjellige terapeutposisjonene har betydning for hvordan terapeutene ser og erfarer sine klientfamilier, for hva terapeutene sier om og til disse familiene, - og for hva terapeutene *gjør*, det vil si den institusjonaliserte praksisen. Dette, både det som sies, erfares og gjøres, bidrar igjen til å konstituere diskursene; - eller eventuelt til at diskurser forandres. ”(...) it is in the nature of language that alternative constructions are always possible and that *counter-discourses* can, and do, emerge eventually” (ibid,:107). Foucault har et historisk perspektiv på diskurser; - diskurser forandres over tid. Dette perspektivet ser ut til å være aktuelt for temaene i min undersøkelse, kanskje særlig i synet på barn og barndom. Jeg tenker her på hvordan barn i større grad enn tidligere blir betraktet som aktør eller deltaker, for eksempel i nyere utviklingspsykologi og tilknytningsteori (Johnsen m.fl. 2000, Mæhle 2006), i skilsmiseforskning (Moxnes m.fl. 2001), i barneforskning for øvrig (Kjørholt 2004, Jensberg & Eriksen 2005) og ved implementeringen av Barnekonvensjonen i Barneloven.

Diskursanalyse som metode – om intervjuer, utvalg og analyse.

Som nevnt (s.6), er problemstillingen i denne undersøkelsen formulert i to spørsmål:

1. Hvilke diskurser om barn, samlivsbrudd og familieterapi, tar familieterapeuter i bruk, når de arbeider med delte familier?
2. Hvilken betydning har måten familieterapeutene bruker diskursene på, for hvordan samtaler med delte familier gjennomføres og for hvilke temaer som berøres i samtalen?

Her ønsker jeg å forsøke å identifisere hvilke diskurser som gjør seg gjeldende i familieterapeuters beskrivelser av sitt arbeid med familier som er blitt delt gjennom samlivsbrudd. Jeg er opptatt av det ”historiske” perspektivet på diskursene. Hva slags betydning har for eksempel innarbeidingen av FNs barnekonvensjon i Barneloven hatt for familieterapeuters perspektiver på barns deltagelse i terapi ved samlivsbrudd? Og hva slags betydning har familieterapiens varierende teoretiske og metodiske preferanser for hvordan separerende og skilte familier betraktes og ”behandles” av familieterapeuter? Jeg ønsker videre å undersøke de ulike diskursers betydning for praksis; - og å se på hvordan

---

²² I innledningen presenterte jeg to av disse diskursene, knyttet til om barn bør være med eller ikke i familieterapi og/eller meklinger ved eller etter samlivsbrudd.

synliggjøring av og bevissthet rundt praksis virker konstituerende og/eller utfordrende for diskursene.

Det finnes flere metodiske tilnærminger innenfor diskursanalysen, (s.10). Jeg lener meg til en tilnærming som bygger på Foucaults arbeider, slik Carla Willig (2004) har beskrevet denne i boken "Qualitative Research in Psychology". Tilnærmingen blir nærmere presentert når jeg beskriver selve analysearbeidet.

Intervjuene – som form og relasjonell prosess.

Jeg er interessert i hvilke diskurser som "settes i arbeid" når terapeuter på familiekontor arbeider med familier som er blitt delt på grunn av samlivsbrudd. For å undersøke dette, valgte jeg å intervju familieterapeuter. Jeg kunne ha valgt observasjon av arbeidet deres; - innenfor en diskursanalytisk tilnærming ville det ha betydd analyse av transkriberte lydopptak av terapeutiske samtaler. Dette ville ha falt godt inn i det *samskapende* perspektivet, ved at jeg ville ha fått tilgang også til hva familier, ikke bare terapeuter, bringer inn i terapeutiske samtaler omkring samlivsbrudd og omforming av familieliv. Jeg vurderte imidlertid dette for omfattende for denne oppgaven. En annen innvending mot å bruke observasjon som metode, eventuelt analyse av journalnotater, er at jeg selv er familieterapeut og ansatt på familiekontor. Jeg skulle "undersøke mine kolleger"; - og ønsket ikke en posisjon hvor jeg kunne oppfattes som en som plasserte seg selv utenfor, for kritisk å vurdere deres arbeid. Jeg oppfatter en intervjusituasjon som mer likeverdig, ved at informanten får tilkjenne sine synspunkter og erfaringer direkte overfor meg som intervjuer, og ved at jeg fortløpende har mulighet til å sjekke om jeg har forstått vedkommendes anliggende (Kvale 2001).

Samtidig har intervjumetoden sine begrensninger. Tilgangen til diskursene terapeutene tar i bruk, og diskursenes betydning for praksis, er begrenset til det terapeutene sier i intervjuet. Og det terapeutene sier i intervjuet er påvirket av selve intervjusituasjonen, hvilke relasjoner og forforståelser informanten har til temaene i undersøkelsen, til meg som intervjuer og deres oppfatning av hva jeg "ville" med undersøkelsen; - og til hvordan og hvilke spørsmål jeg stiller. Fortellinger om praksis kan alltid fortelles på mange måter. Hvilken fortelling som til en hver tid fortelles er avhengig av hvem som forteller og hvem som lytter, relasjonen mellom de to og i hvilken kontekst fortellingen utspiller seg. (Bruner 1987, Sagatun 2005). Eller sagt på en annen måte: hva som blir sagt, og ikke sagt, i intervjusituasjonen, er påvirket av hvilke

diskurser som ”er i arbeid” (Jørgensen & Philips 1999, Willig 2004). Her er det ”kolleger”²³ som møtes; - en relasjon og kontekst som setter rammer for hva som sies og ikke sies.

Temaene jeg ønsket å snakke med informantene om, var knyttet til synspunkter og erfaringer med såkalte ”samarbeid-om-barn”- saker (kalt samarbeidssaker), slik jeg har beskrevet disse sakene i innledningen²⁴. Et spørsmål jeg stilte var hva informanten legger vekt på ved vurdering av hvorvidt barn bør inviteres til terapeutiske samtaler når skilte foreldre strever med foreldresamarbeid, et annet var hvilke tanker vedkommende gjør seg omkring foreldres og terapeuters ansvar for å lytte til barns erfaringer og synspunkter. Det viktigste i intervjuet var imidlertid å be informantene fortelle fra konkrete ”saker” de hadde arbeidet med, for å få frem både praksis og refleksjoner knyttet til praksis. Intervjuene er gjennomført som såkalte semi-strukturerte intervju²⁵.

Som sosialkonstruksjonistisk og narrativ inspirert terapeut er jeg vant til å følge klienters ”gang” når de forteller om sine erfaringer. Jeg har god trening i å lytte og spørre etter mening, gjerne mangetydighet, og samtidig følge temaer eller den røde tråden i det de forteller. Slik legger jeg til rette for at det den andre synes er viktig får komme fram; - og samtidig avverge at jeg først og fremst spør for å bekrefte eller avkrefte egne hypoteser eller forforståelser. I et forskningsintervju er også dette viktig; - ved å følge opp det informanten fortalte, fikk jeg mer variert informasjon enn om jeg kun hadde stilt på forhånd oppsatte spørsmål. Samtidig var dilemmaet ved dette at det ble mye ”tekst”, som framsto som interessant og engasjerte meg som intervjuer til å forfølge temaene, uten at disse temaene nødvendigvis belyser undersøkelsens problemstilling.

Av og til blir klienter usikre, og spør ”hvor jeg vil hen” med spørsmålene mine, som om jeg er ute etter ”det rette svaret”. Dette inntreer når jeg ikke har vært nøye med å gi tilkjenne min posisjon som terapeut; - jeg har ikke vært *transparent* nok (Roberts 2005). Noe lignende erfarte jeg også i disse intervjuene; - ved at jeg enkelte ganger fikk inntrykk av at informanten trodde mitt utgangspunkt for undersøkelsen var å få flere familierapeuter til å invitere barn med i samtaler. Dette var jeg engstelig for ville skje. Jeg presiserte derfor i

---

²³ Med ”kolleger” mener jeg her terapeuter som er ansatt i samme type virksomhet, og som møter hverandre på seminarer og andre samlinger for nettopp ansatte i samme type virksomhet.

²⁴ Se for øvrig appendix 1 og 2, hhv. informasjonsskriv og intervuguide.

²⁵ Semi-strukturerte intervju, er intervju som har til hensikt å belyse på forhånd bestemte temaer, men som er forholdsvis åpne i formen med hensyn til hvordan spørsmålene stilles i selve intervjusituasjonen (Kvale 1997).

informasjonsskrivet at jeg var inneforstått med at undersøkelsens problemstilling reiste en del dilemmaer, og at jeg var opptatt av å få fram ulike og varierte synspunkter. Flere av informantene ga imidlertid uttrykk for at de ikke riktig husket det som sto i informasjonsskrivet, så jeg valgte flere ganger i intervjusituasjonen å gi tilkjenne egne synspunkter, samt referere til andre informanternes uttalelser (selvfølgelig i anonymisert form) rundt dilemmaer knyttet til problemstillingen. Slik ønsket jeg å legge til rette for at ulike diskurser kunne komme fram, ikke bare de som måtte være dominerende, på vedkommende informants kontor, og/eller i informantens forforståelse av mitt anliggende.

Terapeutiske spørsmål er ofte intervensjoner. Spørsmål i et forskningsintervju kan også være intervensjoner (Burk 2005). Dette erfarte jeg ved flere anledninger, ved at informanten kunne si at hun/han ikke hadde tenkt slik før vi snakket sammen i det aktuelle intervjuet. Burk (ibid.) sier at det kan være et dilemma for terapeuter som gjennomfører kvalitative forskningsintervjuer å skille mellom hvordan man vil respondere til informanten som forsker, framfor terapeut. En forskjell her, slik jeg ser det, er at det ikke ligger noen forventning i relasjonen informant – forsker, at informanten skal prøve ut sin nyervervede ”kunnskap” i praksis. Selv om spørsmålene mine inviterte til refleksjon, og informanten ved noen anledninger sa at spørsmålene, eller samtalen vår, bidro til at noe ble mer nyansert og tydelig for han/henne, var ikke forandring av informantens synspunkter intensjonen med intervjuet. Jeg er imidlertid klar over at jeg kunne oppfattes slik (se over). I min undersøkelse var vi for øvrig to terapeuter, for anledningen en informant og en forsker (eller student som skulle gjennomføre en kvalitativ undersøkelse), som *samtalte* om et tema som vi begge fant interessant å samtale om. En slik måte å omtale en samtale på, anvendes både innenfor forskningslitteratur (eks. Kvale 2001,) og innenfor terapilitteratur (eks. Andersen 2006) forankret i paradigmet om at kunnskap konstrueres i relasjon og kontekst.

En annen erfaring jeg gjorde, var at flere informanter også refererte til meklinger, da temaene i meklingene ofte tilsvarer temaene i samarbeidssakene. Jeg valgte å la disse erfaringene få gå over i hverandre i intervjuene, og da også i oppgaven som helhet, selv om den formelle rammen rundt frivillige samarbeidssaker og tvungne meklinger er forskjellig. Likheten mellom meklinger og samarbeidssaker, gjenspeiles også i den litteraturen jeg har valgt å presentere i oppgaven.

Utvalg.

Kvalitative studier baserer seg på *strategiske utvalg*; - det vil si at informantene skal ha kvalifikasjoner eller egenskaper som er strategiske i forhold til problemstillingen (Thagård 2002). I min undersøkelse vil det si terapeuter ansatt på familiekontor med erfaring fra ”samarbeidssakene”, som ville kunne gi *rike beskrivelser* fra sin praksis (Kvale 2001). Informantene skal også være tilgjengelige (Thagård 2002); - det vil si at de skal være interessert i å delta i undersøkelsen. Jeg var her bekymret for at de som meldte seg, skulle forstå min intensjon med undersøkelsen dit hen at jeg først og fremst var interessert i informanter som hadde gjort seg opp en mening om at barn bør delta i samtaler om familieomforming på familiekontor; - jfr. forrige avsnitt. Jeg understreket derfor i informasjonen som fulgte forespørselen om deltagelse, ønsket om variasjon ved å si at jeg både ønsket å intervjuere terapeuter som i utgangspunktet sier at de snakker mye med barn i ”samarbeidssaker”, terapeuter som sier de knapt snakker med barn i slike saker og terapeuter som sier ”det kommer an på...”.

Før jeg sendte ut forespørsel om deltagelse, spurte jeg en familieterapeut jeg kjente, som jobbet i familievernet og hadde lang erfaring fra ”samarbeidssaker”, om vedkommende kunne tenke seg å gjennomføre et prøveintervju med meg. Intensjonen med dette var å få erfaring med intervjusituasjonen, og om intervjuguiden kunne brukes eller burde justeres noe. Intervjuet ble transkribert og gjennomgått av to veiledere før jeg rekrutterte flere informanter. Intervjuguiden ble justert noe med hensyn til å spørre mer spesifikt etter terapeutens praksis, og det ble også tydeligere understreket i informasjonsskrivet at jeg var interessert i å høre om konkrete ”saker” informantene hadde jobbet med. Forøvrig var intervjuteksten rik på informasjon, og er med som datagrunnlag i oppgaven.

Jeg sendte forespørsel om deltagelse og informasjon om undersøkelsen til lederne ved to familiekontor på to geografisk og kulturelt forskjellige steder i Sør-Norge. Disse ble bedt om å distribuere forespørsel og informasjon videre til sine medarbeidere, dersom de som ledere mente medarbeiderne kunne delta i undersøkelsen. Jeg forholdt meg til lederne som *døråpnere* (Kvale 2001). Det meldte seg i alt 10 informanter, i tillegg til vedkommende jeg rekrutterte direkte for prøveintervju. Jeg valgte å stoppe etter 9 gjennomførte intervjuer, for å avgrense datamaterialet. Utvalget besto av 3 menn og 6 kvinner. Informantene hadde utdanningsbakgrunn som psykolog, sosionom, barnevernspedagog, spesialpedagog og psykiatrisk sykepleier. De hadde arbeidet fra 1 til 30 år i familievernet.

Intervjuene ble gjennomført i tre omganger i perioden februar til oktober 2006; - først prøveintervju ved et kontor, så fem intervjuer på et annet kontor, og til slutt tre intervjuer ved et tredje kontor. Hvert intervju varte i overkant av en time (60 – 75 minutter). Jeg transkriberte fortløpende, og hadde med meg informasjon fra tidligere intervjuer inn i hvert nye intervju. Ved å spørre mer om ting jeg allerede hadde hørt, tenkte jeg at jeg kunne få mer variasjon og komme i kontakt med flere ulike diskurser og praksiser. I noen intervjuer argumenterte deltakerne mot utsagn og eksempler jeg refererte til. I andre intervjuer ble eksemplene bekreftet.

Analysen – om lytting, lesing, tolkning, skriving – og lesing...

Datagrunnlaget i undersøkelsen er som sagt intervjuetekster. Jeg valgte å transkribere intervjuene selv. Å identifisere diskurser innebærer mye implisitt lesing, - og lytting. Det er ikke bare det som sies direkte som bygger opp under diskurser, men også det som ikke sies, det ”tatt-for-gitte”. Transkribert tekst vil dermed ha ”mistet noe”, - da det er vanskelig å transkribere alt det analoge i språket, alt det som setter det digitale i kontekst og gir rammer for hvordan teksten kan forstås. Dette ”mistede” har jeg i større grad med meg, nærmest ”på øret”, etter å ha lyttet og transkribert, når jeg fortsetter å arbeide med og tolke den skrevne teksten. Etter å ha transkribert ferdig hvert intervju, leste jeg det i sin fulle sammenheng, og noterte meg noen hovedinntrykk. Så gikk jeg mer systematisk til verks, inspirert av en metodisk tilnærming Willig (1999:109-112) beskriver som en av flere måter å gjøre *Foucauldian Discourse Analysis* på.

Jeg startet med å identifisere hvordan enkelte sentrale begrep blir konstruert i teksten. Spørsmål 1 i problemstillingen handler om de diskursive objektene *barn, samlivsbrudd, familieterapi*. Begrepet *barn* kan for eksempel bli konstruert gjennom *voksen* eller *foreldre* (til forskjell fra barn), *samlivsbrudd* gjennom å snakke om *mekling* eller *samværsavtale*. Jeg er altså på leting etter delt mening; - ikke nødvendigvis grammatikalsk likhet. Samtidig som jeg lette etter hvordan disse begrepene ble konstruert, så jeg etter varierende og motsetningsfylte konstruksjoner. Begrepet *barn* kunne for eksempel i en intervjuetekst konstrueres både som *sårbare, umodne mennesker* som voksne, både foreldre og terapeuter, bør skjerme mot foreldrenes uenighet, og som *aktive aktører* som bør få slippe til med sine synspunkter på nettopp *foreldrenes*, eller kanskje heller *familiens* konflikter. Videre var det her viktig å lokalisere varierende diskursive konstruksjoner innenfor de store diskursene, slik

jeg har antydnet i innledningen, som *faglige diskurser* om barn innenfor familierterapien, psykologien, sosiologien og jussen.

Neste skritt i analysearbeidet var å undersøke i hvilke kontekster de ulike konstruksjonene ble ”satt i arbeid”. Hvilken funksjon har de ulike konstruksjonene i teksten, hva er det å hente på å konstruere *barn* på akkurat denne måten på akkurat dette stedet i teksten? Kan det være slik at når vi kan lese i teksten at en terapeut er ”svak” for barn som selv tar kontakt med familievernkontoret, så er det diskursen om at barn er aktive aktører i eget (familie-)liv som gjør seg gjeldende? Hvordan relaterer denne konstruksjonen seg til andre konstruksjoner produsert i den omkringliggende teksten? Når vi et annet sted kan lese at barn kan bli ”brukt” i konflikten mellom barn, er det muligens diskursen om det sårbare, avhengige barnet som er satt i arbeid? Her så jeg også på hvilke subjektposisjoner de identifiserte diskursene tilbød. For eksempel: Hvordan posisjonerer den terapeuten, som tar i bruk diskursen om det sårbare barnet, seg, i forhold til en familie hvor foreldrene krangler om hvor barnet skal bo? Posisjonerer hun seg som beskyttende overfor barnet? Og i så fall, hvordan gjør hun det?

Jeg gikk så videre til spørsmål 2 i problemstillingen som omhandler terapeutenes praksis. Hvilke muligheter og begrensninger for handlinger representerer de ulike diskursene og posisjonene? Kan terapeuten i beskytterposisjon invitere et barn til å delta i drøfting av samværsordning med svært uenige foreldre? Eller vil heller denne terapeuten konsentrere seg om konfliktløsning mellom foreldrene? Det siste stadiet i denne måten å analysere diskurser på, er å undersøke forholdet mellom diskurs og subjektivitet. Etter å tidligere ha stilt spørsmål ved hva som kan sies og gjøres innenfor forskjellige diskurser, er man nå opptatt av hva som kan føles, tenkes og erfares innenfor forskjellige subjektposisjoner. Ved å innta en beskyttende posisjon overfor det sårbare barnet, og gjøre sitt beste for å dempe konfliktnivået mellom foreldrene uten å snakke med det berørte barnet, er det mulig at terapeuten i eksemplet brukt her, vil erfare at dette er en god og hensiktsfull måte å ivareta barnets beste på. Eller hvis den samme terapeuten foreslår for foreldrene at de tar barnet med til samtale, fordi hun tenker at den beste måten å beskytte barn på er å sørge for at foreldrene tar hensyn til hva barnet mener, og foreldrene ikke lytter til barnet, men fortsetter å krangle, kan det hende at terapeuten føler at hun har sviktet barnet. Slik vil erfaring av praksis konstituere både diskurs og posisjon.

Tekst kan leses og forstås på så mange måter. Dette gjelder tekst i forståelsen av verbale ytringer, nonverbale handlinger og skrevet tekst, som for eksempel transkriberte intervjuetekster²⁶. Min tolkning av intervjuetekstene i denne undersøkelsen trenger ikke være lik andre leseres tolkning av den samme teksten. Jeg jobber til daglig som terapeut på familiekontor, og har både synspunkter på og erfaringer med temaene i denne undersøkelsen. Dette gjør meg forholdsvis ”nærsynt”, om ikke nærmest blind overfor ”tatt-for-gitt-heter”, selv om jeg i posisjonen som forsker forsøker å bruke litt andre briller enn jeg har som terapeut. To av intervjuene ble analysert også av en av mine veiledere. Hun er forsker, og ikke terapeut, altså er hennes briller annerledes enn mine. I tillegg er vi to forskjellige mennesker med forskjellige livserfaringer, som også bidrar til at vi leser tekst og finner mening på forskjellige måter. Hun hadde da også til dels andre kommentarer til tekstene enn det jeg hadde, selv om vi og erfarte å finne forholdsvis lik mening enkelte steder. Diskusjonen vi to hadde om fortolkning av intervjuene, ble først gjort ”elektronisk” ved at veileder skrev merknadene direkte inn i word-dokumentet med transkripsjoner, og ved at jeg skrev inn merknader til hennes merknader. På denne måten framstår intervjuet som to dialoger; - en mellom informant og meg som intervjuer, og en mellom veileder og meg som fortolkere. I tillegg diskuterte vi begge dialogene muntlig en gang til. Siden jeg også i hvert intervju fortløpende sjekket med informanten om jeg hadde forstått vedkommende riktig, har jeg deltatt i fire dialoger om hvordan denne teksten kan forstås. Dette ble en så interessant erfaring med fortolkningsprosesser, at jeg har valgt å vise fram deler av dette i presentasjonen av datamaterialet (s.41-44). For øvrig har jeg tatt med forholdsvis mange sitater for å synliggjøre hva jeg legger til grunn for fortolkningene mine. I tillegg har jeg komprimert deler av intervjuetekstene til små historier, eller fortellinger, ved å ta bort mine spørsmål og informantens små setninger og ord innimellom, for å få fram nyanser og til dels motsigelser i terapeutenes ytringer og praksis. Der jeg har gjort dette er det forklart med fotnoter.

Den prosessen jeg har beskrevet over, med vektlegging av egne brillers betydning for hvordan tekst kan leses, er også aktiv når jeg skriver denne oppgaven. Alt som skrives her, er valgt av meg, delvis med utgangspunkt i mine og andres refleksjoner, delvis med utgangspunkt i intervjuetekst og annen tekst (litteratur) lest andre steder med mine briller, og satt sammen til ny tekst av meg. Enhver ”inn-velgelse” innebærer ”bort-velgelse”. En annen person ville sannsynligvis ha foretatt andre valg. Med dette mener jeg å si at når denne oppgaven skal

---

²⁶ En slik måte å forstå ”tekst” på er, slik jeg forstår de, i overensstemmelse med det sosialkonstruksjonistiske og det post-strukturalistiske perspektivet. Se for øvrig Bruner 1987, Eng 2003.

leses, forstås og vurderes, må det gjøres med det utgangspunkt at all tekst kan leses og releses og stadig gis ny mening i nye kontekster. Det jeg presenterer av ”funn” er ikke statistisk kunnskap, som skal forstås en gang for alle. Teksten i oppgaven inviterer leseren(e) til å vurdere om noe er gjenkjennelig og samtidig om ny(ansert) mening kan konstitueres, ved at flere og varierende aspekter belyses i teksten (Kvale 2001, Sagatun 2004).

Forskningsetiske refleksjoner.

Kvalitativ forskning innenfor et sosialkonstruksjonistisk perspektiv, som innebærer en forståelse av at forskningens ”funn” er skapt av forskeren i samhandling med informantene, representerer et etisk dilemma. Selv om jeg i intervjuene forsøkte å sjekke med informantene om jeg hadde forstått dem riktig, og jeg har drøftet forståelsene mine med veiledere (Kvale 2001), vil jeg i analyseprosessen etterpå *tolke* utsagnene, eller identifisere diskursene, med utgangspunkt i *min (for)forståelse*; - en forståelse ervervet både gjennom intervjuene, den litteratur jeg har valgt å diskutere diskursene i forhold til, diskusjon av tolkningene med veileder, og den erfaring jeg har med temaene i undersøkelsen både profesjonelt og personlig. Toverud m.fl. (2002) hevder at en hver forsker har sitt særegne utsiktspunkt, som vil synliggjøre noen aspekter og plassere andre i skyggen. Slik representerer det vitenskapelige produktet én av mange mulige måter å forstå verden på.

I intervjuet snakkes det fram mange diskurser, som ikke umiddelbart sees av deltakerne i samtalen eller intervjuet. Det er først i ettertid, under analysearbeidet, i tolkningsprosessene når undertekster leses, at flere enn de åpenbare diskursene kan identifiseres. Når jeg presenterer disse diskursene i oppgaveteksten kan det hende at informantene stiller spørsmål ved at de skulle ha uttrykt noe slikt. Og min lojalitet til informantene, og også til familievernet som jeg selv er en del av, settes under press (Kvale 2001). Min måte å håndtere dette dilemmaet på er å gjøre rede for min posisjonering i forhold til tolkningsprosessene og diskursene (Burck 2005), ved å presisere at jeg først og fremst er interessert i de diskursene som ”settes i arbeid på familievernkantorene”, ikke hvordan den enkelt informant framstår gjennom sin måte å uttrykke seg på. I tillegg har jeg, der jeg vurderte det som nødvendig, vist tolkningene til informantene, av hensyn til kravet til konfidensialitet, og opplevelse av å bli forstått eller ikke, før de ble tatt med i oppgaveteksten. Det førte ikke til noen forandringer av teksten. Jeg tar for øvrig i bruk *triangulering* (Kvale 2001,) ved å diskutere tolkningene med en annen forsker (veileder) og ”med” annen relevant litteratur (Toverud m.fl. 2002).

For å kunne bruke data fra informanter, kreves det *informert samtykke*²⁷. Informantene informeres om undersøkelsens mål og temaer, at deltagelse er frivillig, at informantens identitet og utsagn behandles konfidensielt og at intervjupersonen kan trekke seg når som helst i prosessen. (Kvale 2001). Hvor *informert* et slikt samtykke kan bli, kan diskuteres fordi det ligger nærmest i kvalitative undersøkelsers natur at mål og innhold kan forandres underveis. Burck (2005) peker på dilemmaer knyttet til at klinikere opptrer som forskere i en intervjusituasjon og at spørsmål intervjuer stiller informanten kan virke intervensjonerende.²⁸ Hvor *informert* om intervjuets temaer kan et informert samtykke til deltagelse i en intervjuundersøkelse, gitt på forhånd, bli, spør Burck, når både informant og forsker kan komme til å forfølge temaer som snakkes fram i intervjusituasjonen som ikke er informert om på forhånd (ibid.) Igjen kommer jeg tilbake til viktigheten av å være transparent og reflekterende i forhold til egen posisjonering gjennom hele forskningsprosessen fra tematisering og utforming av problemstilling, via intervjuing og analyse, til presentasjon av tolkninger og ”funn”. (Kvale 2001, Burck 2005, Sagatun 2004).

Videre stilles det krav om *konfidensialitet*. Som forsker har jeg taushetsplikt om informantenes identitet, og dataene må anonymiseres slik at informantene ikke kan gjenkjennes. Med utgangspunkt i at familievernet i Norge er et lite miljø, hvor mange kjenner hverandre, kreves det at jeg er ekstra påpasselig med anonymiseringen. Likevel kan det være at det ryktes i miljøet at jeg holder på med dette prosjektet, og hvilke informanter eller familiekontor som deltar. Det kan jeg gjøre lite med utover å understreke informantenes konfidensialitet hvis noen spør. Kvale (2001) peker for øvrig på motsetningsforholdet mellom det etiske behov for konfidensialitet og forskningens grunnprinsipper om intersubjektiv kontroll og muligheten til å reprodusere andre forskeres funn. Når ingen vet hvem som deltok i studien eller hvor og når den fant sted, kan dette bli vanskelig, hevder han.

Toverud m.fl. (2002) hevder at en forsker som inntar en vitenskapsteoretisk posisjon inspirert av sosialkonstruksjonisme, poststrukturalisme eller postmodernitet forplikter seg til å reflektere over sitt eget kunnskapsprodukt og hvilke konsekvenser det kan ha for dem som berøres av forskningen. I min undersøkelse har jeg brukt familierapeuter, over også omtalt som kolleger, som informanter. Disse har fortalt om sitt arbeid med skilte familier; - disse fortellingene er anonymisert etter beste evne. Jeg kan vanskelig si hvilke konsekvenser det får

---

²⁷ Appendix 3.

²⁸ Dette er også omtalt over i avsnittet ”Intervjuene - som form og relasjonell prosess.

for informantene og deres klienter at de har deltatt i undersøkelsen. I min måte å presentere funnene på kan deltakerne oppleve seg godt eller dårlig forstått og presentert. Det siste kan selvfølgelig oppleves ubehagelig. Som nevnt tidligere, uttrykte enkelte i selve intervjusituasjonen at intervjuet i seg selv bidro til at de tenkte litt annerledes om noen av temaene vi snakket om. Forhåpentligvis vil deltakerne, som også andre lesere av denne teksten, få tilgang til flere perspektiver og ideer knyttet til barneperspektivet i familierapeutiske og meklingsrelaterte samtaler med delte familier. Og dette igjen, vil forhåpentligvis komme både foreldre, barn og deres terapeuter og meklere til gode. Det er min klare oppfatning at ulike familier, behøver å bli møtt med variert og nyansert praksis.

3. TEORI OG EMPIRI.

I dette kapitlet vil jeg gjøre nærmere rede for noe av forskningslitteraturen om barn, samlivsbrudd og familierapi, nevnt i kapittel 1. Videre vil jeg presentere teoretiske perspektiver på selvutvikling, identitet og selvnarrativer, inspirert av psykoanalytikeren Daniel Stern, psykologen Jerome Bruner og filosofen Paul Ricoeur; - perspektiver som jeg vurderer som interessante når barn og foreldre på grunn av samlivsbrudd står overfor utfordringer med hensyn til å reforhandle sine innbyrdes relasjoner og eventuelt nyskrive sine livsfortellinger. Til slutt i kapitlet vil jeg presentere synspunkter på og holdninger til barn slik de kommer til syne i FNs barnekonvensjon. Teori eller kunnskap brukes, sammen med erfaring, når man ser, forstår og tolker fenomener og hendelser; - med andre ord en form for *forforståelse* (Andersen 1996) eller *kompetent nysgjerrighet* (Andenes 1999 i Mæhle 2000). Det er altså denne forforståelsen og kompetente nysgjerrigheten jeg viser tilbake til når jeg i de neste kapitlene presenterer og diskuterer ”funnene” i undersøkelsen.

Barn og samlivsbrudd.

Skilsmiseforskning er et stort og ekspanderende felt, både nasjonalt og internasjonalt, nevnt i innledningen. Jeg vil her se nærmere på et lite utvalg, som jeg mener er relevant i forhold til hvilke diskurser om barn og samlivsbrudd terapeuter på familiekontor lar seg influere av. Det er særlig perspektiver på hva slags betydning samlivsbrudd og konflikter mellom foreldre har for barn, jeg finner relevant i forhold til min problemstilling.

I antologien *Skilsmisens mange ansikter* (Moxnes m.fl. 2001), fra den norske studien *Familier og samlivsbrudd*, omtalt på s.7, understrekes det at skilsmisse eller samlivsbrudd oppleves og erfares på mange måter. Det er forskjell på voksne og barns erfaringer, og det er forskjeller voksne imellom og barn imellom. I innledningen skriver Kari Moxnes at skilsmisse ikke er en prosess, men mange (ibid, s. 9). Skilsmisseprosessenes varighet, form og innhold har varierende betydning. Noen foreldre kan ønske å bli ferdig med bruddet fortst mulig. Det kan oppleves vanskelig for barn, som trenger tid til å forberede seg og tilpasse seg endringene, og til å bearbeide sorgen over det som skjer. På den annen side oppleves det vanskelig å være lenge i en situasjon preget av usikkerhet og kaos. De fleste barn blir ulykkelige når kjernefamilien deles på grunn av samlivsbrudd, men det fins også dem som blir lettet. Barn som har levd i familier med store konflikter ser ut til å takle samlivsbrudd bedre, enn barn som ikke har opplevd noen spesielle vansker i familien sin, hevder Moxnes (ibid.) og viser til en undersøkelse av skilsmiseforskerne Thompson & Amato (1999).

Hvordan det går med ”skilsmissebarna” på lengre sikt, er det uenighet om.²⁹ Det forskerne i hovedsak er enige om er at skilsmissebarn som gruppe kommer dårligere ut med hensyn til psykiske problemer, atferdsproblemer, og skoleprestasjoner og utdanningslengde, enn barn som vokser opp med begge foreldrene. Dette gjelder imidlertid et mindretall av disse barna; - det går med andre ord bra med de aller fleste. Det er videre enighet om at det er forandringer som samlivsbruddet fører med seg, som øker risikoen for at barna skal utvikle problemer. Eksempler på risikofylte forandringer er flytting, dårligere økonomi, konflikter mellom foreldrene, svekket psykisk helse hos foreldrene, å få steforeldre, endret forhold til foreldrene og endring i barnets posisjon i familien (Kelly 2000, Thuen 2001, Moxnes 2003). Når foreldre oppsøker familiekontoret for å få hjelp i forhold til et vanskelig foreldresamarbeid etter samlivsbrudd, er ofte en eller flere av disse ”risikoforandringene” til stede i barnas liv.

Kari Moxnes og Gry Mette Haugen, begge sosiologer og forskere i studien *Familier og samlivsbrudd*, hevder i en artikkel fra 1999 at det er av avgjørende betydning for barnas velferd at de beholder et nært forhold til hele familien sin; det vil si begge sine foreldre og søsken, og øvrig familie som de før samlivsbruddet følte seg knyttet til. Og dette har igjen sammenheng med hvordan foreldrene samarbeider etter bruddet.

---

²⁹ Se for eksempel Moxnes & Haugen 1999, Thuen 2001. Diskusjonen går rundt hvilke grupper av barn som er undersøkt, om de representerer marginale grupper, for eksempel klientpopulasjoner, eller representative utvalg fra hele befolkningen. Videre stilles det spørsmål ved forskernes utgangspunkt og holdninger til skilsmisse, for øvrig en interessant diskusjon sett i relasjon til det postmodernistiske perspektivet på kunnskapsproduksjon.

”(...)dårlig samarbeid mellom foreldrene etter samlivsbruddet, øker risikoen for at barna skal ha lite samvær og derved tape kontakten med en av foreldrene, og at skilsmissen skal gi en negativ utvikling for barna” (Moxness og Haugen, 1999, s. 110).

Moxnes (2001, 2003) hevder at noen foreldre klarer å lage skånsomme skilsmisseprosesser for barna, mens andre, på grunn av store konflikter seg i mellom og/eller egen fortvilelse, i liten grad greier å ta vare på verken barna eller seg selv. Den danske skilsmissecforskeren Morten Nissen hevder at skilsmisssers kompliserte forløp gjør det vanskelig å være barn; - de er både dypt involvert i og avhengige av begge foreldrene som holder på å frigjøre seg fra hverandre, og samtidig helt uten innflytelse på det som skjer. Og når barn i disse forvirrende og belastende situasjonene virkelig har bruk for foreldrenes kjærlige omsorg, er foreldrene sjelden i stand til å gi verken omsorg eller særlig trygghet. Han hevder at barna blir møtt med krav om å tilpasse seg og akseptere foreldrenes skilsmisse, og de endringer skilsmissen fører til (Nissen 1989, s. 84). En slik tilpasning kaller Kirsti Haaland (2002) *tilknytningsforsikring*. Barna setter egne behov til side for å forsikre seg om at tilknytningen til begge foreldre opprettholdes.

En av forskerne i studien *Familier og samlivsbrudd*, Aina Lian Flem, cand. socion., med erfaring fra blant annet barnevern og familievern, presenterer tilsvarende forståelser i studien *”Det er liksom mamma og pappa som kommer først, da...”* (Flem 2001). I intervjuer med barn i alderen 10 til 18 år kom det fram at disse barna var bekymret for foreldrene, og tok ansvar for å bedre deres situasjon og lindre deres smerter. Selv om de ga uttrykk for å kunne støtte seg til foreldrene når de hadde det vanskelig etter samlivsbruddet, viste det seg at de hadde oppmerksomheten mer rettet mot foreldrenes behov og opplevelser enn mot sine egne. Barna formidlet videre at de nødvendig snakket om skilsmissen, både for å forhindre at de selv ble lei seg, - og for å ikke sette foreldrene i et dårlig lys ved å eventuelt fortelle noe som bryter med kulturelle normer om familie og familieliv. Hvis barna skulle snakke med noen, foretrakk de å snakke med noen andre enn foreldrene, av redsel for å såre eller belaste foreldrene unødig. Flem konkluderer sin undersøkelse med klare anbefalinger om at barns følelsesmessige reaksjoner må anerkjennes, og at dette må få betydning for hvordan foreldre og andre møter barn og unge som opplever samlivsbrudd. Hun mener at det å lage ”gode ordninger” (avtaler om bosted og samvær) for barna ikke er nok. Hun viser til *dialektisk*

*relasjonsteori*³⁰ og sier at foreldre må hjelpes til å anerkjenne barnas opplevelser, oppmuntre og tillate dem å snakke med andre; - for å frita barna for ansvar med å skjule familieanliggender, og for å hjelpe dem å konstruere egne gyldige historier om det som skjer med dem og familien deres. Jeg finner Flems klare anbefalinger interessante med tanke på hvordan familievernet forholder seg til barn ved foreldres samlivsbrudd. Er det slik at familieterapeuter selv tilbyr seg å være barns samtalepartnere, spør de foreldrene om barna har andre voksne å snakke med, eller satser de på at foreldrene selv evner å lage skilsmisseprosessen skånsom for barna, slik de fleste foreldre gjør, iflg. Moxnes?

Barn og familieterapi.

Som nevnt i innledningen fins det mange publikasjoner om hvordan barn kan inkluderes i terapeutiske samtaler omkring vanskeligheter i familier, samtidig som studier viser at barn kanskje ikke inkluderes så mye som publikasjonene gir inntrykk av.

Den norske psykologen Magne Mæhle skriver i sin avhandling, "Re-Inventing the Child in Family Therapy"(2005), at opptattheten av barn i familieterapi ikke er et nytt fenomen. Han viser blant annet til to artikler av familieterapeutene Montalvo & Haley (1973) og Minuchin (1974) hvor de henholdsvis forsvaret barnets plass i familieterapi, og etterlyser familieterapeuters kunnskap om barn. Mæhle hevder at det innenfor det systemiske paradigmet, som har hatt stor innflytelse på familieterapeutisk teori og praksis, ble vanskelig å hente bidrag fra for eksempel utviklingspsykologi, da utvikling som begrep ble ansett som lineært og ikke systemisk. Videre bidro skiftet av fokus fra individ til system, til mindre oppmerksomhet på individet og individuelle forskjeller. For øvrig var man opptatt av å beskytte barnet mot å bli familiens sydebukk. Slik ble det en forholdsvis skjev anvendelse av systemisk tenkning, ved at man ble mer opptatt av de voksnes enn barnas bidrag i familiens samspill (Mæhle 2000, 2005)³¹.

Mæhle viser til Keith & Whitaker (1981) som gir to begrunnelser for å inkludere barn i familieterapeutiske samtaler: For det første blir barns behov best ivaretatt når de blir inkludert. For det andre blir terapien mer effektiv når barn er til stede; - også når det ikke er barn som er den identifiserte pasienten. Mæhle mener imidlertid, at selv om det er barns

---

³⁰ Dialektisk relasjonsteori forstår utvikling av selvbevissthet i lys av dialektikken. Det innebærer bl.a. at forutsetningen for å utsorte og klargjøre egne opplevelser i en samhandlingsprosess, er opplevelse av anerkjennelse fra den andre (Schibbye 1988 i Flem 2001). Dialektisk relasjonsteori bygger på nyere spedbarnsforskning, som viser hvordan spedbarn regulerer egne affekter ved å regulere forholdet til omsorgspersonen (Stern 1985). Dette vil jeg komme nærmere inn på senere i kapitlet.

³¹ Lignende tanker er Sandvold & Vike inne på i sin artikkel (2001), som jeg har omtalt i innledningen.

problemer som er grunnlag for å oppsøke terapi, er det ikke alltid nødvendig at barn er til stede i samtale. Noen ganger blir barn bedre ivaretatt og hjulpet ved å slippe byrden med å være til stede. Det er ikke hjelpsomt for barn å høre kun negative beskrivelser av seg selv fra foreldre og søsken. Mange terapeuter har erfart hvor frustrerende det er å ikke kunne beskytte barn mot negative fortolkninger og ytringer.³² Samtidig, skriver Mæhle, er det viktig å huske på at det barn utsettes for i terapirommet, antagelig bare er en mild versjon av det som skjer ellers i barnas hverdag. Og - skriver han, det er generelt lettere å ivareta barns behov, uavhengig av om de er identifisert pasient eller ikke, når barna er til stede i samtale og uttrykker seg direkte gjennom verbalt språk og atferd, enn når terapeuten er prisgitt foreldrenes observasjoner og tolkninger (ibid. s. 69). Psykologen Haldor Øvreeide (2001) hevder at barns utvikling og livskvalitet er avhengig av stabile voksne som kan forstå og dekke deres behov for støtte og omsorg, og anvender *triangulerte samtaler* i terapeutisk arbeid med barn (se også s. 33).

Mæhle argumenterer imidlertid for at terapeuter som inkluderer barn i familierapeutiske samtaler bør ha kunnskap om barn, og han spør om familierapeuter har vært for opptatt av epistemologiske spørsmål (*terapi-intern kunnskap*), på bekostning av ontologien (*terapi-ekstern kunnskap*). Han diskuterer hvordan det sosialkonstruksjonistiske perspektivet blir anvendt i terapeutisk praksis i blant annet Harlene Anderson & Harold Goolishians språkfokuserte og Michael Whites narrative tilnærminger. Disse forfatterne har det til felles at de hevder at det er umulig å beskrive verden objektivt og at ingen har privilegert tilgang til virkeligheten.. Som terapeuter lar de seg hovedsakelig informere av direkte erfaringer fra klientene, og ikke fra for eksempel psykologiske teorier. Slik terapi-ekstern kunnskap betraktes som irrelevant eller undertrykkende (ibid., s. 43-44). Samtidig ser vi i begge tilnærmingene en erkjennelse av at ingen terapeuter går inn i terapirommet uten noen form for forforståelse. Anderson & Goolishians "ikke-vitende posisjon" innebærer å være seg bevisst sine "prejudices" og "value biases", og forholde seg til dem som muligheter og ikke undertrykkende ekspertforståelser. Michael White argumenterer for "the condition of transparency" som innebærer at terapeuten lar klientene få innsikt i de tanker og ideer han/hun styres av. Mæhle hevder at nettopp disse tilnærmingene, med sitt kritiske blikk på objektiv kunnskap, kunne la seg informere av barnespesifikk kunnskap, og forholde seg til

---

³² Med utgangspunkt i slike erfaringer, fikk vi kanskje den skjeve eller "topptunge" anvendelsen av systemteoretisk praksis; - og en rekke artikler om hvordan organisere familiesamtaler hvor barn er deltakere, som nevnt over.

denne kunnskapen på samme måte som man forholder seg til andre erfaringer, ideer og verdier som terapeuter og klienter bringer med seg inn i terapirommet. (Mæhle 2000, 2005).

Mæhle foreslår at det narrative perspektivet brukes som brobygger mellom utviklingspsykologien og familieterapien, og henviser blant annet til boka "Samspill og selvopplevelse – nye veier i relasjonsorienterte terapier" av psykologene og familieterapeutene Astri Johnsen, Rolf Sundet og Vigdis Wie Torsteinsson (2000). De skriver i sin innledning: "Boka presenterer mange møteplasser; mellom systemteori, utviklingsteori, psykoanalyse og filosofi" (s. 12). "Møteplassen" mellom Daniel Sterns tilknytningsteori, representert ved hans modell for selvutvikling, og det narrative perspektivet på identitet, representert ved Jerome Bruner og Paul Ricoeur, vurderer jeg som et særlig spennende sted å oppholde seg for å belyse spørsmål omkring ivaretagelse av barns behov ved samlivsbrudd. Jeg vil derfor presentere noen elementer fra disse perspektivene:

Barn og foreldre – om selvutvikling, relasjoner og narrativer.

.Psykoanalytiker og spedbarnforsker Daniel Stern har med utgangspunkt i perspektiver fra både akademisk forskning og den kliniske hverdagen laget det han kaller en arbeidshypotese om det subjektivt opplevende spedbarnet (Johnsen m.fl. 2000). Han hevder at spedbarnet helt fra fødselen av aktivt deltar i å konstruere sin egen verden, og at konstitueringen av barnets selv skjer i interaksjon med andre. Utviklingen av selvet framstiller Stern i det han kaller fem selvopplevelser³³: *Det gryende selvet* (0-2 mndr.) *kjerneselvet* (2-5 mndr.), *det subjektive selvet* (6-15 mndr.), *det verbale selvet* (15-18 mndr.) og *det narrative selv* (3-31/2 år). I løpet av spedbarnets første 2 måneder er det gjennom sine sanser i stand til å skille mellom kjent og ukjent, de neste 3 måneder kan det oppleve seg selv fysisk atskilt fra omsorgspersonene, og innen det er 12 -15 måneder kan det kjenne at de fysiske sider ved sosialt samspill har base i *indre tilstander*, som følelser, motiver og intensjoner hos seg selv og andre. Det relasjonelle samspillet i det første året består av omsorgspersonenes *regulering* av barnets ulike tilstander, *imitasjon* av kroppslige uttrykk og *affektiv inntoning*; - det vil si at foreldrene kan "lese" barnets atferd som følelsetilstander og handler slik at barnet kan "lese" foreldrerresponsen som noe som har med barnets egen opprinnelige følelsetilstand å gjøre. Gjennom utviklingen av det verbale og narrative selvet, opplever barnet språklig mening og

---

³³ Denne framstillingen er min forståelse av framstillingen i boka til Johnsen, Sundet og Wie Torsteinsson. Min begrunnelse for å bruke denne kilden, og ikke primærkilden, er deres måte å relatere tilknytningsteori til familieterapiteori på.

sammenheng, evner å reflektere over seg selv, ta i bruk symboler og metaforer og lage sin egen selvbiografi, eller selvnarrativ. Selvnarrativen konstrueres i samhandling med opplevelser fra de andre selvområdene, og foreldrenes og andres formidling av virkeligheten og deres narrativer om barnet.

Disse fem selvopplevelsesområdene, vil, når de først er dannet, fortsette å fungere kontinuerlig og samtidig og gjøre opplevelse og utvikling mulig. Ingen av dem dominerer nødvendigvis på gitte tidspunkter i utviklingen eller er knyttet til ulike kliniske temaer. Det vil være en kritisk periode ved starten av de enkelte selvområdene, og de vil også være sårbare og kunne rammes av påkjenninger og traumer senere (ibid). Foreldres samlivsbrudd og forandringer i kjølvannet av dette, vil kunne representere slike påkjenninger, hvor foreldre og andre voksne evner til regulering og inntoning av barnas affektive tilstander i tillegg til å bidra til konstruksjon av nye narrativer, uavhengig av alder, blir viktig. Utvikling, slik Stern definerer det, er altså en *kontinuerlig konstruksjonsprosess*. Her skiller han seg fra andre teoretikeres mer faseorienterte og lineære syn på utvikling (for eksempel Freud, Erickson, Bowlby og Piaget), som familierapeuter har vist liten interesse for (ibid.)³⁴ Sterns syn på utvikling framstår muligens som mer meningsfullt for sosialkonstruksjonistiske, systemiske og narrative terapeuter. Samtidig er det kanskje også på dette området slik at ”gamle fagdiskurser” fremdeles er aktive? Johnsen m.fl. refererer til Boscolo & Bertrando (1996), og skriver: ”(...) vi bærer med oss en bagasje av tidligere kunnskap som påvirker oss” (ibid. s. 13); - også når vi har tilegnet oss ny (og bedre?) kunnskap (min tilføyelse).

Johnsen, Sundet og Torsteinsson skriver at Stern på et seminar i Oslo i 1996 ble bedt om å kommentere sin selv-opplevelsesmodell fra 1985³⁵ (ibid, s. 28) Stern svarte at han nå ville ha lagt mer vekt på det narrative, som en rød tråd helt tidlig i barnets utvikling, i hvert fall fra kjerneselvevet, og ikke bare som en egen selv-opplevelse som ble dannet i tre-årsalderen. I boka ”Motherhood Constellation” (Stern 1995) bruker han begrepet *prenarrativ enhet* om hvordan spedbarnet skaper mening og sammenheng i opplevelsene sine også før språket er ervervet. Det er nettopp det narrative perspektivet, og konstruksjonen av barnet som intensjonelt handlende aktør i samhandling med sine omsorgspersoner nærmest fra første

---

³⁴ Jfr. også Mæhles refleksjon, presentert over.

³⁵ I 1985-modellen er ikke det narrative selvet skilt ut fra det verbale selvet, slik det er i ”Et spedbarns dagbok” (Stern 1990 i Johnsen m.fl. 2000).

stund, jeg synes er interessant for å belyse hvordan barn ”deltar” i sine foreldres samlivsbrudd og deres utfordringer knyttet til familieomforming.

Sterns oppfatning av en tidlig narrativ struktur finner vi igjen hos den kognitive psykologen Jerome Bruner. Også han hevder at menneskets behov for å ordne opplevelser og hendelser i narrativer er nedlagt som en genetisk disposisjon (ibid.). Videre hevder Bruner at selvet og den personlige identiteten skapes ved hjelp av narrativer, og at selvet ikke er statisk, men en form på personlige begivenheter i en historisk enhet som inkluderer ikke bare hva en har vært, men også forventninger om hva en vil bli (Lundby 1998). Som Stern er Bruner opptatt av det intensjonelle og relasjonelle i den narrative formen, når han hevder at en hver narrativ, eller fortalt historie, har en hensikt i den kulturelle konteksten den blir fortalt (Bruner 1987). Barn kan for eksempel ha en intensjon om å lindre foreldres følelsesmessige smerte over skilsmissen, når de forteller at alt er bra med dem, for å bruke et eksempel inspirert av Flem (1999) og Haaland (2000), nevnt over. Og for å sette dette i forbindelse med Sterns modell, vil jeg tenke at barns følelsesmessige erfaringer knyttet til samlivsbrudd kan nås gjennom foreldre og andre voksnes affektive inntoning, i tillegg til utveksling av mening gjennom verbalt språk og narrativer.

Den franske filosofen Paul Ricoeur er også opptatt av at det fins ”mer enn språket”. Han tar utgangspunkt i det erfarte og levde livet, hvor de *pre-narrative erfaringene* befinner seg, og bruker begrepet *mimesis*³⁶ (etterligning), om forbindelsen mellom språket og den praktiske verdenen, der handlingene skjer (Torsteinsson 2000). Ricoeur forstår begrepet *mimesis* som handlingsrepresentasjon; det vil si at menneskelig handling blir *representert* i fortellinger eller narrativer (Ricoeur 1988). *Mimesis* betegner prosessen fra det *pre-narrative* til fortelling (*figurering*) og gjenfortelling (*refigurering*). Handlingene det fortelles om blir organisert i tid, ikke nødvendigvis i kronologisk rekkefølge, men slik det oppleves hensiktsmessig i den relasjonen og konteksten fortellingen utfolder seg. Gjennom gjenfortellingen pekes det tilbake på handlingene, som får betydning for fremtiden ved at handlingene kan tillegges flere meninger i gjenfortellingen enn i den første fortellingen, (ibid.) Ricoeurs understreking av at *handlinger* kommer først, før språket, forstår jeg blant annet som en måte å skille narrativer som fiksjon fra narrativer som virkelighet. Det er ikke nødvendigvis slik at det som fortelles

---

³⁶Begrepet *mimesis* er gresk og betyr etterligning, og ble brukt av både Platon og Aristoteles før Ricoeur tok det i bruk. Aristoteles brukte det i sin poetikk om organiseringen av fortellingen rundt fortellingens plott (*mutos*) (Aristoteles, Børtnes & Ledsaak (over.) 2004).

har noe med virkelighetens og handlingenes verden å gjøre. Her peker Ricoeur på en etisk dimensjon både hos forteller og lytter (Ricoeur 1988, Torsteinsson 2000). Vi må ha altså ha blikk på den intensjonelle aktøren når vi forholder oss til språkliggjøring av handlinger, og ta med i betraktning at det kan være elementer i menneskers liv som ikke blir språkliggjort, slik jeg forstår Ricoeur. Og som nevnt over, deler han denne overbevisningen med både Stern og Bruner.

Terapeutiske samtaler med barn ved samlivsbrudd?

Familievernet er i kontakt med delte familier gjennom tvungen foreldremekling og ved at familier tar kontakt for terapi eller rådgivning med utgangspunkt i vansker med foreldresamarbeidet og/eller bekymring for barna. Hvorvidt barn skal inviteres til samtaler for bearbeiding av følelsesmessige reaksjoner knyttet til samlivsbruddet og/eller for å delta i drøfting og eventuelle beslutninger om familieomforming er det flere oppfatninger av.³⁷

Odd Arne Tjersland, diskuterer barns tilstedeværelse i mekling i sin bok "Samlivsbrudd og foreldreskap" (1992). Han refererer til at den mest utbredte argumentasjonen for å inkludere barn i meklingssamtaler, tar utgangspunkt i at barn befinner seg i en følelsesmessig låst posisjon mellom foreldre som er i en separasjonsprosess og som fører en kamp om fortsatt samvær med barna. Mekler, som nøytral tredjeperson, kan bidra til å lette presset på barna ved å hjelpe dem til å gi uttrykk for følelser og opplevelser, og samtidig skjerme dem mot foreldrenes trianguleringsforsøk.³⁸ Et annet argument handler om å bruke barn som "assistenter" i meklingen; - barns tilstedeværelse hjelper mekler å holde fokus på barna og foreldreskapet.³⁹ Et tredje argument er knyttet til forståelsen av mekler som en slags sakkyndig som gjennom å møte barna skal kunne mene noe om hvordan barna egentlig har det. Og et fjerde argument handler om at foreldre sammen med mekler kan formidle beslutninger til barna sammen med mekler, for å sikre at barna får tilstrekkelig informasjon, anledning til å diskutere deler av beslutningen de eventuelt ikke er enige i og slik blir delaktige i meklingen. (Ibid,:66).

---

³⁷ Jeg refererer her til litteratur om meklingssamtaler og mer frivillige terapi- eller rådgivningssamtaler knyttet til samlivsbrudd og foreldresamarbeid.

³⁸ Barn inngår i en triade med sine foreldre. Når foreldrene er i konflikt, blir barn utsatt for press om å velge side, balansere mellom de to eller forsøke å forene de to ved selv å bli syndebukk (Tjersland, 1992:38).

³⁹ Dette argumentet ligner på Keith og Whitakers synspunkt nevnt over: familierterapien blir mer kraftfull med barns tilstedeværelse og deltagelse.

Selv stiller Tjersland seg kritisk til disse synspunktene (1992, 2007). Små barn ønsker som regel ikke å snakke om det som er vanskelig, de er konkrete, opptatt av situasjonen her og nå, og har for liten livserfaring til å vurdere hvordan ting vil kunne bli i fremtiden. Videre er barn som gruppe, ikke bare de yngste, er lojale og avhengige av foreldrene sine og er redde for å si eller gjøre noe som gjør det hele enda vanskeligere. Tjersland henter støtte for dette synet hos Nissen (1984) som intervjuet 34 barn i alderen 6 – 12 år om deres erfaringer med foreldrenes skilsmisse. Disse barna ga uttrykk for at de helst ville slippe spørsmål om hvor de ville bo eller andre reaksjoner de måtte ha på foreldrenes separasjon. Slike spørsmål ble oppfattet som vanskelige eller pinlige, og truet lojaliteten til begge foreldrene (Tjersland 1992).

Smith m.fl. (2003)⁴⁰, som har intervjuet 107 barn i alderen 7 til 18 år, hevder at barn i stor grad ønsker å delta i samtaler om hvordan familielivet bør organiseres etter foreldres samlivsbrudd. Videre vises det til at barn håndterer stress knyttet til samlivsbruddet bedre når de blir behandlet som kompetente aktører som kommunisere sine synspunkter, intensjoner og vanskeligheter, enn sårbare barn som ikke bør belastes med ansvar for å mene noe om bo- og samværsordninger. Studiens hovedargument er at barn er mye mer kompetente enn man har antatt innenfor tradisjonell barne- og utviklingspsykologi (ibid.,:201). Hvorvidt barnas stemmer kommer fram handler med andre ord ikke om barns alder og modenhet, men om voksnes evner og ferdigheter med hensyn til å sørge for tillitskapende og støttende relasjoner og kontekster⁴¹. Videre hevdes det at barns egne perspektiver på hver families unike situasjon, gir tilgang til andre forståelser av hva som er akkurat dette barnet eller disse barnas beste, enn den allmenne tatt-for-gitt-heten av hva som er barns beste. Disse funnene står i kontrast til Nissens undersøkelse. De to undersøkelsene er gjennomført med 20 års mellomrom, i hvert sitt land, og hver sin kultur (henholdsvis New Zealand og Danmark) og det er forskjell på antall informanter og disses alder. Etter min vurdering den eldste undersøkelsen (Nissen 1984) i bruk den tidlige diskursen om barn som avhengige mottaker, og den yngste undersøkelsen (Smith et. al. 2003) i bruk den senere diskursen om barn som kompetent deltaker.

---

⁴⁰ Studien er omtalt også i innledningen.

⁴¹ En slik måte å betrakte foreldre-barn-relasjonen på, minner om Sterns modell for selvutvikling presentert over.

Familieterapeutene Per Midtstigen og Geir Vik (2007)⁴² understreker viktigheten av at barn får snakke med familieterapeuter (eller andre profesjonelle) når foreldrene er i konflikt, uten foreldre tilstede. De begrunner dette med at barna trenger hjelp til bearbeiding av sterke og til dels traumatiske reaksjoner, til mestring av situasjonen og til forebygging av vanskeligheter senere i livet. Barna må få snakke med terapeutene alene for å kunne hankses med ”lojalitetsklemma si”; - og slik kan også barna få hjelp av terapeutene til å formidle seg til foreldrene ved at de blir enige om hva terapeutene skal si til foreldrene (ibid.). Familieterapeutene Gill Gorell Dowling og Emilia Barnes (1997) er inne på lignende tanker, når de i terapeutisk arbeid med skilte familier er opptatt at alle medlemmene i familien, både far, mor og barn, trenger hjelp til å konstruere sin egen meningsfulle narrativ knyttet til skilsmissen, og tilbyr individuelle samtaler til hver av dem før de bringer dem sammen.

Barns rett til beskyttelse, omsorg og deltakelse.

”The International Law on Rights of the Child” av 20. november 1989 (Barnekonvensjonen) har som mål å sikre barn og unges rettigheter i samfunnet. Konvensjonen tar utgangspunkt i tre P’er: *Protection*, *Provision* og *Participation* (Kjørholt 2004, Svidal 2006).⁴³ Norge ratifiserte Barnekonvensjonen 8. januar 1991, og den er inkorporert i Lov om barn og foreldre med virkning fra 1. april 2004 (se s. 4). Svidal hevder at barn og unge i den vestlige delen av verden historisk sett har hatt to av disse rettene; - retten til beskyttelse og retten til forsørgelse/omsorg (2006, s.16). Hun sier videre at innføringen av prinsippet om retten til *deltagelse* har ført til en slags motsetning mellom barns rett til *beskyttelse* og *omsorg*, og deres rett til *deltagelse*. Her kan vi ane det samme dilemmaet som jeg tidligere har omtalt, omkring barns behov for beskyttelse mot foreldres konflikter og trianguleringsforsøk på den ene siden og deres behov for anerkjennelse og gyldiggjøring av egne erfaringer og synspunkter på den andre siden (Tjersland 1992, 2006, Haaland 2002, Flem 2001). En av forskerne i studien *Familier og samlivsbrudd* Greta Sviggum (2000), omhandler tilsvarende perspektiver på barn som henholdsvis mottakere av voksnes handlinger eller deltakere i relasjonell samhandling med dem, i sin studie om ”barn med foreldre i to hushold”, og hevder at de to forskjellige perspektivene tilbyr forskjellig praksisutøvelse. ”Kompromisset” mellom disse tilsynelatende motstridende, eller konkurrerende diskursene, kan være å konstruere barnet som *avhengig deltaker*, og som terapeut innta en posisjon hvor praksis blir å lytte

---

⁴² Artikkelen til Midtstigen & Vik omhandler et prosjekt ved Kirkens familiekontor i Otta, om barn i konflikt mellom foreldre. Målet var å lytte eksplisitt til hva barn selv sier om denne situasjonen, og vurdere hvordan familievernnet kan/bør forholde seg til den kunnskapen samtalen med barna gir.

⁴³ Dette er sekundære referanser; - opphavet ligger i Barnekonvensjonen, www.ohchr.org 14.01.06a.

vekselvis til barn og foreldre mens de er til stede i samme rom, samtidig som barn og foreldre gis muligheten til å lytte til hverandre (Øvreeide 2001).

Mitt utvalg av teoripresentasjon i dette kapitlet, kan kanskje gi inntrykk av et diskursivt hegemoni; - det vil si at barns rett til å delta står over retten til å bli beskyttet og dratt omsorg for. Hvorvidt retten til beskyttelse innebærer at barn ikke skal bli spurt om sin mening i det hele tatt, eller om denne retten satt i sammenheng med retten til deltakelse, kan bety at barn skal bli spurt om de vil si noe eller ikke, kan diskuteres. Videre kan det stilles spørsmål om hvem, foreldre og/eller andre voksne, for eksempel familierapeuter og meklere, som skal høre og samtidig beskytte barnet. Dette er spørsmål som vil bli diskutert i de neste kapitlene.

4. BARN SOM MOTTAKERE OG/ELLER DELTAKERE.

”Realities are multiple, as are childhoods, and an important task for research is to reveal the ‘taken-for-granted-ness’ of a particular childhood and truth constructed in a particular context at a particular point in history” (Kjørholt 2004:23).

I intervjuene med familierapeutene ba jeg dem beskrive erfaringer fra og synspunkter på arbeid med delte familier, med utgangspunkt i henvendelser fra separerende og skilte foreldre vedrørende foreldresamarbeid. Jeg var spesielt interessert i å høre om hvordan de forholdt seg til barna i dette arbeidet. Var barna til stede i noen av samtalen; - eller jobbet de utelukkende med foreldrene? Og hvordan begrunnet de praksisen sin? Som vist i innledning og teorikapittel, hadde jeg med utgangspunkt i egen erfart praksis og etter litteraturgjennomgang, en forforståelse av hovedsakelig to diskursive praksiser på området; - om barn som henholdsvis skjermes mot eller inviteres til deltagelse i samtaler omkring foreldres samlivsbrudd og familieomforming. Hvordan vises disse diskursene i informantenes utsagn, og hvordan settes de i arbeid? Hvilke flere faglige forståelsesformer snakkes fram i intervjuene. Hvordan samsvarer terapeutenes praksis med hvordan de i-tale-setter sine idealer? Jeg vil i dette innledende analysekapitlet presentere og diskutere de to hoveddiskursene og deres betydning for praksis. I de to neste kapitlene vil jeg se nærmere på terapeutenes ulike og mangetydige praksiser, i relasjon til deres uttrykte faglige forståelser, og hvordan de posisjonerer seg og erfarer sin egen praksis.

Fenomenene *barn* og *barndom* blir konstruert på forskjellige måter i vår vestlige kultur. Greta Sviggum, sier det slik:

”De voksne rundt barnet vet hva barnet trenger. Barnet skal ensidig lære av den voksne, og reduseres mer eller mindre til en passiv mottaker. De kulturelle oppfatningene av barn skygger for en innsikt som gir barnet handlingsevne og intensjonalitet. Et slikt perspektiv vil være opptatt av å skjerme barna” (Andenes 1996. I Sviggum 2000, s. 6).

”Et annet syn enn dette, vil være å se på barn som aktive medskapere i en gjensidig interaksjonsprosess i de situasjoner og relasjoner de inngår i. (...) Barna er sjøl med og konstruerer sin egen virkelighet. Dermed blir barnets opplevelser en nødvendig del av den totale forståelsen av en situasjon.” (Sviggum, 2000, s. 7).

Barn konstrueres i relasjon til *voksne*, til *foreldre* eller *foresatte*⁴⁴. I det første perspektivet konstrueres foreldre som forsørgere og omsorgsgivere. Barn og foreldre posisjoneres i et hierarkisk forhold til hverandre, hvor foreldre forventes å vite hva som er best for barna, i kraft av å være voksne, og barna forventes å tilpasse seg foreldrenes handlinger og beslutninger, for eksempel deres grensesetting. I det andre perspektivet konstrueres også foreldre som omsorgsgivere og forsørgere, men de vet ikke uten videre hva som alltid er best for barna. Det forventes av foreldrene at de skal gi barna informasjon og ta dem med på råd, og av barna at de skal hevde sine meninger og delta i beslutninger som berører dem. Vi har fått konstruksjonene *forhandlingsbarna*⁴⁵ og *forhandlingsfamiliene* til forskjell fra de avhengige og sårbare barna som trenger skjerming mot de voksnes konfliktfylte verden.

Er det slik at disse perspektivene eller diskursene lever side om side, eller har diskursen om det aktivt deltagende og medskapende barnet avløst diskursen om det mer ”mottakende”, tilpassede og sårbare barnet? Kan det være slik at den ene diskursen er blitt dominerende og ”politisk korrekt” å forfekte, mens den andre befinner seg i ”aktivt arbeid” likevel? (Rober

---

⁴⁴ Når jeg hovedsakelig bruker termene *foreldre*, *mor* og *far* i denne oppgaven, dekker det de voksne rundt barnet som innehar foreldrefunksjonen og er ikke begrenset til biologiske foreldre. Når termene *steforeldre*, *stemor* og *stefar* brukes, er det for å skille steforelder fra adoptivforelder og biologisk forelder. Jeg skiller ikke mellom adoptivforelder og biologisk forelder.

⁴⁵ Se for eksempel Kjørholt 2004.

1998, Johnsen m.fl. 2000) Kan det noen ganger se ut som om det er det ”deltakende barnet” som snakker, mens det ved nærmere ettersyn er ”det mottakende”?

”Where the assumptions is that children are rational and entitled to have a say, the likelihood is that more children will ‘volunteer’ a view; where the assumption is that children are vulnerable and should be protected form decision-making, then it may be that only the more assertive will even get to articulate their view” (Trinder, 1997:302 i Smith et. al. 2003:202).

Flere av informantene i min undersøkelse reflekterer over dette⁴⁶:

”(...) det synes jeg hadde vært veldig artig å ha undersøkt ordentlig..., og gitt barn helt tillatelse til å få lov til å være det som de kjenner her og nå, uten å skjele for mye til om pappa og mamma egentlig mener det eller det..., men jeg vet ikke om det lar seg gjøre, eller om barn er interessert i det. De..., de tror jeg primært er interessert i samarbeid, i en eller annen form, hvis de har opplevd i hvert fall litt samarbeid i sin oppvekst, på et vis. For egentlig så, vår filosofi fra gammelt av, er jo at barna må bare lyde, enten de samarbeider eller ikke, de må bare lyde. Eh...og .., det ligger nok levninger fortsatt der..., i kulturen, i mye av kulturen. Istedenfor å se på barns opplevelser som faktisk genuine og kanskje vel så berettigede som pappas og mammas stemmer... Nå sier jeg litt mot meg selv, kjenner jeg...” (”Ove”, s. 12)

Her kan vi se hvordan begge diskursene er aktive samtidig, og at ”Ove” gir til kjenne hvordan han nærmest forhandler med diskursene. På den ene siden konstruerer han barna som deltakere og ønsker å invitere dem til en samtale om sine opplevelser og synspunkter. På den andre siden konstruerer han barna som mottakere når han stiller spørsmål om barn vil kunne uttale seg fritt om sine opplevelser uavhengig av foreldrenes reaksjoner, og eventuelle kulturelle normer om at barn skal være lydige mot foreldre. Jeg synes ordet *samarbeid* brukes på en interessant måte her; - barna *samarbeider* hvis de tilpasser seg kulturelle normer og foreldrenes reaksjoner, og ikke sier for mye. Så *samarbeid* kan innebære *passiv tilpasning*, til forskjell fra *deltakende samhandling*. Eller mener kanskje ”Ove” at barnas samarbeid er uttrykk for deres omsorg og bekymring for foreldrene - jfr. Flems anliggende (2001), eller for

---

⁴⁶ Alle informantene har fått fiktive navn. I tillegg er sitatene noe fortettet ved at enkelte småord fra informanten, og oppmuntrende ”mhm” og ”ja/nei” fra meg som intervjuer er fjernet, uten at meningsinnholdet er forandret. For øvrig bruker jeg begrepet informant og terapeut om hverandre om deltakerne i undersøkelsen.

deres eget behov for å bevare tilknytningen til foreldrene – jfr. Haaland (2002), og slik nettopp er uttrykk for at barna aktivt samhandler med sine foreldre?

Andre uttaler seg mer i tråd med diskursen om foreldre som ansvarlige beskyttere og ivaretakere av barns behovs:

”Jeg er nok litt sånn..., et litt sånt menneske som..., når alle sier: alle barn må høres, så tenker jeg, ja..., så må liksom jeg posisjonere meg et annet sted, så tenker jeg: må de nå det, da? Hvorfor skal de det? (...)det har med mange ting å gjøre..., men det har blant annet med det å gjøre at jeg har jobba lenge i barne- og ungdomspsykiatrien, og der fikk vi så mye erfaringer med at barna ble henvist med symptomer..., som var foreldrenes greie..., altså som mine medarbeidere pleide å si: ’barna kommer med foreldrene sine’. Det har jeg erfart så mange ganger..., at barn blir henvist, og i det vi begynner å ta oss av konflikten mellom foreldrene, har ikke barna symptomer lenger, vil ikke komme lenger, fungerer fint, men er veldig opptatt av at far og mor må gå her..,”

(”Toril”, s. 1)

”(...) jeg er litt forbausa..., jeg har tenkt på... hva kommer det av at det er at så mange som skriver i Fokus på familien, og andre steder, at de har barn med i samtaler..? Hvorfor..., hva er det som gjør at dette er så viktig, hva..., hva er dette for slags bølge..., hva er dette for slags motebilde? Den har kommet i løpet av en 8-10 år den..? he..? Tror de at det er de som er... de nærmeste til å skape det gode liv for disse barna, da..., og da... er dette måten å gjøre det på?”

(”Bjørn”, s. 19)

Både ”Toril” og ”Bjørn” stiller seg kritiske til nye ”populære” forståelser og tilnærminger, for eksempel at det er best for barn å bli behandlet som deltakere når foreldre- eller familiekonflikter skal løses. I begge sitatene kreves det begrunnelser for ny praksis; - tilsynelatende gode ideer er ikke gode i seg selv fordi de er ”nye”. Påstanden om en 8-10 år gammel motebølge er for øvrig interessant, da diskusjonen om barns deltagelse i familierapi ser ut til å vende tilbake med (u)jevne mellomrom (jfr. Mæhle 2005, som refererer til Montalvo & Haley og Minuchin som forsvarte og etterlyste barneperspektivet på 1970-tallet). ”Toril” begrunner sin kritiske posisjon med sin erfaring fra at barn får det bedre, og trives bedre, med at foreldrene får hjelp til å løse konfliktene uten barnas deltagelse. Her blir foreldrene konstruert som de ansvarlige for barnas ve og vel, og terapeutene plasseres i en posisjon hvor det beste de kan gjøre for barn er å hjelpe foreldre med å løse sine konflikter.

”Bjørn” gir ikke her så tydelig uttrykk for sin praksis, men han stiller seg svært kritisk til at familierapeuter skulle være de viktigste personene ”til å skape det gode liv” for barn som opplever vanskeligheter i familien sin. Implisitt løfter han her fram foreldre og andre nære personer som viktigere i-vare-takere av gode levekår for barn, enn terapeuter.

Andre igjen posisjonerer seg klart i relasjon til konstruksjoner av barn som viktige deltakere når familierapeuter skal arbeide med foreldre i konflikt:

”Ja, altså..., jeg synes jo i det hele tatt at vi snakker for lite med barna..., og jeg tenker at barns stemme er viktig..., at barn er viktige informanter i forhold til hva som skjer i familien, ... til å beskrive situasjoner, og at de ofte opplever ting annerledes enn det foreldrene opplever. Og man ser ofte at foreldre tenker..., f.eks. at konflikter mellom foreldrene ikke merkes hos barna, og når vi begynner å snakke med barna så ser vi at det er jo helt motsatt. Så det som ofte kommer fram da, er jo at foreldrene får en sånn aha-opplevelse om at barn får med seg mye mer enn det de tenker ... og det, og det får du mye mer fram når du har barna til stede.” (”Mona”, s. 1)

”Når mor fortalte om barnets reaksjoner, så trodde far at mor overdrev, og når far fortalte om barnets reaksjoner, så trodde ikke mor på det. Så ble det snakk om hvordan har barnet det egentlig. Og det var et barn som var typisk sånn i klemme, i samværssituasjonen..., en stor konflikt om samvær (...) ’og hvordan er det for deg, å være i livet ditt med mamma og pappa som er i konflikt?’ For de ønsker jo informasjon om hvordan barnet har det, (...) å skulle få den kunnskapen sammen, var tryggere for dem enn at hver enkelt av dem skulle snakke med barnet om det (...) Da snakker jeg med barnet alene..., så bringer jeg videre til foreldrene det vi er blitt enige om at jeg skal bringe videre.” (”Gro”, s. 11)

Både ”Monas” og ”Gros” uttalelser viser at de vurderer barns deltakelse som viktig, og noen ganger kanskje nødvendig, for at foreldre skal kunne få hjelp til å håndtere konflikt og uenighet seg imellom, og til å se, forstå og ivareta barna sine bedre (Mæhle 2005). Utsagnene peker også på at det er forskjeller mellom barn og voksnes opplevelser av den samme virkeligheten (Haugen 2001), og at foreldre i konflikt ikke alltid evner å tone seg inn og lytte og forstå barnas tilstander og uttrykk (Haaland 2002). Terapeuter kan da legge til rette for at barn skal bli gitt mulighet til å språkliggjøre sine opplevelser og erfaringer i gyldige selvnarrativer, uten å ”skjele for mye til mors og fars reaksjoner” for å ”re-sitere” ”Ove” over,

som foreldre i neste omgang kan lytte til. Slik kan både barn og foreldre bli bedre i stand til å skille sine affektive tilstander fra hverandre, og barna kan bli møtt med mer adekvate responser fra foreldrene (jfr. Sterns modell).

Diskursene som snakkes fram i disse sitatene, antar jeg er de samme fagdiskursene som jeg tidligere har presentert. Diskursen om barn som mottaker av foreldres handlinger innbefatter at det er til barns beste at de ikke involveres direkte i familierapeutiske samtaler og mekling ved samlivsbrudd. Det er bedre for barn at terapeuter og meklere hjelper foreldre med å løse sine konflikter og lage gode ordninger for barn. Diskursen om barn som deltaker innbefatter at det er til barns beste at de får være til stede i slike samtaler for å kunne sette ord på sine erfaringer, og for å kunne påvirke de beslutninger som foreldre tar om deres nåværende og framtidige situasjon. Diskursene uttrykkes imidlertid på forskjellige måter av forskjellige mennesker i forskjellige kontekster. Om den tilsynelatende nyere diskursen om barn som deltakere i eget liv er blitt dominerende over den mer tradisjonelle om barn som mottakere, eller om den siste snarere tvert i mot er hegemonisk i sin tatt-for-gitt-het, er jeg usikker på (Willig 2000, Toverud m.fl. 2002).

Det interessante i deler av faglitteraturen er at det til dels brukes samme argumentasjon for å henholdsvis involvere og ikke involvere barna direkte i samtaler om familieomforming. Barn er lojale overfor og bekymret for sine foreldre. De liker ikke å snakke om det som er vanskelig, for da kan både de selv og foreldrene bli enda mer lei seg. De vil helst ikke mene noe om hvor de skal bo eller andre reaksjoner på samlivsbruddet, som kan sette foreldrene i et dårlig lys eller bidra til at de dras inn i konflikten. Videre er de konkrete, og kan ikke overskue framtidige konsekvenser av sine utsagn og ønsker her og nå. Når eller hvis (små) barn uttaler seg om slike spørsmål er det viktig at uttalelsene blir forstått på barns premisser av foreldre og terapeuter. (Nissen 1984, Tjersland 1992, Flem 2001, Haaland 2002, Midtstigen & Vik 2007). Disse felles synspunktene begrunner ulik praksis: Når barn er lojale, bør de skjermes mot triangulering, fritas fra ansvar for å løse de voksnes konflikter og kun unntaksvis inviteres med i meklingssamtaler (Tjersland 1992, 2006, Ekeland & Myklebust 1997). Andre forskere og klinikere uttaler seg om at nettopp det at barn er lojale og befinner seg midt i konflikten, burde tilsi at barn må få mulighet til å fortelle om sine opplevelser, og hjelp til å formidle disse til foreldre, slik at foreldre bedre kan forstå og ta hensyn til barnas situasjon (Barnes & Dowling 1997, Flem 2001, Haaland 2002, Midtstigen & Vik 2007). Tjersland og Ekeland & Myklebust uttaler seg i den refererte litteraturen om

meklingssamtaler, og kan ikke uten videre tas til inntekt for at de forfekter den samme praksisen i mer terapeutisk orienterte samtaler rundt konflikter omkring foreldresamarbeid i delte familier. Jeg vil her tenke at det første perspektivet jeg refererte innledningsvis i dette kapitlet om barn som mottaker, vil kunne brukes som argumentasjon for å invitere barn til samtaler i den hensikt å få mulighet til å sette ord på og bearbeide sine reaksjoner på samlivsbruddet og eventuelle konflikter i familien. Samtidig vil det kanskje være mindre aktuelt å invitere barn til deltagelse i drøftinger og beslutninger omkring samværsordninger og hvor barna skal bo. Det andre perspektivet, om barn som deltaker, argumenterer for at man gjør det som barna i undersøkelsen til Smith og hennes medarbeidere (2003) sier at de vil; - nemlig både spørres til råds og delta i drøfting av beslutningene. Haalands uttalelse (2002) om at barn som må forholde seg til foreldres skilsmisse, trenger informasjon og noen å snakke med om hva som skjer, for at deres erfaringer skal anerkjennes som gyldige og betydningsfulle med hensyn til å skape sin egen historie (s. 3-4), lener seg muligens til begge diskursene. *Handlingen* skilsmisse blir så å si gitt til barna, og barna er skilsmisens mottakere som foreldrene ikke kan skjerme barna mot, så gjerne de enn ville (Ricoeur 1988, Nissen 1989). *Fortellingen* om foreldrenes skilsmisse trenger tilhørere og anerkjennelse for at barna skal kunne skille egen følelsestilstand fra foreldrenes, og barna kan bli deltakere eller samskapere i konstrueringen av en ny historie om seg selv og sin familie dersom noen går inn i en anerkjennende, lyttende relasjon til dem (Schibbye 1988 i Flem 2001, Stern 1985, Ricoeur 1988).

Den samme flertydige måten å ta i bruk diskurser på, kommer til uttrykk i intervjuene i min undersøkelse. Diskurser setter riktignok rammer for hva som kan tenkes, sies, gjøres og erfares av hvem, når og hvor (jfr. metodekapitlet s.40). Men det er ikke slik at det kun er en tilgjengelig ”måte-å-se-verden” og ”måte-å-være-i-verden” på innenfor en diskurs. I tråd med det sosialkonstruksjonistiske perspektivet er det rom for relasjons- og kontekstavhengige forskjeller når det gjelder hvordan diskurser brukes. Som jeg har vist over, kan tilsynelatende like beskrivelser av barns væremåter organiseres innunder forskjellige diskurser, og begrunne ulike praksiser. Foucault er opptatt av diskurser og maktstrukturer; - motmakt følger alltid makt og motdiskurser dukker av og til opp (Foucault i Willig 2004:107). Jeg har inntrykk av at noen av deltakerne i min undersøkelse lar seg influere mer av forståelsene om barn som sårbare, umodne og avhengige av voksne, enn av forståelsene om barn som kompetente, legitime medskapere av relasjoner og kontekster; - mens det for andre er omvendt. Og flere av

dem, kanskje alle i mer eller mindre grad, ser ut til å forhandle med, og bytte om på hvilke perspektiver de tar i bruk avhengig av hvilke relasjoner og kontekster de befinner seg i.

En familierapeuts konstruksjoner og posisjoner – i møte med fortolkningsprosesser.

Under følger et lengre utsnitt fra en intervjutranskripsjon. Dette har jeg tatt med for å vise hvordan barn og foreldre konstrueres forskjellig i teksten, hvilke posisjoner og praksiser dette gir terapeuten tilgang til og hvordan praksis kan erfares og forstås. Videre vil jeg gjennom å vise fram hvilke kommentarer min veileder og jeg har hatt til teksten, illustrere hvordan en tekst kan fortolkes forskjellig, og for øvrig også være transparent med hensyn til hvordan jeg har intervjuet og gått fram i analysearbeidet⁴⁷. Teksten, slik den foreligger, viser to samtaler; - en samtale mellom informant og meg som intervjuer, og en samtale mellom veileder og meg som fortolkere av den transkriberte første samtalen. Min forståelse av den første samtalen utvider seg når jeg også deltar i den andre samtalen (Ricoeur 1988).

”Gro”- Jeg tror for det første at det er veldig sjelden at jeg sjøl tar initiativ til å snakke med barn. Jeg tror ikke det er noen regel eller prinsipp jeg har, men jeg prøver å være litt avventende med det. For i utgangspunktet så tenker jeg at det er foreldre som er mest kompetente, og som kjenner best barna sine..., og som aller mest bør snakke med barna sine om vanskelige temaer.

Ella - Mhm... så det er utgangspunktet ditt?

”Gro”- Det er utgangspunktet, og da heller veilede og gi råd til foreldre om hvordan de kan snakke med barna sine om de vanskelige temaene, - hvis det stopper opp og de synes det er kinkig. Og hvis det ikke går, så har det hendt at jeg har snakka med barn. Og sist jeg snakka med et barn, så var det i mekling. Barnet var 12 år, og hadde sjøl en oppfatning av at den mekleren skal jeg snakke med (ler...)

Ella - Ja, akkurat...,

”Gro”- og det merker vi litt... en pågang fra disse mellomstore barna..., at de kjenner... de er i hvert fall godt informert..., og tenker at her skal min stemme høres. Og når det initiativet kommer fra et barn, så er jeg litt svak for det altså. Da synes jeg det er så positivt, at da sier jeg veldig sjeldent nei. Jeg gjør det (snakker med barna – min tilføyelse), hvis foreldrene er enige.

---

⁴⁷ Framgangsmåten er også beskrevet i metodekapitlet, s. 20.

Ella - Ja. Er det da foreldre som kanskje har vist fram noe materiell..., eller kanskje har sagt til barna sine at de har rett til å bli hørt..., eller..?

”Gro”- Begge deler..., noen ganger så er det jo det, andre ganger så er det barn som rett og slett..., barn er jo ikke selv-ivaretagende, men barn som kanskje.. er opptatt av at her skal min stemme høres. Det er et veldig flott initiativ, - jeg pleier å støtte opp om det, da. Men jeg er nok også veldig opptatt av hva slags kontrakt jeg lager med foreldrene, og hva denne samtalen skal være.

Ella - For da kan du ikke bare si: ”velkommen!” og så er du der..., du må lage en slags struktur eller noe..?

”Gro”- Ja, en må jo det. Så det jeg pleier å gjøre er at jeg gir foreldrene i oppgave å informere barna om hva vi skal gjøre, og hvorfor barna skal hit. For barna skal vite på forhånd hva de skal snakke med meg om. Eh... og så pleier jeg å si til foreldrene at.. eh... jeg, sammen med barnet, blir enige om hva som skal bringes videre til foreldrene.

Ella - Ok. Så da snakker du med barnet uten foreldrene til stede, da?

”Gro”- Ja, hvis det er det vi er blitt enige om. Aller helst så snakker jeg jo med barnet med foreldrene til stede, men hvis det ikke lar seg gjøre, og barnet ikke vil, og det er det faktisk ganske mange som... at barnet ikke vil.., så lager jeg en avtale med barnet: ”Hva er det av det som vi har snakka om i dag, som du tror det er lurt at pappa og mamma får vite?” Sett at det ikke da er veldig alvorlige ting som kommer fram, som gjør at jeg har plikt til å si fra til foreldrene, da gjør jeg jo det, men i hovedsak så tenker jeg at det må jo foreldrene tåle..

Ella - Ja. Informerer du barna om det, at det kan være at du må si fra om..

”Gro”- Ja, det gjør jeg.

Ella - Men du sier; - aller helst vil du snakke med dem med foreldrene til stede?

”Gro”- Mhm....

Ella - Hvorfor det?

”Gro”- Først og fremst for at barn ikke skal oppleve at de kommer i klemme. Forveldig mange barn får spørsmål fra mor og far: ”Hva var det dere snakket om, hva svarte du da..?” Og det tror jeg er ganske ubehagelig for barn; - det å sitte i samme rommet..., da sikrer du deg at alle tre har fått samme informasjon, og hørt det samme. Eh... og det er på en måte ikke noe hemmelig det som har skjedd inne på rommet mitt. Og så ser jeg jo også an litt foreldrene..., hvis det er en veldig stor konflikt med to foreldre som overhodet ikke samarbeider, så må

jeg jo ta hensyn til det også. I hvilken situasjon barnet er...

Ella - Tenker du at det er en situasjon hvor du skal snakke med barnet uten foreldrene?

”Gro”-Ja, noen ganger så gjør jeg det. For hvis jeg er litt usikker på hvordan foreldrene oppfører seg i rommet..., overfor barnet, så har jeg ikke lyst til å utsette barnet for en situasjon som blir enda mer ubehagelig for dem..., men jeg har veldig god erfaring med å snakke med unger sammen med foreldrene. Jeg synes det, og særlig hvis jeg klarer å få foreldrene til å sitte og lytte..., og ikke overta samtalen der og da.

(...)

Ella - Når du da snakker med dem alle tre samtidig, evt. flere barn..., åpner du opp for refleksjon rundt det barna har sagt..? Eller tar du det med foreldrene siden?

”Gro” - Hvis foreldrene er med, åpner jeg ikke opp for noen refleksjon med de voksne, for det tar jeg i en annen sammenheng. Hvis barnet har vært aleine inne i samtalen, så har vi laga en regel her om, at hvis jeg har en mekling med foreldrene, ber jeg en annen her snakke med barnet og komme og referere fra den samtalen i rommet hvor jeg sitter og snakker med foreldrene. Og de gangene jeg har fått et slikt oppdrag, kommer jo jeg inn i samtalen med en annen terapeut, og gir da det referatet fra samtalen med barnet. Og så går jeg ut igjen, - og så jobber de videre..

Ella - Mhm...Men når du har sittet der med et barn, med foreldrene i lytteposisjon, og intervjuet barnet om hva det tenker og mener osv... så tar du drøftingene med foreldrene i neste time uten barnet?

”Gro”- Mhm... ja, jeg gjør det...

Ella - Fordi?

”Gro”- ..fordi det er barnets samtale, og jeg tenker at hvis det skal være noe foreldrene skal si, må det være fordi barnet ønsker å høre dem si noe... og det er jo mange ganger at barna gjerne vil høre hva mamma og pappa synes om det de har sagt, eller.. og da er det for så vidt greit..., - men det skal være på ungenes premisser, synes jeg.

Ella - Mm... Hvis du åpner opp for mye der og da, risikerer du at barna blir delaktige i foreldrenes uenighet?

”Gro”- Ja, for jeg har lite kontroll med hva som skjer og ikke... det er nok veldig sånn, altså hvis jeg skal snakke med barn, så skal det være ordentlig, og det skal være en situasjon som barnet er trygg på, og heller ikke har forventninger om at det

skal skje mer enn..., altså jeg kan ikke love mer enn det jeg kan holde. Altså barn får jo veldig ofte håp om at nå skal det skje noe. Men det må jo klareres på forhånd; - jeg må vite hvilket mandat jeg har.. før jeg snakker med barnet..

Ella - Ja, - for det synes jeg at jeg hører at terapeuter kan være... kanskje ikke skeptiske, men litt kritiske til å snakke med barn, fordi barn ofte har forventninger til at terapeuter kan gjøre noe som vi terapeuter ikke har mulighet til å få gjort...?

”Gro”- Ja... ja..., men det tror jeg... altså, en må bare berede grunnen..., også må en på forhånd lage en kontrakt med barnet om hva det her skal være...

Ella - Ja...

”Gro”- eh... og jeg er ikke redd for å snakke med unger.

Ella - Nei.?

”Gro”- Jeg tror vi gjør det altfor lite.

(Intervju med ”Gro” s.2-4)

Denne teksten er hentet fra intervju med en terapeut som gir inntrykk av å være spesielt engasjert i spørsmål knyttet til samtaler med barn på familiekontoret, og hun gir tydelig uttrykk for lang erfaring med å faktisk snakke med barn til forskjell fra flere av de andre informantene: ”Jeg er ikke redd for å snakke med unger..., jeg tror vi gjør det altfor lite,” sier hun til slutt i dette tekstutsnittet. Teksten viser imidlertid at begge de før nevnte diskursene om barn som henholdsvis deltaker og mottaker snakkes fram. Å involvere barn i samtaler omkring samlivsbrudd og familieomforming på familiekontor er altså ikke først og fremst ledsaget av en diskurs som konstruerer barn som kompetente aktører.

Innledningsvis i denne teksten konstrueres foreldre som de mest kompetente. Veileder tolker dette som at kompetansen sitter hos foreldrene og ikke hos barna, og viser til eksempler videre i teksten hvor terapeuten helst jobber med foreldrene alene, ber om samtykke og mandat fra foreldrene om å samtale med barna hvis veiledning ikke nytter, eller barna ber om det, og diskuterer hvordan barnas uttalelser skal forstås og tas hensyn til med foreldrene alene, uten barna til stede. Jeg tolker konstruksjonen av kompetente foreldre som at foreldre forstår og vet bedre hva som er best for sine egne barn, enn det fremmede terapeuter gjør. Min tolkning bygger nok på paradigmeskiftet på 1980-tallet innen familierapifeltet, fra å betrakte terapeuten som en ekspert som vurderte og intervenerte utenfra og inn i *det observerte system*

til å betrakte terapeuten som deltaker i *det observerende* system som samhandlet om forståelser og problemløsninger (Hårtveit & Jensen 1999, se også s.27 i kapittel 2). Dette er et godt eksempel på hvordan jeg som ”nærsynt” familierapeut lett forstår fenomener innenfor eget praksisfelt for fort, det vil si mer i relasjon til egen forforståelse enn til hva som faktisk er konstruert i teksten. For i teksten kan vi se at denne terapeuten posisjonere seg med ekspertkunnskap når hun veileder og gir råd om hvordan foreldrene selv kan snakke med barna sine, og når hun ”ser an” foreldrene for å vurdere om hun vil foreslå å snakke med barna alene eller sammen med foreldrene. Hun tar her en beskyttende posisjon overfor barna.

Andre steder i teksten kan vi imidlertid se at terapeuten er lyttende og lojal mot foreldrenes ønsker med hensyn til hvorfor hun eventuelt skal snakke med barna deres, og hva de skal snakke om, og slik konstruerer foreldrene som vel så kompetente som seg selv, men fortsatt som mer kompetente enn barna. Hvis samtykke gis, ser det imidlertid ut til at barnet, eller kanskje terapeuten, har det siste ordet med hensyn til om barn og foreldre skal delta i samme samtale, eller i hver sine samtaler. På denne måten konstrueres barna først som mottakere av de voksnes overenskomst; - de har i utgangspunktet ingen innflytelse over denne. Senere, hvis de blir invitert til å komme, betraktes barna som kompetente deltakere; - i hvert fall i samtalen med terapeuten, men ikke nødvendigvis i samtalen med foreldrene. Min veileder kommenterer her er at ”Gro” veksler mellom å være på foreldrenes og barnets side. Jeg så ikke denne posisjoneringen, kanskje fordi jeg selv ofte forhandler fram avtaler med foreldre før barn inviteres til samtaler og muligens tar det for gitt at det er best for barnet at de voksne har forhandlet fram et mandat, som gir både barn og terapeut tillatelse til å snakke om de vanskelige tingene, før barnet trer inn i terapirommet.

Når ”Gro” forteller om samtaler med barn, forteller hun om to praksiser: Hun foretrekker at barn og foreldre er til stede samtidig, men legger da vekt på at foreldre først og fremst skal lytte til barna sine og ikke ”overta samtalen.” Jeg tolker dette som at hun ønsker at foreldrene virkelig skal lytte til barna, slik at barnas fortellinger kan anerkjennes som gyldige versjoner av virkeligheten; - framfor at foreldrene først og fremst er opptatt av å fremme egne synspunkter overfor terapeuten, hverandre og barna (Haaland 2002). ”Gro” sier at hun ønsker at foreldre og barn er til stede i terapirommet samtidig, slik at de har den samme informasjonen. Da tenker hun at barn i mindre grad utsettes for ubehagelige spørsmål fra foreldrene etter samtalen, enn hvis de har snakket med terapeuten alene. Hun vil ikke sette barn ”i klemme” mellom foreldrene; - jfr. opptattheten av de triangulerte barna (Tjersland

1992). En måte å forstå "Gros" foretrukne praksis på, er at hun kan være influert av Hafstad og Øvreeides praksis med triangulerte samtaler (Hafstad & Øvreeide 1998, Øvreeide 2000). Terapeuten plasserer seg da i dyaden mellom barn og foreldre, og går vekselvis i dialog med barn og foreldre i henholdsvis forteller- og lytterposisjoner. Slik kan barnas følelsetilstander og kompetanser bli tydeligere overfor foreldrene, og foreldrenes reaksjoner og handlinger mer tilpasset det barna trenger (jfr. også Sterns selvmodell).

Men dersom barna helst vil snakke med terapeuten alene uten foreldrene til stede, eller "Gro" har oppfattet foreldrene til ikke å være i stand til å lytte til barna i en fellessamtale, snakker "Gro" eller en av hennes kolleger med barna alene. I denne praksisen er det barna som bestemmer fullt og helt hva som skal bringes videre til foreldrene. "Gro" lager kontrakt med barna og konstruerer dem tydelig som kompetente kontraktsforhandlere. Samtidig gir hun dem mulighet til å snakke om opplevelser og gi til kjenne sine synspunkter, uten å ta alt for mye hensyn til foreldrenes reaksjoner. Også her er hun opptatt av at barn trenger oppmerksomme lyttere. Hvis ikke foreldre evner slik lytting eller barna ikke tør å formidle seg i fellessamtale med terapeuten, inntar "Gro" en slags budbringerposisjon mellom barn og foreldre. I tillegg går hun muligens inn og bidrar med anerkjennelse av barnas følelser og erfaringer, slik at de bedre kan klare å skille sine opplevelser fra foreldrenes, og også kunne skape sine egne gyldige versjoner av det som skjer med dem selv og familien deres, og handler i så fall i tråd med anbefalingene til både Flem og Haaland, slik de er presentert foran i oppgaven (s.25). Når barnas synspunkter etter avtale med barna bringes videre til foreldrene, åpnes det ikke opp for dialog eller diskusjon mellom barn og foreldre om hvordan synspunktene kan forstås og tas hensyn til; - foreldrene kan eventuelt kommentere det de har hørt fra barna dersom barna ønsker det. Igjen ser vi at foreldrene vurderes som de kompetente, barnas stemmer er kun legitime i fortellingen, og ikke når det skal skapes flere mulige meninger gjennom gjenfortellingene (Ricoeur 1988). Barna vurderes heller ikke som kompetente deltakere i beslutningsprosessene omkring praktiske ordninger som berører deres hverdagsliv og kontakt med begge foreldrene. Eller kanskje det er helt omvendt? Foreldrene vurderes ikke som tilstrekkelig kompetente til å gå inn i anerkjennende dialog med sine barn i denne situasjonen, og da holder det ikke at barna er kompetente forhandlere.

Et problem med denne praksisen, etter min mening, er at det kun er barn med foreldre med "veldig stor konflikt", eller barn som selv hevder at de vil snakke alene med terapeuten, som gis denne muligheten. Det kan se ut som om "Gro" tar det for gitt at barn som ikke sier at de

vil snakke alene, og barn med foreldre som ikke viser fram de store konflikter, vil bli lyttet til på en anerkjennende måte av sine foreldre, slik at de kommer fram med det de har på hjertet i fellessamtale med foreldrene. Dette står i motsetning til funnene i Flems (2001) undersøkelse, hvor barn som følte de kunne snakke med sine foreldre om den vanskelige skilsmissen, viste seg å være mer opptatt av foreldrenes behov enn sine egne. Familierapeutene og forskerne Gill Barnes og Emilia Dowling (1997), som forsket på sitt arbeid med skilte familier, fant at mange barn med foreldre hvor den ene var bekymret for hvordan barnet hadde det under samvær hos den andre, var så opptatt av å "holde fred" at deres egne ønsker og synspunkter ble undertrykket⁴⁸. Dette er ikke sjelden utgangspunktet for henvendelser fra foreldre til familievernnet i samarbeidssaker. Barnes & Dowling erfarte at ved at både far, mor og barn, som regel, fikk snakke med terapeutene hver for seg, og ved at terapeutene uttrykte tydelig overfor familien at det alltid fins forskjellige versjoner av virkeligheten og at de anerkjente den enkeltes versjon, kunne samtliges stemmer komme fram (ibid.). Terapeutene gikk altså inn og bidro med den anerkjennelsen som de to foreldrene verken klarte å gi hverandre, eller til barna sine, så lenge de kjempet om hvem som hadde den rette versjonen av virkeligheten.

"Gros" begrunnelser for de to praksisene ser vi i formuleringene "barna skal vite på forhånd hva de skal snakke med meg om", "ser an foreldrene", "ikke utsette barnet for en situasjon som blir enda mer ubehagelig for dem", "veldig god erfaring med å snakke med unger sammen med foreldrene", "sikrer deg at alle får samme informasjon", "barnets samtale", "på barnets premisser", "lite kontroll med hva som skjer og ikke", "ikke love mer enn jeg kan holde", "en situasjon som barnet er trygg på". Den retoriske innflytelsen disse konstruksjonene har, synes jeg er interessant. Umiddelbart ser det ut som om diskursen om barn som aktive deltakere er satt i bevegelse når "Gro" snakker og samhandler med barna. Men ved nærmere ettersyn virker det som om diskursen om de sårbare barna ligger implisitt i hennes gjennomgående ansvarlige og beskyttende posisjoner. Kan det være slik at disse to diskursene kan kombineres i et både-og, som i Barnekonvensjonen? Det er muligens en slik kombinasjon vi ser i Øvreeides (2001) beskrivelse av barnet som *avhengig deltaker*? Det trenger kanskje ikke være konflikt mellom barns behov for beskyttelse og omsorg på den ene siden, og deltagelse på den andre, slik Svidal (2006) peker på? Kanskje diskursen om at voksne har ansvar for å beskytte barn står over diskursen om barns rett til å delta, og slik sikrer at deltakelsen blir praktisert på en etisk forsvarlig måte for barna? Eller er det da vi får

---

⁴⁸ Jfr. Haalands begrep *tilknytningsforsikring* omtalt tidligere (Haaland 2002).

en praksis hvor kun de mest selvhevdende barna får komme til orde (Smith et. al. 2003)? I så fall er det kanskje ikke de barna som trenger mest hjelp av familierapeuter til å bli hørt?

”Gros” engasjement i forhold til å inkludere barn i samtaler omkring samlivsbrudd og familieomforming deles imidlertid ikke av alle informantene i undersøkelsen. Ved gjennomgang av hele datamaterialet, finner jeg to hovedpraksiser: å jobbe utelukkende med foreldre eller å involvere barna på en eller annen måte. Det er variasjoner av disse hovedpraksisene jeg vil presentere og diskutere i de neste to kapitlene.

5. Å ARBEIDE FOR BARNES BESTE GJENNOM FORELDRENE.

De fleste informantene gir uttrykk for at deres hovedpraksis er å arbeide med foreldrene uten å involvere barna direkte. Det kan altså se ut til at Tjerslands holdning, uttrykt på Fagkonferansen for familievernet 2006, om å kun involvere barn direkte i meklingsamtaler unntaksvis, er tatt til følge, både i meklingsamtalene, og samarbeidssakene. Det betyr imidlertid ikke at barneperspektivet ikke er til stede i informantenes tenkning om praksisen sin. Informantene gir uttrykk for mye kreativitet med hensyn til å ”høre barns stemmer”:

”Min måte... i overført betydning... å bringe barna inn i rommet på, er å snakke om dem. Jeg begynner å snakke frenetisk og høyt om ungene, og begynner å spørre og grave: ’Hvordan er det..., jeg ser... dere har en Jonas her... som er 6 år. Hvordan greier han seg, da? Hva..., går han der... hvordan... hva er han opptatt av... hva er han interessert i... hva var han interessert i da dere... da det ble brudd? Hvordan reagerte han på dette, da’, og jeg gir meg ikke. Jeg gir meg ikke, ikke sant, for da skal jeg nærmest mane dem fram som figurer i rommet, altså”. (”Bjørn”, s. 6)

Andre går mer ”fysisk” til verks, når de symbolsk ”plasserer” barna i rommet hvor samtalen med foreldrene finner sted:

”Jeg spiller barnet; - litt lekent..., hvordan er for eksempel en 5-åring? Hvordan reagerer en 5-åring på foreldres uenighet, skilsmisse...? Jeg kan hoppe rundt her, oppføre meg som et barn... Og jeg bruker den ’tomme stolen’. Det har ’sittet’ mange barn

der...” (nikker mot en stol plassert litt vekk fra de andre stolene i rommet)

(”Christian”, s. 2)

”Da setter jeg dokka i egen stol..., det er noe av det artigste jeg har lært av Kirsti Haaland, og det har en veldig fin effekt på en del stridende foreldre. For da snakker jeg litt med dokka og... så ser hun på meg med et stort forbauset blikk, og så sier jeg: ’Hva tror dere..., mor.. far.. Ellen ville ha sagt nå? Jeg synes Ellen ser helt forskrekka ut..’ Noen ganger pleier jeg å holde for ørene til dokka..., så hun slipper å høre når foreldrene er helt grusomme. ’Dette har ikke Ellen godt av å høre..’ Noen ganger... tar jeg dokka på fanget og passer på dokka fordi at det blir så skummelt det som skjer i rommet. Det har veldig god effekt... Foreldrene blir litt forlegne, litt beskjemma..., og tar seg litt inn. Det var også hensikten”

(”Kari”, s. 2)

I tillegg til teknikkene vi hører om i disse tre sitatene, fortelles det om praksis med å be foreldre ta med bilder av barna og om å invitere med en annen terapeut som har som oppgave å uttale seg på vegne av barna om hvordan foreldrenes forslag til for eksempel samværsordninger vil kunne oppleves og erfares. Den siste praksisen har vært brukt når barna er så små at de ikke har språk. En informant forteller at hun gjerne fanger foreldres oppmerksomhet ved å ha en blokk liggende på bordet hvor hun skriver stikkord og tegner; - lager små tegneserier om familiens situasjon. Teknikkene med å ”plassere” barna i rommet ved hjelp av tomme stoler, dokker og bilder, og ved å trekke dem inn i samtalen ved hjelp av for eksempel *sirkulær spørring*⁴⁹, også kalt *organisert sladring*, kan vi finne igjen i gestaltterapi og systemisk familierapi inspirert av Milano-teamet, terapimodeller som begge anvendes innen familievernet iflg. avhandlingen til psykologen og familierapeuten Halldis Hjort (2003). Informanten ”Toril” kommer med en innvending mot disse teknikkene, uttrykt i sitat fra henne s. 37, når hun sier at barn sier noe annet når de kommer til familiekontoret, enn det foreldre tror de kommer til å si. Denne innvendingen støttes av forskningen til Moxnes og hennes medarbeidere, ved at barn forteller om andre aspekter ved skilsmisseprosessene enn foreldre legger vekt på når de intervjues om sine oppfatninger av skilsmisens virkninger på barn (for eksempel Haugen, 2001). Videre er denne erfaringen medvirkende til at Barnes & Dowling (1997) tilbyr individuelle samtaler til hvert

---

⁴⁹ Sirkulær spørring er en praktisk spørremetode basert på Gregory Batesons ideer om ”doble beskrivelser”, utviklet av Milano-teamet. Man kan for eksempel spørre: ”Hva tror du lille Ellen ville ha sagt om dette, hvis hun hadde blitt gitt mulighet til å uttale seg fritt?” Metoden ble opprinnelig brukt med ”Ellen” lyttende til stede, med den hensikt å få fram forskjellige forståelser om relasjoner i familien. Metoden er senere blitt utviklet i flere retninger, og svært populær iflg. Hårtveit og Jensen (1999). Deltakerne i min undersøkelse bruker den til å få fram barnets stemme, med og uten barnet fysisk til stede.

familiemedlem etter samlivsbrudd. Bruners (1987) poeng om at fortellinger alltid er intensjonelle i den relasjon og kontekst hvor de utfolder seg, er også interessant her, etter min vurdering. Foreldres uttalelser om hva de tror barna ville ha sagt hvis de hadde vært til stede (organisert sladring, ”den tomme stolen”), vil alltid være farget av relasjonene mellom foreldrene og terapeuten, stemningen i terapirummet, situasjonen rundt barna og foreldresamarbeidet, og hva den enkelte forelder håper på som resultat av samtalen. ”Ove” mener foreldres uttalelser på vegne av barna ofte er farget mer av hva de håper barnet hadde svart, enn av hva barnet selv faktisk ville ha svart, hvis det hadde hatt mulighet til å uttale seg fritt. Andre, for eksempel ”Kari” og ”Bjørn” som tydelig uttaler at de hovedsakelig jobber med bare foreldrene, uttaler at de alltid utforsker og problematiserer foreldres forståelser av barna sine. Ricoeurs påpekning av at narrativer kan være både fiksjon og representasjon av virkeligheten, og at det slik hviler et etisk ansvar på enhver lytter, er til ettertanke her, etter min vurdering. Og for så vidt Foucaults oppfatning av kulturelle diskursers makt. Hvordan påvirker de kulturelle normene foreldrenes uttalelser på vegne av barna? Hva ”bør” og ”kan” barn si om sin situasjon som barn av skilte foreldre?

Å anvende barnespesifikk kunnskap i arbeid med foreldre.

Forøvrig ser det ut til at de fleste tar i bruk kunnskap om barns reaksjoner på samlivsbrudd og foreldrekonflikt og hvordan foreldre best kan forholde seg til barns behov, når de arbeider med samarbeidssaker og meklinger. Magne Mæhles kritikk av manglende barnespesifikk kunnskapsanvendelse hos familieterapeuter (s. 50) treffer ikke helt i forhold til dataene i min undersøkelse). Hva slags barnespesifikk kunnskap som anvendes er kanskje ikke så tydelig uttalt. Er det ideer fra nyere utviklingspsykologi som konstruerer barn som intensjonelle aktører, eller mer tradisjonell kunnskap om barn som passive mottakere av hendelser og handlinger (jfr. s.29).

”Nei..., vet du..., når foreldre kommer hit, så kommer de til meg for å få råd..., da tenker jeg at i deres øyne er vi ”eksperter”..., i samarbeidssaker kan jeg gi råd, samarbeidssaker er noe annet enn terapi...ikke sant..., (...), og da kommer de rett og slett for å få hjelp med ’hvordan kan vi snakke bedre med barna våre’.. eller ’hvordan kan vi lytte til barna våre’...”

Mona, s. 12”

Kanskje meklingslignende arbeid, der hensynet til barnets beste skal være det styrende prinsippet, tilbyr andre terapeutposisjoner enn ideene knyttet til terapi som samskaping som

kom med konstruktivismen og sosialkonstruksjonismen på 80-tallet, og de to-tre siste tiårene er blitt presentert som foretrukket praksis? (jfr. diskusjonen knyttet til "Gros" praksis, s.44)⁵⁰ Mens Mæhle (2000) foreslår å anvende såkalt barnespesifikk kunnskap som kilde til *kompetent nysgjerrighet* innenfor språkfokuserte og narrative tilnærminger, finner jeg i mitt materiale terapeuter som også inntar ekspertposisjoner og gir klare, direkte råd nærmest uoppfordret eller deler ut sin kunnskap mer på forespørsel:

"... hvor mitt råd er: 'Sender du far flere truende meldinger, så anmelder, du mor, dette til politiet, for det er forbudt. Trakassering, plaging.., det fins lover mot dette. For dette går utover mor, det går utover din egen verdighet, det går utover mors tillitt til deg som pappa, og igjen går det utover barn som har vært ytterst fornøyd med at pappa ikke har drukket og har vært stabil i denne tiden.'" ("Kari", s. 5)

"... jeg gir jo.., av den fagligheten jeg har.., hvis de spør meg.., om barns reaksjoner.., eh.. hva kan man forvente av barn på ulike alderstrinn.., og så videre(...) der hvor det passer seg, så gjør jeg gjerne det ... det kan gjerne være i forbindelse med at.. de lurer på: 'hva skal vi fortelle til barna våre?' Da kan jeg gjerne si noe om hva barn husker.., og hva barn vil forstå.. og hva barn vil være opptatt av.. og så videre.. ut i fra sånn som de..."

("Nora", s. 17)

Kanskje dette er nok et eksempel på at gamle fagdiskurser er i aktiv bruk, selv om nyere diskurser uttrykt i tidsskrifter og på fagkonferanser ser ut til å dominere feltet? Siden dette arbeidet handler om barn, som av flere vurderes som sårbare og mindre i stand til å utøve innflytelse over egen livssituasjon, tyr kanskje terapeuter lettere til råd gitt fra en ekspertposisjon, enn i terapeutisk arbeid som ikke på samme måte berører barn? Å være vitne til at foreldre sier eller gjør ting, som man med bakgrunn i fagkunnskap og erfaring vet kan være skadelig for barn å oppleve, for eksempel at foreldre tar med uløste parkonflikter inn i foreldresamarbeidet (se s.52), oppleves muligens for smertefullt, også for erfarne familieterapeuter? Slik at noen i møte med stridende foreldre og barn som muligens lider overlast, fortære vil gi til kjenne egne synspunkter enn de vanligvis gjør?

"Kari", som i sitatet over er svært tydelig på hva hun mener, hevder videre i sitt intervju at det er viktig at hun som terapeut benevner tabuer som vold, trusler og alkoholmisbruk, slik at

---

⁵⁰ Se også Håkon Hårtveit og Per Jensens omtale av *Den andre bølgen – livet som fortelling!* om familieterapiens bevegelse fra modernismen til postmodernismen (Hårtveit & Jensen 1999).

dette kan bli håndterbart i samarbeidet om barna. Hun sier at når folk oppsøker familiekontoret og er i villrede om hva de bør gjøre, må ”...vi gamle damer være kloke gamle damer” (”Kari”, s. 5), og ta i bruk både profesjonelle og personlige erfaringer, i tillegg til forskningskunnskap. Hun hevder at kunnskapen om hvordan barn er, og hva barn trenger er viktigere i disse sakene, enn hvilken metode eller tilnærming man bruker. Andre informanter, som lener seg mer mot systemiske, utforskende tilnærminger, og for øvrig også Marte Meo-metoden⁵¹, uttaler seg mer i tråd med Mæhle (se over), når de sier at nettopp metoden gir gode rammer å bruke barnespesifikk kunnskap innenfor.

Det er foreldrene som har ansvaret.

Informantene har flere typer begrunnelser for å jobbe først og fremst med foreldrene. Det gis uttrykk for både faglige standpunkter og personlige erfaringer, som gjerne bekrefter standpunktene (jfr. Foucaults forståelse av hvilken betydning posisjoneringer har for hvordan praksiserfaringer fortolkes, omtalt på s.19) Et utsagn som går igjen i flere variasjoner er at det er foreldrene som eier og har ansvar for å løse konflikten. Det er de som er ansvarlige for samlivsbruddet og uenigheten om barna, og det er de som må løse problemene. Ofte handler uenigheter og krangler mellom skilte foreldre om krenkelser og andre smertefulle erfaringer i parforholdet. Å involvere barna i mekling og terapeutiske samtaler omkring disse spørsmålene vil innebære å legge ansvar på barn for noe de ikke skal ha ansvar for. Det understrekes i flere av intervjuene at det er foreldrene som har ansvar for å snakke med barna sine om de vanskelige temaene knyttet til samlivsbruddet, ikke terapeutene. Om foreldrene ikke helt får dette til, eller evner å se godt nok hva barna deres trenger fordi de har nok med sine egne vanskeligheter knyttet til et komplisert samlivsbrudd og/eller en konfliktfylt relasjon til sin ekspartner, kan terapeutene og meklerne veilede dem, og hjelpe dem med å sette ungene i fokus igjen. (Tjersland 1992, 2006, Nissen 1989)

Terapeutene inntar beskyttende posisjoner overfor barna, og utfordrende posisjoner overfor foreldrene. En type praksis er å utfordre og hjelpe foreldrene til å løse de underliggende konfliktene, som gjerne stammer fra det oppløste parforholdet, slik at de kan bli mer vennlige og imøtekommende overfor hverandre som foreldre til felles barn. Dette perspektivet støttes av de kjente svenske skilsmiseforskerne og terapeutene Bente og Gunnar Öberg (1979,

---

⁵¹ ”Marte Meo-metoden er en metode for analyse og veiledning av samspill ut fra videoopptak.” (Hafstad & Øvreeide 1998, s. 13)

1987), som inviterer det skiltet paret inn i terapeutiske separasjonsprosesser i den hensikt å skape gode samarbeidsrelasjoner i forhold til barna. En informant sier det slik:

”... egentlig, så brenner jeg veldig for disse sakene, for barn i disse spesielle situasjonene..., der gjerne foreldre krangler om de kan bli enige eller ikke..., jeg brenner for..., ikke bare barna, men for familiene, fordi jeg tenker at..., man kan gjøre mye for barna med å snakke med foreldrene..., hvis de tør å gå inn i ting, og..., da er det store muligheter (...) jeg ser at mye skjer..., det skjer bevegelse..., og da til beste for barna..”

”Cecilie”, s. 1.

”Cecilie” presiserer at hun *brenner for familien*, når hun inviterer foreldrene til å arbeide med sin separasjonsprosess for at barna skal få det bedre. Dette er tidkrevende og utfordrende arbeid (Öberg & Öberg 1979, 1987), og forutsetter kanskje et brennende engasjement fra terapeuten for å overbevise klientene om at det er verdt investeringen?

En annen form for praksis er å hjelpe foreldre til å virkelig bli enige om gode samarbeidsavtaler for barna, og mer eller mindre implisitt oppfordre dem til å legge konflikter som hører hjemme i det oppløste parforholdet til side:

”Jeg er mest opptatt av ... at foreldrene skal bli enige om..., altså bli enige om det de har blitt enige om..., at jeg skjønner at dette mener de..., ordentlig..., stå ved det, altså forplikte seg, forplikte seg til det de har blitt enige om her..”

”Nora”, s. 8.

Både ”Cecilie” og ”Nora” uttrykker seg i samsvar med forskning som viser at barn lider under foreldres pågående konflikter (se s.24). Mens ”Cecilie” ser ut til å være inspirert av Öberg & Öberg, kan vi finne igjen ”Noras” perspektiv i Tjerslands fokus på avtaler om gode ordninger for barna. ”Nora” sier ellers i intervjuet at hun har inntrykk av at de fleste foreldre er omsorgsfulle og kompetente foreldre, og i stand til å snakke med barna sine selv; - en uttalelse som støttes av skilsmissecforskernes enighet om at det går bra med de fleste barn som opplever samlivsbrudd (s.24). Hennes bidrag er først og fremst å bekrefte og støtte opp under foreldrenes ansvar og kompetanse. Hun presiserer at gode ordninger for barn etter skilsmisse kan, og bør, justeres og forandres etter som tiden går og situasjoner og behov skifter. Hun oppfordrer foreldre til å være oppmerksomme på barnas reaksjoner framover, og til å snakke med dem. Som nevnt over, veileder hun dem gjerne i forhold til hva som er vanlige reaksjoner

og i forhold til hvordan de selv kan snakke med barna sine. Hun inviterer som regel foreldrene til å komme tilbake til samtale med henne for å snakke om erfaringene de gjør, og eventuelt forandre avtalene; - en invitasjon hun erfarer at mange foreldre sier ja takk til. Barna inviterer hun som regel ikke; - hvis de skal være med er det på forespørsel fra foreldrene.

Et annet aspekt ved holdningen om at det er foreldrene som har ansvaret er at bestillingen og mandatet kommer fra foreldrene. Barn, det vil si barn under 16 år, er ikke i posisjon til å be om terapi på egen hånd. Flere informanter erfarer at foreldre ikke vil at barn skal delta, eller at de sier at de ikke tror barna vil like å være med i slike samtaler, og da er terapeutene lojale mot foreldrene, som jo er de som har det juridiske, praktiske og emosjonelle ansvaret for barna⁵² (se mer om dette på s. 60).

Barn liker ikke å snakke om det vanskelige..?

Et interessant aspekt, etter min mening, er at argumentene for å arbeide med foreldrene alene, er mer knyttet til en faglig holdning om at det er voksnes ansvar å løse voksnes konflikter, og at barn må få slippe ubehag og ansvar for de disse konfliktene, enn til at det skulle være bedre metodisk å arbeide bare med de voksne:

”De færreste barn, er min erfaring, er fryktelig glad for å gå på et kontor og snakke..., sånn at... hva gjør vi med barna..., ved å trekke dem med, når det er foreldrene som har en konflikt..?”
(”Toril”, s. 2)

”Toril” er klart opptatt av å ikke gi barn ansvar for de voksnes konflikt. Hun uttaler seg i tråd med både Tjersland (1992, 2006) og Nissen (1989) når hun mener at barn ikke liker å snakke om de vanskelige tingene. Hun begrunner synspunktet sitt med erfaringer fra barn som ber om å få slippe å komme til flere samtaler, samtidig som de ber om at foreldrene må fortsette (se også s. 36). Hun siterer også en gutt på 9 år: ”Du, hvorfor må vi være her når det er de voksne som har gjort noe galt?” (”Toril”, s. 2). Denne gutten var med i en samtalegruppe for barn som har foreldre hvor den ene har utøvd vold mot den andre. Slik representerer han en gruppe barn som er utsatt for risikobelastninger (jfr. s.24) og tilbys terapi for bearbeiding og håndtering av egne opplevelser; han er ikke i utgangspunktet invitert til å uttale seg om nødvendige familieomforminger etter samlivsbrudd. Men samtidig representerer han en erfaring for

---

⁵² Lov om barn og foreldre § 30, Lov om familievern §§ 6 og 12 og Pasientrettighetsloven §§ 4-3 og 4-4.

”Toril”, som bidrar til å konstituere hennes oppfatning av at barn ikke liker å snakke om det vanskelige, og derfor ofte bør få slippe det. Et annet aspekt ”Toril” er opptatt av er barns lojalitet overfor foreldrene:

”... jeg synes det er så lett å se denne lojalitetskonflikten..., hvor redde de er..., i noen tilfeller, hvor redde de er for... ’dette må du ikke si til mamma..., det må du ikke si til pappa..’ (...) og.. hvis du sier det til pappa så blir han så lei seg..” (”Toril”, s. 6).

”Toril” forteller i sitt intervju om at hun har lang og bred erfaring med å snakke med barn i flere terapeutiske sammenhenger. Det er denne erfaringen hun viser til, i tillegg til fagkunnskap om lojale barn, når hun er opptatt av at barn skal få slippe å uttale seg om foreldres konflikter, egne ønsker om bosted og samvær, og på andre måter mer eller mindre indirekte bli gitt ansvar for voksnes konflikter (Nissen 1989, Tjersland 1992, 2006).

Men hva betyr det at barn ikke liker å snakke om det vanskelige? Både ”Gro” og ”Ove” sier i sine intervjuer at barn som har vært og snakket med dem på familiekontoret har kommet tilbake og bedt om hjelp igjen når de har kommet opp i nye vanskeligheter, etter at de er blitt eldre og også voksne. ”Mona” sier at det er gøy å snakke med barn, og at de ikke alltid er lojale; - spesielt framhever hun sin erfaring med å tegne genogram med barn:

” (...) for de er så nysgjerrige..., og så stiller de spørsmål, og så plutselig dukker det opp familiehemmeligheter som ingen har tenkt på..,” (”Mona”, s. 9)

Den engelske familieterapeuten Fiona Jones (2003) har intervjuet 6 barn i alderen 7 til 12 år om deres erfaringer med familierapi. Utvalget hennes er lite, og hun viser til flere andre studier (eks. Stith et. al. 1996, Strickland-Clark et. al. 2000) i tillegg til sin egen når hun hevder at barn i denne alderen gjerne deltar i familieterapeutiske samtaler. Det er viktig at terapeuten viser varme og interesse for barnas uttrykk, har respekt for at noen spørsmål kan være for vanskelige å svare på, og kan kombinere samtale med andre teknikker, for eksempel tegning av kart og skjemaer som barn og foreldre skal bruke sammen for å mestre problemer hjemme. Å kunne sitte og bare lytte, eller tegne eller leke med noe, mens de voksne snakker, blir også framhevet som hjelpsomt for barn i denne undersøkelsen. Et barn ga uttrykk for at det var godt å se at mamma, som var svært lei seg, kunne la seg støtte og oppmuntre av terapeuten. Et annet barn sa at det var ubehagelig å svare på spørsmål; - det var bedre at

terapeuten fortalte om andre barn som hadde det slik som henne. Og et tredje barn mente den beste måten å vise sine følelser til terapeuten på, var å ikke si noe (ibid.). Slik kan disse barna si noe om at det både kan være ubehagelig, og samtidig virke avlastende å delta i familieterapeutiske samtaler. Ved å selv kunne fortelle og bli lyttet til, og bli fortalt historier om andre barn i lignende situasjoner, kan deres fortellinger bli gyldige og ”normaliserte” representasjoner av deres erfarte virkelighet (Johnsen m.fl. 2000, Ricoeur 1989, Haaland 2002). Ved å lytte til foreldrenes samtaler med terapeuten(e) kan de både få tilgang til foreldrenes versjoner og ønsker for sine barn, og erfare at andre kan støtte foreldrene slik at de selv ikke trenger å være så bekymret for dem (Øvreeide 2001, Flem 2001).

Det studien til Jones også viser, etter min mening, er at terapeutiske samtaler med barn, stiller krav til terapeuters kompetanse. Jones viser til andre erfarne familieterapeuter, som skriver om hvordan barnas egne stemmer og perspektiver kan lyttes til. Hun framhever John Wilson (1998) som i sin bok ”Child-Focused Practice: A Collaborative Systemic Approach.” beskriver hvordan han tar i bruk en rekke teknikker for å inkludere barn i familieterapi, som å bruke dokker, drama, tegning, skriving, ritualer, skulpturering, leker og spill og at barna tar med seg ting hjemmefra. Wilson hevder for øvrig at barn som regel blir med til terapisaamtaler når foreldrene først er blitt engasjert i terapien, og at terapeuter burde være tydelige på å ønske at barna skal komme, selv om de tilsynelatende viser motstand (ibid.). Slik jeg forstår Wilson, bør verken familieterapeuter eller foreldre ta for gitt at barn som vegrer seg for å snakke med familieterapeuter, bør få slippe dette av respekt for barns uttrykte synspunkter, slik ”Torils” utsagn over kan fortolkes. En slik vegring bør kanskje snarere undersøkes nærmere, og bidra til at terapeuten setter fokus på sin egen måte å forstå og engasjere barn i terapeutiske samtaler på; - eller regulere og tone seg inn på barnets affektive tilstander, og delta i konstruksjonen av barnets narrativer, for å bruke Daniels Sterns språk. Det er kanskje grunn til å spørre seg om det kan være vel så mye terapeuter som vegrer seg mot å snakke med barn, eller utfordre foreldres autoritet, som at barn vegrer seg mot å snakke med terapeuter?

Terapeuter liker ikke å snakke med barn om det vanskelige..?

Som nevnt, gir flere informanter uttrykk for at det er foreldrene som har ansvar for å snakke med barna sine om de vanskelige temaene knyttet til samlivsbruddet, at en eller begge foreldre ikke ønsker at barna skal være med, og at terapeuter skal være forsiktige med å trække

på foreldrenes autoritet. ”Ove”, som til stadighet ser ut til å forhandle med dilemmaene sine, reflekterer over om en slik holdning kan representere en ansvarsfraskrivelse:

”Jeg synes jo selvfølgelig at foreldres autoritet skal beholdes, i forhold til barna. Eh...vi som terapeuter skal ikke gå over foreldrenes egen...jeg holdt på å si...ansvar for sine barn. (...) Men..., men det kan godt være at... vi da tar altfor stort hensyn til foreldre, fordi det er barn som på en måte får konsekvensene av foreldrenes samarbeid og mangel på samarbeid, og jeg kan godt se at dette kanskje også er litt fraskrivelse av ansvar for å virkelig gå inn i barns verden...” (”Ove”, s.7)

”Ove” berører her spørsmålet jeg stilte avslutningsvis i forrige avsnitt; - om familieterapeuter vegrer seg mot å ha samtaler med barn? Om terapeuter av respekt for foreldres autoritet unngår å forsøke å forstå barns verden slik den framstår for dem; - jfr. Haugens forståelse av barneperspektivet (s.1). ”Gro” uttaler (s.44) at hun ikke er redd for å snakke med unger. Hun mener imidlertid at flere vegrer seg mot dette, og at dette både har sammenheng med faglige forståelser om at barn bør slippe å bli involvert i voksnes konflikter, og med mer personlige erfaringer med at de ikke føle seg bekvemme og kompetente nok i forhold til å snakke med barn. Hun erfarer også at siden hun, etter kursing og veiledning i samtaler med barn, vurderes som både kompetent og interessert i samtaler med barn, får mange av forespørslene om ”barnesamtaler” på sin arbeidsplass. ”Christian” som forteller at han for eksempel kan oppføre seg som en 5-åring i samtale med 5-åringens foreldre (s. 47), sier i sitt intervju at han føler seg usikker på å snakke små barn. Han hadde imidlertid erfaring fra tidligere jobber med å snakke med større barn, fra 10-12-årsalderen og oppover, så disse snakket han gjerne med hvis det var aktuelt. ”Bjørn”, som vi har sett har uttrykt seg kritisk til holdningene om at nå bør barna slippe til på familiekontorene, ga uttrykk for at han var i en livsfase hvor han ikke hadde så mye med barn å gjøre; - som om han ikke hadde noe trening i å forholde seg til barn. Disse uttalelsene bekrefter funn i undersøkelsen til Smørdahl & Thuen (2004) om at mange av meklerne som ikke inviterer barn i meklinger, ville ha vurdert å gjøre det dersom de hadde hatt gode metoder for å inkludere barna.

Men det handler ikke bare om utrygghet og mangel på metoder. Når det gjelder metoder, skulle det være nok av publikasjoner med retningslinjer for hvor hvordan barn kan inkluderes i familieterapi tilgjengelig (jfr. Rober 1998, og referanser på s.3) ”Mona”, som liker å snakke

med barn, og gir uttrykk for at hun ofte ber foreldre om å få møte barna deres når hun arbeider med samarbeidssaker sier også:

”Så er jeg litt skuffa over meg sjøl, at ikke jeg drar inn barna mer i meklinger, det har jeg tenkt at jeg gjerne vil, og kunne ønske at jeg hadde gjort mer av, og det er en unnfalighet hos meg som handler om det å kunne rydde plass”. (”Mona”, s. 2)

I tillegg til at samtaler med barn krever kunnskap om og trygghet i å anvende andre tilnæringsmåter enn samtaler med voksne gjør, tar det mer tid å inkludere barna i mekling og samarbeidssaker. Det er ikke tradisjoner for å snakke med barn på familiekontoret, sier ”Mona”. ”Normalarbeidsdagen” består av fortløpende konsultasjoner med korte pauser imellom. Det er dermed lite tid til for- og etterarbeid, som for eksempel å rydde plass i timeboka til flere samtaler rett etter hverandre hvis man skal ha atskilte samtaler med barn og foreldre, rekruttere en kollega som kan være med som co-terapeut, reservere ”speil-rom”, finne fram ”barneutstyr” i form av tegnesaker med mer, hvis ikke det er fast inventar i alle terapirom, reflektere over og journalføre samtalen; - og eventuelt skrive bekymringsmeldinger og rapporter til barnevernet⁵³.

”Toril”, som har posisjonert seg kritisk til selvfølgeligheter om at alle barn bør inviteres til samtaler på familiekontoret, men som faktisk snakker med en del barn, sier hun tror holdningen hennes handler relativt lite om å gjøre det enklere for meg sjøl., samtidig som hun er åpen for at det også kan handle om det. Hun forteller om erfaringer med barn som i samtaler med henne har fått håp om at foreldrene skulle forstå barnas behov bedre. Men så har verken foreldre, eller andre som har myndighet til å forandre barns livssituasjon til det bedre, det vil si barnevernet, handlet i tråd med de behov som er formidlet:

”Jeg husker den lille jenta, som hadde så mye håp; - og så ble hun så skuffet. Hun var 9 år. Mor og far jobbet i kommunen, og var vel ansett i lokalmiljøet. Etter at far over flere år hadde utøvd vold mot mor, hadde hun søkt separasjon og han hadde flyttet. Mor sa til terapeuten sin: ’hvis jeg slipper han inn igjen i huset mitt, så må du be barnevernet komme og overta omsorgen for jenta mi’. Hun var bekymret for datteren sin; - var klar over at det ikke var bra for henne å vokse opp med en voldelig far i huset. Mors terapeut foreslo at jenta skulle få snakke med en terapeut på familiekontoret. Både mor og far ga samtykke til det. Jenta fortalte meg at pappa hadde fått ny leilighet, hun trodde det ville

---

⁵³ Lov om familievern § 10, jfr. Lov om barneverntjenester §§ 4-10, 4-11, 4-12.

bli bra hjemme nå, at det sikkert var best at mamma og pappa bodde hver for seg, kanskje hun kunne ta med en venninne hjem nå når hun ikke behøvde å tenke på at pappa kunne bli sinna... Etter en stund kom hun og fortalte at pappa hadde flyttet hjem igjen... Da innkalte jeg mor, og snakket med både henne og terapeuten hennes. Hun trodde det skulle bli bra nå; - mannen angret. Vi måtte glemme det hun hadde sagt om barnevernet. Det ble etter hvert et kjempedilemma. Jeg satt jo der med denne jenta, hun hadde det åpenbart ikke bra. Etter hvert var det som før hjemme. Du kan si at hvis jeg ikke hadde snakket med denne jenta, hadde vi kanskje ikke visst hvordan hun hadde det; - mor hadde fortalt en annen historie. Og mor virket både flink og tilforlatelig. Vi trodde jo på henne... Men det fikk ingen konsekvenser for jenta at hun snakket med meg. Jeg tenker at hun bare opplevde skuffelse..., - og tvil. Først hadde hun håp, de skulle få hjelp på familiekontoret. Hun fortalte om noe hun tidligere ikke hadde fortalt noen om; - hun hadde forstått at hun ikke skulle det tidligere. Men det hjalp ikke..., mor og far valgte å fortsette som før. Og barnevernet gjorde ingenting. De fikk all informasjon og bekymring jeg hadde, også det mor hadde sagt til oss rett etter at far hadde flyttet, om at barnevernet måtte overta omsorgen for jenta, hvis hun lot han far flytte inn igjen. Barnevernet så antagelig bare velfungerende foreldre. Mor klarte å manøvrere saken, slik at hennes stemme veide tyngst. Jentas fortellinger fikk ingen betydning. Hun satt igjen med svik, både fra foreldrene og hjelpeapparatet. Nå har hun begynt å vanke ute, med gjengene i byen... Hun er nok blitt 12 år nå... Etter dette tenkte jeg 'aldri mer', - men sånn har det ikke blitt. Jeg snakker jo med barn fremdeles jeg..., men... sjelden i samarbeidssaker."

(”Toril”, s. 6-8)⁵⁴

”Toril”, som vi før har sett har uttrykt skepsis til å snakke med barn når det er de voksne som er i konflikt med hverandre, og barn ikke liker å snakke om vanskelige ting, forteller her om frustrerende og smertefulle erfaringer med å faktisk snakke med barn i slike situasjoner. Hun ser at terapeuter ikke kan vite hvordan barn har det når de kun får foreldres fortellinger om barna. Samtidig gir hun uttrykk for at det ikke hjelper barn å fortelle til voksne som ikke har myndighet til å gjøre noe med barns omsorgssituasjoner. At denne jenta, som kanskje har trodd at hennes opplevelser og synspunkter ikke har vært viktige tidligere, er blitt lyttet til av ”Toril” som både tror på henne, anerkjenner følelsene hennes, tar henne på alvor og gjør sitt for at jenta skal bli bedre ivaretatt, vurderes ikke som godt nok av ”Toril” så lenge det ikke førte til bedre omsorgssituasjon for jenta. ”Toril” er først og fremst opptatt av sviket. Det er

---

⁵⁴ Denne historien er konstruert med bakgrunn i dialog mellom ”Toril” og meg omkring erfaring fra ”Torils” arbeid. Jeg har gjenfortalt ”Torils” fortelling og anliggende etter beste evne. Fakta i historien er noe endret av anonymiseringshensyn.

som om hun tar på seg ansvar for både foreldrenes, barnevernets, kollegaens og egen tilkortkommenhet. Med utgangspunkt i sin posisjon som beskyttende terapeut for barnet, opplever hun å ha sviktet barnet når hun ikke lykkes med å få verken mor eller barnevernet til å handle i tråd med barnets ønsker og behov. Slik bidrar denne erfaringen til å konstituere hennes konstruksjon av det sårbare barnet, som trenger beskyttelse og omsorg fra voksne. Hennes første innskytelse er å forandre praksis; - det vil si å vegre seg mot å snakke med barn som befinner seg i de voksnes konfliktsoner. Slik ville hun også kunne beskytte seg selv mot maktesløshet, og gjøre det enklere for seg selv; - en tanke hun berører i uttalelsen sin over. Hun skifter imidlertid ikke praksis. Hun fortsetter å snakke med barn, som har det vanskelig på grunn av foreldrenes konflikter, forteller hun om andre steder i intervjuet sitt. Hun som, så tydelig også sier at barn ikke liker slike samtaler, og helst bør få slippe.

Flere av informantene forteller om lignende erfaringer; - barn har i samtaler med terapeuter fattet håp om at terapeuter kan ordne opp i mer enn de kan, og blitt skuffet. ”Kari” gir uttrykk for at hun gjerne snakker med barn når de ”er part i saken”, (”Kari” s.13), det vil si når det er konflikter mellom barn og unge, og deres foreldre, men ellers ikke. Barn vurderes altså ikke som part i saken, når skilte foreldre har vanskeligheter med samarbeidet om felles barn. Hun sier at hun er litt redd for hva det barn sier i samtaler med henne blir brukt til, og forteller i sitt intervju om en jente som i ettertid ble irettesatt av far og stemor for ting hun hadde sagt til ”Kari” som var blitt formidlet videre til foreldrene. Etter flere erfaringer med at barn kanskje har angret på noe av det de har fortalt ”Kari” fordi det er blitt brukt mot dem av en eller begge foreldre etterpå; jfr. Tjerslands anliggende (s. 31) har hun, slik jeg har forstått henne, i større grad enn ”Toril”, valgt å hovedsakelig jobbe med foreldrene. ”Det er risikabelt å snakke med unger,” sier hun (”Kari”, s. 10).

6. Å ARBEIDE MED HELE FAMILIEN.

”Christian” snakker gjerne med både barn og foreldre, (bare ikke barna er for små, jfr. s. 60):

”At det skal bli bedre for barn etter at de har vært til samtale på familiekontor er å legge lista for høyt. En kan godt ha det som ambisjon, men ikke premiss. Men det må ikke bli verre...,det kan likevel bli det, og det må sies på forhånd..”   ”Christian”, s. 3..

Som ”Kari” over, har også han erfaringer med at det er risikabelt å invitere barn til å delta i familieterapi, men han velger likevel å invitere dem med under forutsetning at forventninger til og organisering av samtalen er klargjort på forhånd.

Samtykke og bestilling.

Tydelig bestilling og samtykke er samtlige informanter opptatt av: Helst bør foreldrene, på eget initiativ, eller med utgangspunkt i at barna selv synes det er en god ide, be om at barna får være med på familiekontoret. Videre må begge foreldre samtykke i at barna deltar i samtaler på familiekontoret. Dette begrunnes juridisk og gjelder i hovedsak barn under 16 år hvor begge foreldre har del i foreldreansvaret. For barn mellom 12 og 16 år skal det legges vekt på hva barnet selv mener, om hvorvidt barn kan gis egen journal, dvs. tilbys terapisaamtaler uten foreldres samtykke, og om hvorvidt foreldre har innsyn i journalen deres⁵⁵. Informantene gir imidlertid uttrykk for at de i hovedsak vil ha samtykke fra begge foreldre uavhengig av foreldreansvar og alder. Dette ser ut til å ha sammenheng med en forståelse av at foreldrene vil være mer villige til å lytte til og ta hensyn til det barna måtte komme med, dersom de har uttrykt ønske om, - og gitt samtykke til at barna skal snakke med terapeutene. Videre at barna vil føle seg friere til å snakke, og at det er mindre risiko for at det barn sier vil bli brukt mod dem i etterkant.

Oppfatningen om foreldres bestilling og samtykke tilbyr ulike terapeutposisjoner; - den passive og den aktive. En passiv posisjonering innebærer at terapeuten ikke sier noe om muligheten til å ta barna med til samtaler, med mindre foreldre, eller barn, selv tar det opp⁵⁶. En aktiv posisjonering kan innebære alt fra informasjon om at barna kan komme hvis det er ønskelig, til selv å foreslå det, begrunne forslaget, snakke om hvordan samtalen(e) i så fall kan organiseres, og gå i dialog og forhandling med foreldrene for å få dette til. Hvordan den enkelte terapeut posisjonere seg, ser ut til å ha sammenheng med hvilke diskurser vedkommende er influert av. ”Nora” sier det slik:

”Jeg vet at jeg ved et par anledninger har tilbudt meg: ’Vil dere at jeg skal snakke med barnet deres?’ Og da har de sagt nei, uten noe sånn nærmere begrunnelse (...) utgangspunktet mitt har kort og godt vært å høre på... barnets stemme..., hvilke ønsker har

---

⁵⁵Barneloven §§ 31, 32 og 33, Lov om familievern §§ 6 og 12 og Pasientrettighetsloven §§ 4-3 og 4-4.

⁵⁶ I mekling plikter mekler å gjøre foreldre oppmerksom på barns rett til å bli hørt; - men det er foreldrene selv som har plikt til å høre barna slik at denne informasjonen ikke trenger å inneholde et tilbud fra mekler om å snakke med barna., jfr. Rundskriv Q-02/2007, § 2, jfr. barnelovens § 31.

barnet, for sin egen situasjon..? Hvordan opplever det den konflikten som er mellom mor og far nå? For at konflikten mellom mor og far ikke bare skal bli vedvarende.., så har jeg tenkt at.. kan det være en hjelp her, at de får høre barnet.. på en måte..? Og så har de avslått... Jeg har vel på en måte tenkt at det er deres rett til å si nei takk.., altså jeg har vel sikkert argumentert allerede.., til og begynne med sagt at 'av og til kan det være nyttig at vi får snakke med barn.., kanskje kan barn kaste lys over denne konflikten dere går oppi..' og hvis de sier nei takk til det.., da tenker jeg de tror ikke noe på det.., eller vil ikke...(..) jeg får en følelse av at de er redde for at barnet skal si helt klart 'jeg vil bo hos far', for eksempel, det vil ikke mor.., de er redde for utfallet. Det kunne ha blitt enda vanskeligere for dem.., og så kunne det ha vært noe med at da fikk liksom far et trumfkort.. som mor har vært lite villig til å dele og gi fra seg... striden mellom dem.., konflikten mellom dem.., kunne kanskje få en annen retning.., kunne bli enda sårere.., på en måte..."

("Nora", s. 7)

"Nora", som vanligvis ikke snakker med barn uten at hun har fått en forespørsel fra foreldre, konstruerer her barnet som en reell og kompetent deltaker i konflikten som utspiller seg mellom foreldrene. Men når hun forstår at foreldrene ikke ønsker å samarbeide med denne deltakeren, respekterer hun det; - for at foreldrene ikke skal få det enda vanskeligere. Hun har sterk lojalitet til foreldrene. Dermed blir barnets legitime stemme overhørt. Verken foreldre eller terapeut er villige til å lytte til denne stemmen. Terapeutens forsøk på å legitimere barnets deltakelse, blir effektivt stoppet av foreldrenes avvisning; - og av både terapeutens og foreldrenes "vilje-til-ikke-viten", for å si det med Foucault. Diskursen om det deltakende barnet når ikke fram. Det er diskursen om foreldrenes ansvar og beslutningsmyndighet ("rett til å si nei takk") som er dominerende her (Willig 2004). Det er muligens de samme konkurrerende diskursene "Ove" diskuterer med når han i sitatet på s.56 stiller spørsmål ved om han ved å være forsiktig med å utfordre foreldreautoriteten fraskriver seg ansvaret for å la barnas virkelighet bli representert av dem selv i samtaler på familiekontoret? Barnes & Dowling (2003) fant i sin undersøkelse at en del barn med skilte foreldre var preget av taushet. Disse barna hadde foreldre som nærmest nektet barna å snakke om skilsmissen eller noe annet som involverte dagliglivet hos den andre foreldren. Foreldrene "ville ikke vite", og barnas erfaringer ble ikke regnet med i foreldrenes forståelse av og kunnskap om sine barn, med mindre noen gikk aktivt inn og overbeviste foreldrene om at både foreldre og barn har viktige forskjellige historier å fortelle.

”Mona” framstår som en terapeut som mener barnas versjoner er viktige, om ikke nødvendige, for at hun skal kunne bistå foreldre som ber om hjelp med foreldresamarbeidet:

”Ofte er utgangspunktet for at jeg inviterer med barna, at jeg spør: ’Har dere snakka med barna deres om det?’ ’Nei, nei..’, ’men kan vi invitere dem med hit, så kan vi høre..., så kan vi ser hvordan barna deres tenker...’ Det er mange som er gode til å se barna sine, ikke sant, og det er mange som har..., men når det er store konflikter, ... så har jeg alltid vært opptatt av at barna ofte blir glemt... ’Nei, de merker ingenting av dette de’, det er jo en sånn gjenganger... ’Hvor var barna da?’ ’De hadde gjemt seg oppe på loftet..’ ’ja, var døra lukka?’ ’Ja.., nei..,’ det er de ikke sikre på. ’Ja., hvis du går opp på loftet, og den andre står nede og roper..., vil du høre ropet?’ ’Ja, kanskje...’ Så begynner de å tenke... ’Kan ikke jeg få snakke med barna dine, så spør vi om de hører mer enn det dere tror..?’

(”Mona”, s. 13).

”Mona” går konkret til verks og konstruerer her barna som aktive medskapere av virkeligheten, når hun forhandler fram samtykke og mandat fra foreldrene om å inkludere barna i det terapeutiske arbeidet. Hennes konkrete framgangsmåte viser tydelig ”vilje-til-viten”(se over). Hun utfordrer også foreldrene til å skifte fra sine ”vilje-til-ikke-vitenposisjoner” til ”ville-vite-posisjon” og ta barns erfarte virkelighet innover seg, ved at barna deltar i samtalen. Hun har og erfart at barn spør fram familiehemmeligheter, og at barn ved hjelp av terapisaamtaler får tilgang til konkrete mestringsstrategier (jfr. Midtstigen & Vik 2007) som de tar i bruk i hverdagen sin. Jeg forstår ”Mona” anliggende her, som det samme som Mæhle (2004) viser til; familierapien blir mer kraftfull og barns behov kan bedre ivaretas, av både foreldre og terapeuter, når barn er til stede i samtalene.

Som vist foran (s.41) posisjonerer ”Gro” seg mellom ”Noras” og ”Monas” posisjoner. Begge foreldre må samtykke i at barna skal komme til samtale, det må være en god grunn for at barnet skal komme, og barnet må ikke protestere for mye.⁵⁷ Hun er opptatt av at barn skal få snakke om de vanskelige temaene, men vurderer ikke seg selv som den eneste eller beste samtalepartner for barna.⁵⁸ Slik uttrykker hun seg faktisk i overensstemmelse med ”Bjørn” sitert på s. 41, som i hovedsak uttrykker seg skeptisk til å snakke med barn i samarbeidssaker. Jeg forstår dem begge slik at de er mer opptatt av at barna har tilgang på noen som kan høre

---

⁵⁷ Barnet kan altså protestere litt, så sant foreldrene er trygge nok på terapeutens kompetanse, jfr. Wilson 1998, omtalt s. 56 i oppg.

⁵⁸ Selv om hun kanskje vurderes som en av de mest kompetente til å snakke med barn på sin arbeidsplass, jfr. s.

på dem, og hjelpe dem med anerkjennelse og gyldiggjøring av deres opplevelser og forståelser, enn av at barns tilstedeværelse skal ha betydning for det familierapeutiske arbeidet i seg selv (Flem 2001). På tross av nærmest motstridende praksiser (”Gro” snakker ofte med barn, ”Bjørn” snakker nesten aldri med barn) framstår ”Gro” og ”Bjørn” som ganske like når de uttaler seg om foreldres bestillinger: de problematiserer begge hvorfor nettopp de som terapeuter skal snakke med barna deres.

Et interessant aspekt ved den uttalte enigheten hos samtlige informanter om at foreldre bør samtykke til samtaler med barn, er fortellingene om avvikende praksis fra dette idealet. Både ”Nora”, ”Toril” og ”Cecilie”, som for øvrig på forskjellige måter uttaler at de jobber mest med foreldre uten barn til stede i samarbeidssaker og meklinger, forteller om eksempler hvor de har snakket med barn uten fars samtykke. Felles i disse eksemplene er at det er mor som har tatt kontakt med familiekontoret på grunn av vanskelig samarbeid med far. Far har utøvd vold mot mor eller mot mor og barn, og han har ikke møtt til samtale på familiekontoret etter innkalling. ”Cecilie” problematiserer ikke dette noe særlig: Hun begrunner manglende informasjon til og samtykke fra far med at mor trengte hjelp med å forstå hvorfor barnet hadde så mye vondt i magen, og at barnet ikke ville si noe til noen som ikke hadde fullstendig taushetsplikt. Ved å ta oppdraget med å få barnet til å snakke, kunne mor få informasjon som gjorde henne i stand til å begjære mekling og argumentere for at barnet fikk fast bosted hos seg, og dermed en tryggere omsorgssituasjon. Uten denne hjelpen tenker ”Cecilie” at barnet ville ha forblitt taus med magesmerter, og mor ville ikke i tilstrekkelig grad kunne dratt god nok omsorg for henne. I ”Noras” eksempel⁵⁹ har mor plutselig en dag med seg sine to barn til timeavtalen med ”Nora”. Barna har helga før rømt fra samvær hos sin far, fordi han oppførte seg på en måte som gjorde at de ikke torde være der. Før ”Nora” fikk områdd seg, og tenkt på innhenting av samtykke, som hun og kollegene hennes vanligvis er nøye på, snakket hun med mor og barn om hvordan de kunne forholde seg til den vanskelige virkeligheten de befant seg i. Mor hadde over lengre tid hatt samtaler med ”Nora”; - barna fikk fort tillitt til henne og ønsket å komme flere ganger (jfr. Wilson 1998). Etter hvert fikk ”Nora” kontakt med far på telefon, og fikk bekreftet at far var inneforstått med at hun hadde samtaler med barna hans. ”Toril” sier hun er villig til å gå i retten hvis hun blir anmeldt for å ha hatt terapisaamtaler med barn som har behov for å bearbeide erfaringer med vold og trusler, når far har nektet å gi samtykke, eller for å nekte far innsyn i barnets journal hvis hun vurderer at det vil være til

---

⁵⁹ Dette eksempelet presenteres for øvrig på s. 68.

skade for barnet. Her ser vi hvordan disse tre terapeutene helt tydelig setter hensynet til barnas behov foran lojaliteten til både foreldres rettigheter og juridiske bestemmelser. Uttalelsene om at det bør foreligge både samtykke og bestilling fra begge foreldre for at samtaler med barn kan gjennomføres, mister altså sin betydning og kraft hvis fenomenene vold og trusler inngår i beskrivelsene av barnas erfarte virkelighet.

Å snakke med familien samlet og/eller barn og foreldre hver for seg.

I likhet med "Gro" (s. 41-43) veksler informantene mellom å snakke med familien samlet, og med barn og foreldre hver for seg. Samtlige gir imidlertid uttrykk for at de foretrekker å snakke med foreldrene alene før barna kommer, for å avklare bestilling, mandat og struktur på samtalen; - for eksempel om alle skal være til stede i samtalen samtidig eller ikke. Som omtalt under forrige punkt, er lojaliteten til foreldrenes bestemmelsesrett stor. Barnas synspunkter på hva de vil snakke om og om de vil ha foreldrene til stede i rommet eller ikke, blir først relevante etter at rammene for samtalen er lagt sammen med foreldrene. Ved gjennomgang av samtlige intervjuer får jeg inntrykk av at den foretrukne praksisen er å ha foreldre og barn i rommet samtidig, under forutsetning av at barna føler seg frie nok til å gi uttrykk for sine meninger med foreldrene til stede.

"Bjørn" som sier han nesten aldri snakker med barn, forteller om noen erfaringer han gjorde for ca. 10 år siden, hvor han snakket med foreldre og barn sammen, og erfarte at foreldrene skjelte hverandre ut foran øynene på barna og også ba barna ta parti i konflikten. Han rådførte seg med en kollega, og fikk tips om å bruke modellen til Tom Andersen (1996):

"(...) det er jo ikke den..., men bruk modellen reflekterende team, du plasserer foreldrene bak speilet, eller i lytteposisjon..., og du intervjuer ungene, og du reintervjuer foreldrene, om det de hadde hørt og sett..., og du behøver ikke gjøre så mye mer enn det...'. (...) Og det har jeg gjort ved to anledninger..., og når jeg ikke gjør det nå er det fordi det krever mye arrangement og tid og masse greier, men eh..., de to gangene var det meget kraftfullt altså, ..det hadde veldig stor betydning..., ikke minst for foreldrene... i begge de sakene, så var det sånn at en av foreldrene... eh... gråt ganske mye, eller ga i hvert fall uttrykk for stor emosjonell uro, etter at de hadde hørt meg samtale med barna (...) de fikk høre det på en annen måte, i en annen sammenheng enn den han eller hun hadde, hadde hørt tidligere. Jeg bygde bare på det som hadde kommet fram i en eller to samtaler tidligere med foreldrene hvor jeg dramatiserte det..., intervjuet bare barna ganske åpent altså... og

dette var ikke noe bestillingsverk fra foreldrene, for så vidt, det var min ide...”.

(”Bjørn”, s. 9-10).

Det er flere interessante momenter i denne fortellingen. For det første at ”Bjørn” i denne praksisen konstruerer både foreldre og barn som legitime deltakere i samtalen. Ved å bruke Tom Andersens velkjente modell med reflekterende team, strukturerer han samtalen slik at både foreldre og barn blir gitt mulighet til å sette ord på sine opplevelser og synspunkter, og til å bli lyttet til på en anerkjennende måte. Ved at terapeuten intervjuer både ”fortellere” og ”lyttere” bidrar han til at de ulike aktørene kan bli berørt av hverandres fortellinger og følelsesmessige tilstander, og slik få tilgang til hverandres intensjoner og ønsker (Andersen 2006, Øvreeide 2001). For det andre går ”Bjørn” aktivt ut og begrunner at han ikke har fortsatt med denne erfaringsmessig nyttige praksisen; - og han begrunner det praktisk: ”krever mye arrangering og tid”. Andre steder i intervjuet har han helt andre begrunnelser for ikke å snakke med barn; - konfliktene mellom foreldrene bunner ofte i uoverensstemmelser i parforholdet, og det bør foreldrene, og ikke barna ta ansvar for å ordne opp i, og for øvrig bør de som deltar i barnas dagligliv snakke med barna om hvordan de har det, ikke en fremmed terapeut på et kontor. Han gir imidlertid uttrykk for, at han etter å ha snakket med meg om disse ”refleksiv-modell-samtalene”, som han kaller den, kanskje kommer til å revurdere praksisen sin i samarbeidssakene⁶⁰. Han reflekterer over at en slik modell, som har til intensjon at folk skal lytte til hverandre der og da, imøtegår hans hovedinnvending mot den andre modellen som er i bruk, ved at terapeuten(e) snakker med barn og foreldre hver for seg. Han mener det er et altfor stort ansvar å ta på seg å være ”filter” i kommunikasjonprosessen mellom barn og foreldre. Her trekker han veksler på det sosialkonstruksjonistiske perspektivet på kommunikasjon; - når et hvert budskap må forstås i sin relasjonelle kontekst kan ikke han være budbringer mellom barn og foreldre og utelate barnets deltakelse når budskapet skal fortolkes. ”Bjørn” hevder at en slik formidlermodell kun kan brukes som nødløsning, for eksempel hvis det er vold og alvorlig rusmisbruk inne i bildet. ”Bjørns” synspunkter her står i klar kontrast til anbefalingene til Barnes & Dowling (2003), Flem (2001), og Nissen (1989), - og også til prinsippene i modellen, som er utviklet ved Familiekontoret i Asker og Bærum, om høring av barn i mekling. Se for øvrig min refleksjon over de ulike modellene etter intervjuet med ”Gro”, s.46.

---

⁶⁰ Jfr. refleksjonen om forskningsintervjuer som intervensjoner, s. 15.

”Mona”, som uttrykker at hun ofte snakker med barn, trekker på systemiske ideer når hun vurderer hvordan hun organiserer arbeidet sitt. Hun forteller om sin erfaring med å snakke med *familier*, og sier at familier består av generasjoner; - det innebærer at hun kan invitere både barn og besteforeldre til samtaler med foreldre som strever med samarbeidet om barna sine. Eller for så vidt også berørte eller involverte:

”(...) sånn kommer vi jo litt tilbake til systemtenkningen og familier, hvem er engasjert i det problemet som er oppstått, (...) det å dra inn andre og høre andres historier, høre om hvordan kan en komme ut av..., komme videre, det å se hverandre.., da trenger man kanskje hjelp fra andre enn de som er i familien.., hvem kan det være lurt å snakke med her..?”
(”Mona”, s. 9)

Hun belyser hvordan hun setter disse ideene ut i praksis ved å fortelle om en familie hun hadde kontakt med over tid. Utgangspunktet var en far som tok kontakt en stund etter at han og hans kone hadde vært til mekling på familiekontoret i forbindelse med separasjon. Han var bekymret for hvordan barna på 3, 7 og 9 år, som bodde fast hos mor, hadde det. Mor viste tegn på depresjon og apati, og barna så ut til å være for mye overlatt til seg selv, i følge far. ”Mona” foreslår først for far at de to foreldrene kommer til samtale. Siden foreslår hun å invitere barna; - og senere kommer også mors psykiater, barnas bestemor og tante, og til slutt en barnevernskonsulent. Det varierer hvem og hvor mange som er til stede i den enkelte samtale, avhengig av hva som er tema i samtalen, og de avtaler hun fortløpende gjør med foreldrene. Hun arbeider hovedsakelig med foreldrene og barna; - og snakker med dem noe hver for seg og noe sammen. Barna fikk etter hvert så stor tillitt til henne, at de to eldste oppsøkte henne på egen hånd når det var noe de måtte snakke med henne om. ”Monas” hovedansvar her er at barnas hverdag og omsorgssituasjon skal bli så tydelig for foreldrene og de andre involverte voksenpersonene, at de skal kunne bli i stand til å handle annerledes for å komme barnas behov bedre i møte. I tillegg samarbeider hun med barna om deres løpende mestringsstrategier; - alt fra hjelpe dem med å formidle sine opplevelser og bekymringer til ansvarlige voksne, til å håndtere konsentrasjonsvansker på skolen.

”Mona” sier hun først og fremst er opptatt av at foreldre skal gi barn tillatelse til å snakke fritt. Hun vil, som så mange andre, helst ha foreldrene til stede sammen med barnet, men kan også snakke med dem alene. Hun gir uttrykk for å være pragmatisk i praksisen sin, jfr. sitatet over; - hun foreslår overfor og forhandler med sine klienter om hvem som bør inviteres når til hva

(Anderson & Goolishian 1988, Andersen 2004, 2006). Hun gir inntrykk av å konstruere barna som legitime aktører i samhandlingen rundt familieproblemene, men posisjonerer seg samtidig som beskytter og talerør i den hensikt at barna skal få god nok omsorg og utviklingsstøtte. Øvreeides (2001) konstruksjon av barnet som avhengig deltaker, kan muligens passe for "Monas" praksis; - i likhet med "Gros" praksis omtalt s.46.

Barn må gis mulighet til å fortelle sine historier.

Informantene gir uttrykk for to former for begrunnelser for å inkludere barn i terapeutiske samtaler og meklinger i forbindelse med samlivsbrudd og foreldrekonflikter. Den ene er at barnas erfaringer og synspunkter er viktige og nødvendige bidrag når konflikter skal løses og gode ordninger for barna skal forhandles fram og settes ut i livet. Den andre formen for begrunnelse er mer knyttet til barns behov for bekreftelse og bearbeiding av sine reaksjoner på samlivsbruddet og konfliktene. Temaene som tas opp i samtalene, spenner over et bredt spekter; - fra barnas generelle trivsel før og etter samlivsbruddet og synspunkter på bo- og samværsordninger, til barnas reaksjoner på og håndtering av samlivsbruddet, alle forandringene og foreldrenes konflikter, inklusive voldsutøvelse.

Tilsynelatende ser det ut som om begrunnelsene for å snakke med barna, og begrunnelsenes betydning for temaer i samtalene, trekker veksler på hver sin diskurs om henholdsvis barn som kompetente deltakere og barn som sårbare mottakere. Men så klart og enkelt er det ikke i praksis. "Nora" forteller om hvordan hun arbeidet med mor og barn etter at barna hadde rømt fra samvær hos far (se for øvrig s. 63).

"Hun kom bare her med barna sine. De var såpass redde og utrygge at de ville ha mor der. Så kunne mor supplere når de fortalte hva som hadde skjedd. Jeg måtte fortelle dem om hvilke rettigheter de som barn hadde, til ikke å være på samvær, og mors plikt, til å ikke sende dem til samvær, når far og fars nye samboer oppførte seg utagerende og voldelig, det skulle de ikke, det hadde de ikke plikt til. Jeg var ekstremt tydelig. Mor syntes det var godt å høre fra en autoritet at barna ikke trengte å gå dit. Jeg sa også til barna: 'Jeg skjønner at dere også kan savne faren deres, men jeg kan lettere snakke med dere om savnet etter faren deres, enn jeg kan hjelpe dere med alle de gangene dere ser vold, og slagsmål, og de tingene som blir ødelagt, det er langt verre for dere å takle det å leve med de slåsskampene, disse scenene..., og sånt noe..., enn det er å leve med en sorg.' Og det virket som de skjønnte det, for det å ha sett slåssing, ting bli knust, at situasjonen er fullstendig ute av kontroll, og så måtte rømme midt på natten, det er ganske svære

(hvisker) påkjenninger for barn, altså, Men det var jo det som var dilemmaet deres, de var jo glade i faren sin, og bekymret for han, de var kjempelei seg for ikke å se han, derfor gikk de gang på gang” ”Nora”, s. 15-16.⁶¹

Her ser vi at ”Nora” tydelig inntar en beskyttende ekspertposisjon, overfor både barn og mor, når hun henviser til Barneloven, og gir klart og myndig uttrykk for hva hun mener mor og barn bør gjøre. Hun snakker med dem om praktiske ting som å sikre seg mot vold og uforutsigbarhet, og hun snakker med dem om følelser i form av savn og sorg over å ikke kunne få være sammen med far. Barna konstrueres som sårbare i behov av beskyttelse og omsorg, ved at ”Nora” gjør det klart for mor at hun ikke skal sende barna til far. Samtidig konstruerer hun barna som selvstendige aktører både når hun lytter til deres erfaringer, og når hun henvender seg direkte til dem med råd om hvordan de bør forholde seg til den vanskelige situasjonen.⁶²

”Ove” forteller om hvordan relasjonsproblemer både mellom skilte foreldrene, og mellom barn og foreldre kan løses når barnet, her en tenåring, betraktes som kompetent deltaker:

Familien består av mor, far og gutt på 14 år. Gutten vegrer seg mot samvær hos far, finner på unnskyldninger når han skal dit. Mor tror det har sammenheng med at far er så streng mot sønnen sin, noe hun har forsøkt å ta opp med far flere ganger. Far har reagert på dette ved å beskyldt mor for å være for ettergivende mot gutten. Dette har mor og far snakket med ”Ove” om, uten at situasjonen har endret seg. ”Ove” avtaler med foreldrene at de inviterer sønnen med til neste samtale. ”Ove” spør gutten: ”Hva er det som gjør, tenker du, at pappa av og til er opprørt mot..., mot deg?” Så begynner gutten å si lite grann: ”Nei, han, han..., kanskje han ikke liker meg, kanskje han hater meg, kanskje han ikke bryr seg om meg...” ”Men hva gjør det med deg, når du går med disse tankene?” ”Nei, det gjør meg redd, det gjør meg også sint...” Foreldrene sitter og lytter. Mor alvorlig, far har tårer i øynene. Ove spør gutten: ”Men hvordan tror du pappa har det når du forteller dette?” ”Nei...” Gutten ser på faren sin, han hadde ventet et sint ansikt, og ser noe annet: ”Pappa, hva er det?” – gutten begynner å gråte. Far sier (til sønnen): ”Det er jo fordi jeg er så glad i deg... jeg blir visste ikke du hadde det sånn...”. Til terapeuten og sin ekskone sier han: ”Jeg har jo aldri satt meg ned og hørt på han..., jeg var så opptatt av å gjøre ting riktig”. 2 uker senere er de tre tilbake på ”Oves” kontor. De er fornøyde. Far sier: ”Jeg

---

⁶¹ Denne historien er konstruert av meg på bakgrunn av flere sekvenser i intervjuet rundt ”Noras” arbeid med denne familien.

⁶² Se for øvrig diskusjonen om å gi råd eller ikke på s. 50 i oppgaven.

har jo aldri sett og hørt på han. Jeg har jo alltid hatt et svar med en gang han kom med noe." Mor sier de ikke trenger flere timer.⁶³

Her hører vi om en tenåring som blir gitt anledning til å fortelle hvordan han har det i forhold til faren sin. Det han selv sier er ikke så forskjellig fra det moren sier om situasjonen hans. Men det er tydelig at sønnens egne ord har en annen virkning på far, enn anklagene fra hans ekskone. Når "Ove" stiller spørsmål om sønnens forståelse av farens atferd, - og sønnens og farens følelser, får både sønn og far tilgang til nye meninger om sin relasjon og sine handlinger. Begge konstrueres som kompetente intensjonelle aktører, som gjennom utvikling av ny felles mening, eller nye narrativer, igjen kan gå inn i gjensidig samhandling. Mor som tilhører og tilskuer til dette, får også tilgang til ny mening om dem som skilt familie. "Oves" praksis i dette eksemplet kan forstås i lys av Sterns selvutviklingsmodell; - sønnens uro var ikke tilstrekkelig forstått og regulert av hans foreldre (Johnsen m.fl. 2000). Selv om mor mente å forstå årsaken til sønnens vegring mot å besøke faren, var hun ikke i posisjon til å roe han. Hennes forståelse ble heller ikke mottatt av far; - like lite som fars forståelse av situasjonen ble mottatt av far (Barnes & Dowling 2003, Midtstigen & Vik 2007). Når "Ove" går inn med anerkjennende lytting og undring, får både sønn og far hjelp til å sette ord på sine følelser, eller for å si det med Stern, affektive tilstander, som gjør dem bedre i stand til å samhandle igjen. Gjennom språkliggjøringen får mor og far tilgang til andre forståelser enn sine opprinnelige motsetningsfylte forklaringer på problemet. Denne fortellingen framstår også som et eksempel på at barns tilstedeværelse kan gi mer virkningsfull terapi, med tanke på å løse foreldrenes konflikt med gjensidige anklager, og til at barns behov lettere kan forstås og ivaretas (Mæhle 2005).

Barns alder og modning – eller terapeuters kompetanse...?

Det har vært mye diskusjon om senking av aldersgrensen fra 12 til 7 år i barneloven om barns rett til å uttale seg om ting som berører deres personlige forhold. "Gro" gir uttrykk for engstelse i forhold til hvordan denne bestemmelsen håndteres i rettsvesenet, etter å ha erfart at uttalelser om bosted og samvær fra barn på 7 år på vegne av seg selv og søster på 4 år, blir tatt bokstavelig til følge uten noen form for diskusjon om hvordan barns uttalelser bør fortolkes; - jfr. Tjerslands (2006) anliggende med at barns rett til å uttale seg blir til plikt, og at barn blir gitt ansvar for noe de ikke kan overskue konsekvensene av.

---

⁶³ Denne historien er fortalt av "Ove" i intervjuet på s 10-11, men er sterkt forkortet og gjenfortalt av meg.

Men i sitt terapeutiske arbeid er verken hun eller de øvrige deltakerne i min undersøkelse spesielt opptatt av denne aldersgrensen, bortsett fra "Christian" som sier han føler seg usikker på samtaler med mindre barn på grunn av manglende erfaring. Flere forteller at de har hatt barn helt ned i 3-4 år til stede i terapirommet. "Mona" poengterer at det er nyttig å ha søsken sammen; - de kan utfylle hverandre, og de minste med dårlig verbalt språk reagerer med nonverbal kommunikasjon på sine søskens utsagn og bidrar slik med viktig informasjon. Videre sier flere at jo mindre barna er, jo viktigere er det å ha i hvert fall en av foreldrene til stede samtidig, både for å skape tilstrekkelig trygghet for barna, og for å bidra i kommunikasjonsprosessene. Som Wilson (1998) understreker, er det viktig å ha et rikt repertoar av tilnærminger i samtaler med barn. Informantene forteller om sine erfaringer med nysgjerrige, kreative og kompetente barn som liker å tegne, lage genogram, bruke metaforer, eksternaliseringsteknikker, fortelle om seg selv med utgangspunkt i bøker⁶⁴ og bilder som skaper gjenkjennelse, høre historier om andre barn som opplever og håndterer problemer. Når informantene mener det er riktig og viktig å inkludere barn i samarbeidssaker og meklinger, ser det ut til at de er innstilt på å tilpasse samtaleformen til barns alder og modningsnivå. Og skal vi ta i bruk Daniel Sterns arbeidsmodell om selvutvikling (Johnsen m.fl. 2000), kan godt barn ned i 3-4 års alder delta i terapeutiske samtaler, bare de voksne samtaledeltakerne evner å regulere og tone seg inn på barnas affektive tilstander i tillegg til å lytte nøye til barnas språk og metaforer når de deltar i konstruksjoner av barnas narrativer. Med utgangspunkt i forståelsen av selvutvikling som en pågående relasjonell prosess, er imidlertid ikke dette viktige "terapeutferdigheter" bare i møte med de minste barna, men også i forhold til større barn; - og for så vidt også voksne. Å være vel så opptatt av terapeuters ferdigheter, som av barns alder og modning, er i tråd med konklusjonene til Smith og hennes medarbeidere:

"The key issue is not the child's competence, but the adults' ability to provide a trusting, supportive and reciprocal relationship within which the child's voice and participation can be facilitated." (Smith et. al. 2003, p. 201)

---

⁶⁴ Kirsti Haaland bildebok om Even og skilsmissemen er flittig i bruk.

7. AVSLUTNING.

Mitt utgangspunkt for denne undersøkelsen var observasjon av og undring over at så få barn ser ut til å være til stede i samtale på familiekontorene. Jeg var videre opptatt av at antall samlivsbrudd økte, og at familievernnet mottok stadig flere henvendelser fra skilte foreldre som slet med dårlig samarbeid om felles barn. Jeg ville undersøke nærmere hvordan familierapeuter arbeider med delte familier. Hvilken plass har barneperspektivet; - i praksis og i hva terapeutene sier at de gjør? Problemstillingen jeg søkte belyst var formulert slik:

5. Hvilke diskurser om barn, samlivsbrudd og familierapi, tar familierapeuter i bruk, når de arbeider med delte familier?
6. Hvilken betydning har måten familierapeutene bruker diskursene på, for hvordan samtaler med delte familier gjennomføres og for hvilke temaer som berøres i samtale?

Ved gjennomgang av faglitteratur om barn og skilsmisse, og barn og familierapi, mente jeg å finne to konkurrerende fagdiskurser: Den ene diskursen betrakter konsekvensene av samlivsbrudd som foreldres ansvar å ordne opp i så skånsomt som mulig for de berørte barna; - noe som innebærer at mekling og terapeutisk arbeid i kjølvannet av samlivsbrudd er aktiviteter for foreldre og terapeuter, som de sårbare barna skal få slippe å ta del i. Den andre diskursen konstruerer barn som kompetente aktører i eget liv; - noe som innebærer at deres stemmer er legitime når familier står overfor samlivsbrudd og familieomforming. Jeg fikk inntrykk av at den siste diskursen er, eller er i ferd med å bli, dominerende i faglitteraturen. Samtidig hadde jeg en slags forforståelse av at det ikke er slik i praksis.

Jeg fant begge disse diskursene rikt representert i datamaterialet. Min forståelse av hvordan diskursene gjør seg gjeldende, og hva slags betydning de ser ut til å ha for terapeutenes praksiser er presentert i hvert sitt kapittel med følgende titler:

1. Barn som deltakere og/eller mottakere.
2. Å arbeide med foreldrene; - og gi barna fri.
3. Å arbeide med hele familien.

Den første tittelen viser til et inntrykk av at deltakerne noen ganger konstruerer barn som deltakere og noen ganger som mottakere. Flere forhandler med sine italesatte idealer og gir dette til kjenne i sine utsagn, mens andre viser fram motsigelser i praksis og talemåter uten at de eksplisitt setter ord på disse selvmotsigelsene. Et eksempel på dette er når terapeuten snakker med barn uten foreldre til stede og gjør avtale med dem om hva som skal videreformidles til foreldrene, for i neste omgang å formidle barnas budskap til foreldrene uten at barna får ta del i hvordan deres budskap skal fortolkes og tas hensyn til. Begge diskursene er i aktiv bruk på hvert av de tre kontorene som er med i undersøkelsen. Flere henviser til diskusjoner og tradisjoner internt på arbeidsplassen, og jeg får inntrykk av at det til dels er en posisjonering på kontorene i forhold til hvem som foretrekker å arbeide kun med foreldrene, og hvem som foretrekker å inkludere barna også. Samtidig som det altså forekommer avvik fra denne posisjoneringen både i verbale utsagn og praksisformer. De mangetydige utsagnene, og den varierte praksisen passer for øvrig godt inn i det sosialkonstruksjonistiske paradigmet om at det alltid er flere måter å forstå og tilnærme seg et hvert fenomen og situasjon. Et paradigme som har stor utbredelse innenfor familierapifeltet.

De to neste titlene viser til de to ulike praksisformene deltakerne i undersøkelsen fortalte om; - det vil si å arbeide med foreldrene uten barna, eller å arbeide med hele familien, også barna til stede i terapirommet. De to praksisformene ser ut til å lene seg mot hver sin diskurs.

Praksisen med å snakke med foreldrene alene, begrunnes med at barn bør få slippe å bli involvert i og ta ansvar for noe de voksne har ansvar for. Videre gir terapeutene uttrykk for tillitt til at foreldrene selv er i stand til å både lytte til og forstå barnas meninger om hvordan familien kan organisere seg etter samlivsbruddet, og til å hjelpe dem med å bearbeide og tilpasse seg bruddet og forandringene. Hvis foreldrene gir uttrykk for, eller inntrykk av, å være usikre på hvordan de skal forholde seg til barna, bidrar terapeutene med råd og veiledning. Temaer som tas opp i samtaler med foreldrene er hvilke bo- og samværsordninger de kan bli enige om, hvordan disse ordningene vil være for barna, men også hvordan foreldrene skal forstå og håndtere barnas reaksjoner, i form av utsagn og atferd, på samlivsbruddet og forandringene etterpå. En av terapeutene er særlig opptatt av å benevne tabubelagte temaer som rusmisbruk, psykisk sykdom, vold og trusler i samtale med foreldrene, slik at foreldrene kan innpremisser for hvordan slike utfordringer skal håndteres i avtalene om bosted og samvær for barna. Andre er opptatt av å gi foreldre mulighet til å bearbeide temaer fra det oppløste parforholdet i tillegg til å jobbe med foreldresamarbeidet.

Begrunnelsene for praksisen med å invitere barna med ser ut til å være motsatte av grunnene for å snakke med foreldrene alene: Det er forskjell på voksnes og barns erfaringer og forståelser av virkeligheten, og det er vanskelig for voksne, særlig for foreldre som er i konflikt, å forstå og ta barns verden innover seg. Derfor bør terapeuter gi barn mulighet til å bli lyttet til av interesserte og lydhøre terapeuter. Terapeutene kan formidle barnas erfaringer videre til foreldrene etter avtale med barn og foreldre, eller de kan sørge for en struktur i terapirommet som kan gjøre det mulig for foreldre å lytte direkte til barna sine. Også i samtalene med barn og foreldre berøres temaene knyttet til følelsesmessige og praktiske reaksjoner på og mestring av samlivsbruddet og forandringene. Den mest uttalte forskjellen på hvilke temaer som berøres i samtalene med eller uten barn til stede, er at barna kommer med sine egne ting, som foreldre og terapeuter kanskje ikke ville ha kommet med. En av terapeutene som har mye erfaring med å snakke med barn, sier at en må være forberedt på det meste når en har barn til stede. Barn kan spørre fram eller røpe familiehemmeligheter, både med og uten foreldrene sammen med seg i samtalen. Videre kan barn stille direkte spørsmål, kanskje særlig når de er alene med terapeuten, som kan være vanskelige å forholde seg til. Et eksempel: ”(...) er det min skyld hvis mamma dør, jeg har jo sagt at jeg at jeg vil bo mer hos pappa” (sitat fra barn på 7 år som ”Mona” snakket med, mor led av depresjon).

Samtlige informanter, uten unntak, forteller om unntak fra sin foretrukne praksis. De som sier at de foretrekker å arbeide med foreldre alene, har flere eksempler på at de snakker med barna. Særlig kommer dette fram når barn er utsatt for vold og trusler hjemme. Da ser vi hvordan terapeuter fraviker og handler i strid med både sine faglige preferanser og lov og forskrift om samtykke og taushetsplikt. Det er heller ikke slik at de som sier de gjerne snakker med barn, ikke snakker med foreldre alene, noen ganger fordi de mener det er hensiktsmessig, andre ganger fordi de ”hindres” i å snakke med barna. ”Vi snakker for lite med barna”, sier de som tydeligst posisjonerer seg i relasjon til konstruksjonen av barnet som deltaker. Bruken av ordet ”vi” her, ser ut til å omfatte både dem selv, kollegene og muligens familievernet i sin helhet. Forklaringene, til forskjell fra faglige begrunnelser, handler om manglende tradisjoner på familiekontoret for å inkludere barn i arbeidet, manglende samtykke fra begge foreldre og praktiske hindringer som mangel på tid og tilgjengelighet på co-terapeuter, egnede lokaler og teknisk utstyr. I tillegg brukes uttrykk som ”å være ubekvem” eller ”føle seg trygg”, og ”vegge seg mot” eller ”ikke være redd for å snakke med barn”; - forklaringer som handler om

erfaringskompetanse og trygghet eller mangel på sådan. Det ser med andre ord ut som om terapeutenes praksiser både er i samsvar med, og i opposisjon til deres i-tale-satte idealer.

Mitt hovedinntrykk etter analysearbeidet, er at det jeg vil kalle den ”gamle” forståelsesformen eller diskursen om at barn bør skjermes mot voksnes konflikter, og at det er belastende for barn å bli involvert i samtaler om familieomforming etter samlivsbrudd, fortsatt ”lever i beste velgående”. Det kan nesten se ut som om denne forståelsesformen blir tatt for gitt. Ytringer som ”det er foreldrene som har ansvar for å løse konfliktene” og ”barn liker ikke å snakke om det vanskelige” er med på å konstituere en slik forståelse. Samtidig ser det ut som om det jeg vil kalle ”den nye forståelsesformen”, med økt fokus på barns kompetanser og legitime stemmer, konkurrerer om terapeutenes oppmerksomhet. Utsagn som at ”barn forteller noe annet enn sine foreldre” og ”jeg synes det er et godt initiativ når barn selv ber om å få være med,” bygger opp under den nye konkurrerende diskursen, etter min vurdering.

Toverud m.fl. (2002) bruker begrepene ”diskursprodusenter” om personer og grupper som får definisjonsmakt på et område, ”diskursbærere” om de som formidler og holder i hevd de dominerende diskursene. Det er mot disse diskursprodusentene og diskursbærerne nye diskurser eller forståelsesformer konkurrerer. Det er interessant, synes jeg, når det på familievernets fagkonferanse inviteres en professor i psykologi (Odd Arne Tjersland), som i en årrekke har hatt en sterk og legitim stemme i det norske familieterapifeltet, gjennom undervisning, publikasjoner og veiledningsoppdrag, inviteres til å målbære den gamle, kanskje hegemoniske diskursen, mens en forholdsvis ung, for mange i familievernet ukjent pedagog (Linda J. Kvål Svidal), inviteres til å målbære den nye, etter min mening, konkurrerende diskursen.

Hvilke betydninger kan undersøkelsen ha for framtidig praksiser?

Jeg sitter igjen med en del spørsmål etter å ha gjennomført denne undersøkelsen. Et spørsmål er i hvilken grad den nye diskursen om barn som kompetente og legitime deltakere i terapeutiske samtaler og meklinger knyttet til samlivsbrudd og familieomforming har vunnet innpass i familievernet. Andre, kanskje viktigere spørsmål, er hvordan barn som opplever foreldres samlivsbrudd kan ivaretas i familievernet. Skilsmissecforskerne er enige om at det går bra med de aller fleste av ”skilsmissebarna”. Det innebærer at et mindretall får det svært vanskelig. Risikofaktorer er å miste kontakt med en av foreldrene og andre viktige familiemedlemmer, høyt konfliktnivå mellom foreldrene, psykisk lidelse og rusmisbruk hos

en av foreldrene (s.24 i oppg.). Alle disse risikofaktorene er presentert i mitt datamateriale. Hvis vi ser bort fra tvungen mekling i forbindelse med separasjon og oppløsning av samboerforhold, er det stor sannsynlighet for at en eller flere av disse risikofaktorene er til stede i både samarbeidssakene og meklingene etter barneloven. Kan vi regne med at foreldre som er utsatt for slike påkjenninger evner å se, forstå og anerkjenne barnas følelsetilstander slik at barna klarer å skille egne tilstander og behov fra foreldrenes? Kan vi ta for gitt at barnas erfaringer og synspunkter vil bli lyttet til og tatt hensyn til hvis vi går inn med råd og veiledning til foreldrene om hvordan de kan snakke med og ellers forholde seg til barna sine? Hva hvis foreldrene ikke klarer å løse sine egne konflikter?

En form for svar på disse spørsmålene ligger muligens i konstruksjonen av barnet som *avhengig deltaker* (Hafstad & Øvreeide 1998, Øvreeide 2000). Konstruksjonen innebærer at barnet betraktes som legitim og kompetent deltaker i samtaler som berører barnets situasjon. I tillegg innebærer det at barnet betraktes som avhengig av voksnes utviklingsstøttende omsorg, både praktisk og emosjonelt. En måte å forstå denne konstruksjonen på er at diskursene om henholdsvis det mottakende og det deltakende barnet kombineres og utfyller hverandre, til forskjell fra å bli betraktet som motsetningsfylte og konkurrerende. Jeg ser ikke bort fra at det er nettopp denne forståelsesformen som er tatt i bruk av flere av informantene når de forteller om praksiser hvor barn er til stede i samtaler, samtidig som de inntar beskyttende posisjoner overfor dem. Det er også mulig at formuleringene i FNs barnekonvensjon om barns rett til beskyttelse, omsorg og deltakelse er uttrykk for denne forståelsesformen.

Men å kombinere de to tilsynelatende motstridende diskursene i en tredje diskurs vil, etter min mening, ikke i seg selv føre til en annen praksis i familievernet, dersom det skulle være ønskelig. Barns deltakelse i meklinger og terapeutiske samtaler om samlivsbrudd og familieomforming, utfordrer den enkelte terapeuts forståelsesmåter og praksiser, det enkelte kontors interne organisering og prioriteringer, og familievernet som helhet med hensyn til kompetanseutvikling, ressurstilgang og krav til dokumentert effektivitet. Barns fysiske tilstedeværelse gir en annen tilgang til barns verden enn når de kun er symbolsk til stede. Terapeuten blir mer ansvarlig for barns ve og vel. Dilemmaer kan oppstå i forhold til terapi versus kontroll, lojaliteten til foreldre og deres autoritet kan settes på prøve, barn kan bli skuffet og enda mer fortvilte hvis samtaler ikke fører til noen forandringer, man må kanskje vurdere om barn utsettes for omsorgssvikt og melde bekymring til barneverntjenesten, kanskje bryte lovbestemmelser om samtykke fra foreldre og deres rett til innsyn i journal, for å hjelpe og beskytte barn i omsorgssviktsituasjoner. Sist, men ikke minst, vil det kanskje

innebære å sette av nok tid og ominnrede terapirommene. Tilbakelente stoler og små pyntebord hvor det til nød er plass til ett tegneark, innbyr i liten grad til kreativ kommunikasjon og samhandling med barn.

Hvis familierapeuter, og familievernet som tjeneste, i større grad enn i dag, velger å ta i bruk diskursen om det avhengige deltakende barnet, vurderer jeg at en mulig praksis kunne være å invitere barn sammen med sine foreldre til familiekontoret, og gi barnet selv mulighet, ut i fra alder og modning, til å si ja eller nei til å delta i samtalen, til forskjell fra at foreldre eller terapeuter ”svarer for dem” når de bestemmer om de skal inviteres eller ikke. Det vil innebære at barn skal anerkjennes og støttes både når de sier noe, og når de velger å tie. Og skal vi lytte til hva barn sier, er i hvert fall noen barn inneforstått med at det å gi uttrykk for sine meninger, ikke nødvendigvis betyr at de bestemmer. Disse barna konstruerer seg selv som avhengige deltakere:

”Vi vil være med å bestemme hva vi skal gjøre i helgene. Og hvor vi skal bo. Og dessuten er det ikke sikkert vi har lyst til å være sammen hele tiden en gang. Må vi det?”
(Oda 8 år og Nils 11 år)⁶⁵

---

⁶⁵ Sitat fra kort sendt til Barneombudet og Statsministeren, og trykket på Tines melkekartonger 2006, i forbindelse med ”Si-fra-aksjonen”, et samarbeid mellom Barneombudet og Tine AS.

LITTERATURLISTE:

- Andersen, Tom (2006): Reflekterende samtaler; min versjon. I Eliassen, Helge & Jaakko Seikkula (red.): *Reflekterende prosesser i praksis. Klientsamtaler, veiledning, konsultasjon og forskning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Aristoteles, Jostein Børtnes & Sam Ledsaak (2004): *Om diktekunsten*. Oslo: Cappelen Akademisk.
- Barnekonvensjonen. (1989/1991): *FNs konvensjon om barns rettigheter*. Vedtatt av De Forente Nasjoner den 29. november 1989, ratifisert av Norge den 8. januar 1991. 5. oppl. Oslo: Barne- og familiedepartementet.
- Barnes, Gill Gorell & Emilia Dowling (1997): Rewriting the Story. Children, Parents and Post-Divorce Narratives. I: Papadopoulos, Renos K. & John Byng-Hall (eds.): *Multiple Voices. Narrative in Systemic Family psychotherapy*. London: Ducksworth.
- Burck, Charlotte (2005): Comparing qualitative research methodologies for systemic research: the use of grounded theory, discourse analysis and narrative analysis. *Journal of Family Therapy*. 27 : 237-262.
- Burr, Vivien (1995). *An Introduction to Social Constructionism*. London: Routledge.
- Bruner, Jerome (1987): Life as Narrative. *Sosial Research*. Vol. 54, No.1.
- Byberg, Ingvild Hauge, Aslaut Hurlen Foss & Turid Noack (2001): *Gjete kongens harer – rapport fra arbeidet med å få samboerne mer innpasset i statistikken*. Statistisk sentralbyrå, rapport 2001/40.
- Ekeland, T.J. & V. Myklebust (1997): Skilsmissemekling på norsk. Evaluering av programgjennomføring. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 34: 668-677.
- Eng, Heidi (2003): *Sporting Sex/uality: Doing Sex and Sexuality in a Norwegian Sport Context*. Dissertation. Oslo: Norges idrettshøgskole.
- Engstrøm, Dag (2000): Skilte foreldre i konflikt. Samtaler som gir barnet ”en stemme”. *Fokus på familien*. 2: 96-114

- Flem, Aina Lian (2001): "Det er liksom mamma og pappa som kommer først, da...". Om barns skjulte ansvar for foreldre etter skilsmissen. I Moxnes m.fl. (red.): *Skilsmissens mange ansikter. Om bars og foreldres erfaringer med skilsmisse*. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS.
- Foucault, Michel (1972): *The Archeology of Knowledge*. New York: Pantheon.
- Førland, Marte D. (1993): Goolishian sett gjennom barnebriller. *Fokus på familien*. 1:15-38.
- Guba, Egon G. & Yvonna S. Lincoln (1998): Competing Paradigms in Qualitative Research. In Denzin, Norman K. & Yvonna S. Lincoln (eds.): *The Landscape of Qualitative Research*. Sage Publications.
- Hagerup, Inger (1971): Den sommeren. I Hagerup, Inger (2005): Samlede dikt. Oslo: Aschehoug.
- Hafstad, Reidun og Haldor Øvreeide (1998): *Foreldrefokusert arbeid med barn*. Kristiansand: Høyskoleforlaget A/S.
- Haugen, Gry Mette (2001): Skilt, men fortsatt i familie? Et barneperspektiv. I Moxnes, Kari m.fl. (red.): *Skilsmissens mange ansikter. Om bars og foreldres erfaringer med skilsmisse*. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS.
- Hjort, Halldis (2003): *Idéer i norsk psykoterapi. Utviklingslinjer og brytninger 1970 – 2000*. Oslo: Unipub forlag.
- Haaland, Kirsti R.(2002): *Barnet i skilsmissen. Et barneperspektiv på familieomforming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haaland, Kirsti R. & Inger Landsem: *Even og skilsmissen*. Oslo: Institutt for familierapi.
- Hårtveit, Håkon & Per Jensen (1999): *Familien – pluss én. Innføring i familierapi*. Tano Aschehoug.
- Jensberg, Heidi og Christian Eriksen (2005): *Barn og unges levekår i Norge. En litteraturstudie*. Oslo: Norges forskningsråd.
- Jensen, An-Magritt & Sten-Erik Clausen (2003): Children and Family Dissolution in Norway. The impact of consensual unions. *Childhood. A global journal of child research*. Volume 10, Number 1 February 2003. Sage Publications.
- Johnsen, Astrid, Rolf Sundet og Vigdis Wie Torsteinsson (2000): *Samspill og selvopplevelse – nye veier i relasjonsorienterte terapier*. Oslo: Tano Aschehoug.

- Jones, Fiona (2003): An empirical exploration of children's descriptions of their experiences in family therapy; reflections on how this adjusts at therapist's practice. *Human Systems: The Journal of Systemic Consultation & Management*. Volume 14 : 151-166.
- Jørgensen, Marianne Winther & Louise Philips (1999): *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde Universitetsforlag, Samfundslitteratur.
- Kelly, Joan B. (2000): Children's Adjustment in Conflicted Marriage and Divorce: A Decade Review of Research. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 39: 963-973.
- Korner, S. & G. Brown (1990): Exclusion of children from family psychotherapy: family therapist's beliefs and practices. *Journal of Family Psychology*. 3:420-430.
- Kvale, Steinar (2001): *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Kjørholt, Anne Trine (2004): *Childhood as a Social and Symbolic Space: Discourses on Children as Social Participants in Society*. Dr. polit. thesis. Department of Education/Norwegian Centre for Child Research, Faculty of Social Sciences and Technology Management, NTNU, Trondheim.
- Lov om barn og foreldre av 8. april 1981 nr. 7.
- Lov om ekteskap av 4. juli 1991, nr. 47.
- Lov om familievern av 19. juni 1997 nr. 62.
- Lundby, Geir (1998): *Historier og terapi. Om narrativer, konstruksjonisme og nyskriving av historier*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Midtstigen, Per & Geir Vik (2007): " ... oss står at liksom i eit anna land". Dialog med barn når foreldrene er i konflikt." *Fokus på familien*. 1: 20-36.
- Mills, Sara (2003): *Michel Foucault*. London & New York. Routledge.
- Moxnes, Kari og Gry Mette Haugen (1999): Foreldrenes oppfatninger av skilsmisens virkninger på barna. I Jensen, An-Magritt m.fl. (red.) *Oppvekst i barnets århundre. Historier om tvetydighet*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Moxnes, Kari m.fl. (red.) (2001): *Skilsmisens mange ansikter. Om bars og foreldres erfaringer med skilsmisse*. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS.
- Moxnes, Kari (2003): *Skånsomme skilsmisser – med barnet i fokus*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

- Mæhle, Magne (2000): Bruk av barnespesifikk kunnskap i familierterapi. *Fokus på familien*. 1:19-38.
- Mæhle, Magne (2005): *Re-Inventing the Child in Family Therapy. An Investigation of the Relevance and Applicability of Theory and Research in Child Development for Family Therapy Involving Children*. Oslo Academic Press. Unipub forlag.
- Nilsson, Marte & HeleneTrana (2000): Fra opplevd dilemma til mulige løsninger i terapeutiske samtaler med barn og deres foreldre. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 37 : 541-551.
- Nissen, Morten (1989): Børns opplevelse av skilsmisse. I Boman, Kirsten, Morten Nissen & Rikke Schwartz (1989): *Oppbrud i familien. Om parforhold, skilsmisse og stedfamilier*. København: Hans Reitzels Forlag
- Noack, Turid (2002): *Samboere med felles barn: en gruppe med mye gjennomtrekk*. Økonomiske analyser 3/2002. Oslo: Statistisk Sentralbyrå.
- Ricoeur, Paul (1988): *Time and Narrative. Volume 3*. Translated by Kathleen Blamey and David Pellauer. The University of Chicago Press.
- Rober, Peter (1998): Reflections on Ways to Create a Safe Therapeutic Culture for Children in Family Therapy. *Family Proces*., 37:201-213.
- Roberts, Janine (2005): Transparency and Self-Disclosure in Family Therapy: Dangers and Possibilities. *Family Process*. 44:45-63.
- Sagatun; Solveig (2005): *Vanlig og uvanlig. Miljøarbeid hjemme med 14-18 åringer*. Doktoravhandling. Trondheim: NTNU, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap.
- Sandvold, Aud og Ellen Vike (2001): Det hjelper å snakke om det som er vondt inni seg, da blir det plass til det som er gøy også. *Fokus på familien*. 2 : 125-140.
- Seltzer, Michael R, Wenche J. Seltzer, N. Homb, Per Midtstigen & Geir Vik (2000): Tales Full of Sound and Fury: A Cultural Approach to Family Work and Research in Rural Scandinavia. *Family Process*, 39, 3:285-306.
- Smørdal, Marthe Oldren & Frode Thuen (2004): *Langt igjen til løsning. Erfaringer med konfliktfylte meklinger etter ekteskapsloven og barneloven*. Hemilsenteret. Universitetet i Bergen.

- Smith, Anne B, Nicola J. Taylor & Pauline Tapp (2003): Rethinking children's involvement in decision-making after Parental Separation. *Childhood. A global journal of child research*. Volume 10 Number 2 May 2003. Sage Publications.
- Statistisk sentralbyrå (2006): Befolkningsstatistikk. Ekteskap og skilsmål, 2005. <http://www.ssb.no/emner/02/02/30/ekteskap/>
- Statistisk sentralbyrå (2006): Statlig regionalt barne- og familievern. Endelige tall, familievernet 2005. <http://www.ssb.no/emner/03/04/famvern>
- Sviggum, Greta (2000): *Barn med foreldre i to hushold*. En kvalitativ studie av barns opplevelser av foreldrenes skilsmisse. Trondheim: Allforsk.
- Svidal, Linda J. Kvål (2006): *Forteljinger om å involvere barn og unge i meklingsprosessen*. Masteroppgave i rådgjevningspedagogikk. Trondheim. NTNU.
- Thagaard, Tove (2003): *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Tjersland, Odd Arne (1992): *Samlivsbrudd og foreldreskap. Meklingsprosessens psykologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Tjersland, Odd Arne (2006): *Samtaler med barn som befinner seg i konfliktsituasjoner mellom foreldre*. Foredragsmanuskript. Fagkonferanse for familievernet 30.10.2006. Oslo.
- Thuen, Frode (2001): Barn og skilsmisser – en gjennomgang av forskning på feltet. I Dyregrov Atle, Gustav Lorentzen & Kjell Raaheim (red.): *Et liv for barn. Utfordring, omsorg og hjelpetiltak; festskrift for Magne Raundalen*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Thuen, Frode (2002): Samlivsbrudd og psykisk helse: Psykiske virkninger. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*. 39: 1083-1092
- Torsteinsson, Vigdis Wie (2000b): Om relasjonsforståelse og etikk. Et etisk perspektiv på det narrative selvet. I Johnsen, Astrid, Rolf Sundet og Vigdis Wie Torsteinsson: *Samspill og selvopplevelse – nye veier i relasjonsorienterte terapier*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Toverud, Ruth, Kirsten Thorsen, Liv Mette Gulbrandsen, Agnes Andenæs, Haldis Hjort, Trine K. Jensen & Oddbjørg Skjær Ulvik (2002): Kulturpsykologi – utgangspunkt, mål og framkomstmidler. I Thorsen, Kirsten & Toverud, Ruth (red.): *Kulturpsykologi. Bevegelser i livsløp*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Veileder Q – 15/2004. *Nye saksbehandlingsregler i barnefordelings saker for domstolene m.v.*
Oslo: Barne- og familiedepartementet.
- White, Michael (1995): Reflecting teamwork as definitional ceremony. I M.White: *Re-
Authoring Lives: Interviews and Essays* (pp.172-198) Adelaide: Dulwich Centre
Publications.
- Willig, Carla (2004): *Qualitative Research in Psychology. Adventures in theory and
method.* UK & USA: Open University Press.
- Wilson, John (1998): *Child-Focused Practice. A Collaborative System Approach.* New
York: Karnac Books.
- Winslade, John (2003): Narrative Mediation: Assisting in the Renegotiation of Discursive
Positions. I *The International Journal of Narrative Therapy and Community Work.*
2003/4
- Wulff, Cyril (1996): Mekling ved foreldrekonflikter mellom ekspartnere. Utprøving av en
alternativ modell. *Fokus på familien.* 2: 112-124.
- Öberg, Bente & Gunnar Öberg, (1979): *Nå går jeg.* Oslo: Gyldendal.
- Öberg, Bente & Gunnar Öberg, (1987): *Skiljas, men inte från barnen.* Bårås: Natur och
Kultur.
- Øvreeide, Halldor (2001): Barnet som familieterapeutisk bruker. *Fokus på familien.* 1: 22-
36.

Informasjon til mulige deltakere i en undersøkelse om

TERAPEUTERS ARBEID MED "SAMARBEIDSSAKER" PÅ FAMILIEKONTOR, MED SÆRLIG FOKUS PÅ BARNES PERSPEKTIV.

Mitt navn er Ella Kopperud, og jeg arbeider på Familiekontoret i Aust-Agder. I perioden 2005-2007 er jeg også student ved Diakonhjemmet høgskole hvor jeg tar en mastergrad i familierapi og systemisk praksis. I den forbindelse skal jeg skrive en mastergradsoppgave basert på en kvalitativ undersøkelse.

Med utgangspunkt i økende antall samlivsbrudd og stadig flere henvendelser til familiekontorene fra foreldre som ber om hjelp i samarbeidet med eks-partner om felles barn, ønsker jeg å se på hvordan terapeuter jobber med disse sakene.

Saker under kategorien "samarbeid om barn med eks-partner" handler om barn, - og om foreldres ansvar for å ivareta barna, blant annet gjennom tilfredsstillende samarbeid også etter et samlivsbrudd. Hvordan kan/skal terapeutens rolle være i møte med disse familiene? Terapeuten kan snakke med foreldrene, og overlate til dem å sette det de måtte komme fram til ut i livet. Eller terapeuten kan snakke direkte med barna, med eller uten foreldre til stede, og slik innlemme barna i diskusjonene omkring vanskeligheter og mulige løsninger.

Jeg er innforstått med at terapeutiske samtaler med disse familiene innebærer mange utfordringer og dilemmaer. Det er mange hensyn som skal veies i forhold til hverandre. I undersøkelsen er jeg opptatt av å få fram forskjellige syn og få belyst så mange aspekt som mulig, om hvordan barn som ikke bor sammen med begge sine foreldre kan ivaretas og lyttes til, av foreldre og familierapeuter. Jeg ønsker å intervjuer erfarne terapeuter på familiekontor om hvilke hensyn som er viktige å ta, gjerne med utgangspunkt i erfaring fra konkrete saker, med og uten barn som deltagere i samtalene.

Intervjuene vil bli omtalt i mastergradsoppgaven, i anonymisert form. Deltagelse i undersøkelsen baseres på skriftlig informert samtykke fra den enkelte familierapeut og fra kontorets leder. Det er mulig å trekke seg fra undersøkelsen når som helst underveis, uten at det får noen konsekvenser for den som trekker seg. Intervjuet vil ta ca. 1 time. Det blir tatt opp på bånd som makuleres når undersøkelsen er avsluttet. Intervjuene vil bli transkribert, anonymisert og gjennomgått av undertegnede og veiledere. Hovedveileder er dr. Heidi Eng, Diakonhjemmet høgskole, og dr. Solveig Sagatun, Høgskolen i Agder. Det er kun undertegnede som kjenner informantens identitet. Dersom det er ønskelig, kan informantene få tilsendt første utkast av oppgaven og evt. gi sine kommentarer.

Hvis du kan tenke deg å delta i undersøkelsen, ber jeg om at du sender vedlagte svarslipp, eller kontakter meg på e-post snarest mulig. Jeg vil så ta kontakt for å avtale evt. intervjutidspunkt.

Arendal, 01.09.06

Vennlig hilsen

Ella Kopperud:

SVARSLIPP:

Sendes til Ella Kopperud, Familiekontoret i Aust-Agder, Friergangen 5, 4836 Arendal, tlf. 37005780, eller e-post: ella.kopperud@bufetat.no

Jeg ønsker å være med på intervju i den omtalte undersøkelsen om terapeuters arbeid med ”samarbeidssaker” på familiekontor.

Navn: .....

Arbeidssted:.....

Telefon:..... E-post:.....

INTERVJUGUIDE:

"Barn på familiekontor" – terapeuters beskrivelser av sitt arbeid med skilte familier.

Innledning: Introdusere temaet, formålet med undersøkelsen, hvorfor informanten er valgt, (henvise til informasjonsskrivet).

Spesifikk erfaring:

- BARN ER TIL STEDE I SAMTALE(R)

- BARN ER IKKE TIL STEDE I SAMTALE(R)

Refleksjoner om temaet:

- BARNES DELTAGELSE I SAMARBEIDSSAKER?

- VURDERINGER, AVGJØRELSER

-
- FORELDRES ANSVAR OG TERAPEUTERS ANSVAR?

Avslutning:

- OPPSUMMERING

-
- Hvilke tanker gjør du deg innledningsvis om temaet for undersøkelsen?

- Kan du fortelle om en gang du hadde barn til stede i en slik sak? Hva tenkte du, hva gjorde du, på forhånd, underveis, etterpå?
- Og har du et eksempel hvor du ikke hadde barn til stede? (tenkte, gjorde..)

- Hva mener du om barns deltagelse (delta, ikke delta, i større eller mindre grad) i samtaler i samarbeidssaker?
- Bør de delta sammen med mor, far, og/eller alene med terapeuten(e)?
- Begrunnelser.

- Hva legger du vekt på når du vurderer og avgjør hvorvidt de skal delta eller ikke? (Alder..., uttrykt problematikk..., foreldrenes uttrykte ønsker..., andre ting..., struktur på samtalen, co-terapeut, spillrom, teoretiske preferanser)
- Begrunnelser

- Hva tenker du om foreldres ansvar og terapeuters ansvar med hensyn til å lytte til barnas stemmer?
  - om ivaretagelse av barnas interesser?
- Begrunnelser.

- Ved oppsummering av temaer berørt i intervjuet: - er det noe ønsker å tilføye, evt. justere/nyansere?

SAMTYKKE-ERKLÆRING.

Jeg har lest informasjonsskrivet om undersøkelsen ”Terapeuters arbeid med ’samarbeidssaker’ på familiekontor, med særlig fokus på barns perspektiv”.

Jeg samtykker med min underskrift i å delta i undersøkelsen, og i at intervjuet med meg kan brukes slik det kommer fram av informasjonsskrivet.

Jeg ønsker å motta første utkast til rapport om undersøkelsen for å kunne gi mine kommentarer: /
Ja   Nei

_____
Sted, dato

_____
Navn

_____
Signatur